

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2010

Bc. LUCIE KUBŮ

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

**Biografická identita nevidomých a slabozrakých a jejich
integrace do společnosti**

Bc. Lucie Kubů

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Oldřich Čálek, CSc.

Praha 2010

Pratur college fo psychosocial studies

**Biographical identity of blind and visually impaired people
and their integration into society**

Bc. Lucie Kubů

The Diploma Work Supervisor: Doc. PhDr. Oldřich Čálek, CSc.

Praha 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Biografická identita nevidomých a slabozrakých a jejich integrace do společnosti zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Praha, duben 2010

.....

Děkuji Doc. PhDr. Oldřichu Čálkovi, CSc za odborné a podnětné vedení a poskytnutí cenných rad při zpracování mé diplomové práce.

Dále děkuji klientům Plzeňského Tyfloservisu, kteří mi byli ochotni odkrýt své soukromí a tím mi velmi pomohli s realizací mého výzkumu.

Lucie Kubů

Anotace:

Diplomová práce „Biografická identita nevidomých a slabozrakých a jejich integrace do společnosti“ pojednává o zařazení zrakově postižených lidí mezi lidi vidící.

Cílem této práce a mého šetření je zmapování situací integrace zrakově handicapovaných lidí do většinové společnosti.

Tato práce je rozdělena na část teoretickou a část empirickou.

Teoretická část je tvořena třemi kapitolami. Věnuji se zde za prvé terminologii, popisuji v ní základní pojmy, které v práci dále používám. Za druhé se věnuji pohledu do historie integrace lidí se zrakovým postižením. A za třetí současnému pohledu na integraci zrakově postižených. Zaměřuji se zde na proces integrace v řadě oblastí.

Empirická část obsahuje můj vlastní výzkum. Tento díl začíná čtvrtou kapitolou mé práce, jejíž název je metodologie výzkumného šetření. Jsou zde uvedeny cíle a úkoly výzkumného projektu, okruhy tematických rozhovorů a představen výzkumný vzorek. Také tady popisuji metodu, kterou jsem v práci použila. V této části je dále provedeno osm biografických rozhovorů s cílovou skupinou nevidomých a slabozrakých, rozhovory jsou zde představeny a popsány. Pátou kapitolou mé práce je celkové zhodnocení a analýza rozhovorů.

Klíčová slova:

Handicap, zrakové postižení; nevidomý, slabozraký, oftalmopédie, edukace, integrace, segregace, socializace.

Abstract:

The diploma thesis „Biographical identity of blind and visually impaired people and their integration into society“ deals with integration of visually handicapped people between sighted ones.

The aim of this diploma thesis and my research is to map the integration of visually handicapped people into the major society.

The diploma thesis is divided into two parts - the theoretical one and the empirical one.

The theoretical part consists of three chapters. I deal at first with terminology, I describe the basic terms which are used subsequently. At second I deal with view into the history of integration of visually handicapped people. And at third I deal with the present situation of integration of visually handicapped people. I focus on process of integration in different areas.

The empirical part contains my own research. It begins with the fourth chapter of my thesis which is called methodology of investigative research. The aims and objectives of the research project, areas of theme discussions and a research sample are introduced there. Also the used method is described there. Then the eight biographic discussions with the aimed group of blind and weak-sighted people are realized in this part, the discussions are introduced and described. The fifth chapter includes the whole review and the analysis of discussions.

Key words:

Handicap, a visual handicap, blind, weak sighted, ophtalmopedy, education, integration, segregation, socialization.

OBSAH

ÚVOD	9
<u>TEORETICKÁ ČÁST</u>	12
1 TERMINOLOGIE	12
1.1 Handicap	12
1.2 Zrakové postižení / vady	12
1.3 Nevidomost / slepota.....	14
1.4 Slabozrakost	15
1.5 Oftalmopedie.....	15
1.6 Integrace	16
1.7 Segregace	16
1.8 Socializace.....	17
2 POHLED DO HISTORIE INTEGRACE ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH.....	18
2.1 Zapojení zrakově postižených do společnosti pomocí slepeckého písma	19
2.2 Péče o nevidomé a slabozraké v českých zemích	21
3 SOUČASNÝ POHLED NA INTEGRACI ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH.....	29
3.1 Zrakové postižení jako psychosociální problém.....	32
3.2 Socializace a sociální integrace.....	34
3.3 Pedagogická integrace - rodiče, škola a jejich účast v procesu integrace.....	40
3.3.1 <i>Integrace dětí do mateřských škol.....</i>	45
3.3.2 <i>Učitel a spolužáci v integračním procesu.....</i>	46
3.4 Integrace do zaměstnání.....	48
3.5 Integrace zrakově handicapovaných pomocí kompenzačních pomůcek	54

<u>EMPIRICKÁ ČÁST</u>	59
4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	59
4.1 Cíle výzkumného projektu a tématické okruhy rozhovorů.....	59
4.2 Výzkumný vzorek	61
4.3 Použitá metoda výzkumu a práce s ní	62
4.4 Způsob zpracování materiálu	62
4.4.1 <i>Biografický rozhovor 1</i>	63
4.4.2 <i>Biografický rozhovor 2</i>	66
4.4.3 <i>Biografický rozhovor 3</i>	68
4.4.4 <i>Biografický rozhovor 4</i>	70
4.4.5 <i>Biografický rozhovor 5</i>	73
4.4.6 <i>Biografický rozhovor 6</i>	75
4.4.7 <i>Biografický rozhovor 7</i>	77
4.4.8 <i>Biografický rozhovor 8</i>	79
5 CELKOVÉ ZHODNOCENÍ A ANALÝZA BIOGRAFICKÝCH ROZHOVORŮ.....	83
ZÁVĚR PRÁCE.....	91
SEZNAM LITERATURY	94

ÚVOD

Diplomovou práci na téma Biografická identita nevidomých a slabozrakých a jejich integrace do společnosti, jsem si vybrala záměrně. Chtěla jsem poznat více než pouhou teorii, a proto jsem se rozhodla psát práci na toto téma.

Zrak je jedním z nejdůležitějších smyslů, neboť nám poskytuje 75 – 80 % všech spontánně získaných informací o okolním světě. Někteří autoři udávají toto procento ještě vyšší.

Tento smysl podává maximum informací v minimálním čase, také nám umožňuje orientaci v prostoru, rozlišování tvarů, barev, velikosti, vzdálenosti, hloubky, směru a pohybu. Zrak nás také upozorňuje na nebezpečí a umožňuje nám spoustu estetických zážitků. Vjemy získané zrakem mají význam pro většinu praktických činností, např. při učení, práci, hře a zájmové činnosti.

Poškození nebo ztráta tohoto smyslu může daného jedince velmi omezovat a ovlivňovat všechny oblasti života takto postiženého. Ovlivňuje ho zejména v přijímání informací a v získávání nových zrakových poznatků, v jeho samostatnosti a nezávislosti (KEBLOVÁ, 1996).

V dnešní době se snaží většinová společnost zrakově postiženým vylepšit životní situaci a usnadnit jim tak začlenění do běžného života mezi zdravé jedince. Jde o proces integrace. Ta je trendem novodobým. Začíná se prosazovat až ve 20. století díky uvědomění si lidských práv a zkvalitnění lidského života.

Integrace je slovo v současnosti poměrně často používané v mnoha oblastech. Pro nás je důležitá integrace jako začlenění zrakově postižených do normálně vidící společnosti. Integrace označuje zapojení, sjednocení, scelení, či dokonce harmonické propojení. Proces integrace má tedy za úkol realizaci soužití zrakově postižených lidí s normálně vidící společností. Pokud má tento celek, utvořený ze zdravých a handicapovaných jedinců, dobře fungovat, musí se obě části respektovat a být tolerantní k jinakosti.

Hlavními úkoly integrace je rozvoj zrakově postižených lidí a utváření kvality jejich života. Integrace je ovlivněna mírou samostatnosti a nezávislosti

zrakově handicapovaných. Týká se zrakově postiženého, ale také jeho socializace.

Pro nevidomé a slabozraké je důležité uplatnit se v hlavním proudu společenských aktivit a k tomu jim integrace napomáhá. Zapojení nevidomých a slabozrakých do normálně vidící společnosti není jednoduché. Je to velmi složitý proces, který je v naší zemi na začátku svého vývoje.

Diplomová práce je rozdělena do dvou hlavních částí, a to na část teoretickou a empirickou.

V teoretické části se věnuji za prvé vymezení pojmů. Za druhé pohledu do historie integrace lidí se zrakovým postižením. Za třetí současnému pohledu na integraci zrakově postižených. Zaměřuji se zde na proces integrace v řadě oblastí.

V empirické části se věnuji nejprve metodologii. Jsou zde uvedeny cíle a úkoly výzkumného projektu. Dále jsou zde uvedeny okruhy tematických rozhovorů a představen výzkumný vzorek. Také zde popisuji metodu, kterou jsem v práci použila. Jedná se o biografickou identitu, kterou jsem zjišťovala kvalitativními metodami. Na základě kvalitativních metod je zde provedeno 8 biografických rozhovorů s cílovou skupinou nevidomých a slabozrakých. Jedná se o čtyři muže a čtyři ženy. Tyto rozhovory obsahují jak problematiku nevidomých od narození, tak těch, kteří přišli o zrak v průběhu života. Biografické rozhovory jsou zde představeny a popsány. Dalším bodem mé práce je celkové zhodnocení a analýza těchto rozhovorů.

Cílem mé práce je zmapovat situaci integrace slabozrakých a nevidomých do vidící společnosti. Chtěla jsem zjistit, co pro zrakově postižené může většinová vidící společnost udělat, aby mohli žít samostatněji. Zajímalo mě také názor na přístup státních, regionálních institucí a na chování spoluobčanů k zrakově postiženým lidem. Dále jsem se chtěla dozvědět, zda existují podmínky, které jim umožňují začít žít plnohodnotný život ve vidící společnosti nebo jsou denně konfrontováni s množstvím překážek a komplikací. Nejvíce mě zajímalo, zda podléhají svému handicapu nebo zda jsou s ním schopni bojovat a svou aktivní účastí si vybojovat místo v naší společnosti.

Velmi ráda bych po ukončení vysoké školy pracovala s postiženými lidmi. Tato oblast mě po určité době mého studia začala lákat.

Očekávám, že mi diplomová práce prohloubí znalosti o zrakově postižených lidech, že se blíže seznámím s jejich problémy a pomohu najít cestu k jejich řešení.

TEORETICKÁ ČÁST

1 TERMINOLOGIE

Na začátku diplomové práce považuji za nutné blíže definovat některé základní pojmy, které budu nadále v mé práci používat.

Jedná se o tyto termíny: handicap, zrakové postižení; nevidomý, slabozraký, oftalmopedie, integrace, segregace a socializace.

1.1 Handicap

Dle mého názoru vystihuje handicap nejlépe tato definice od O. Matouška (2008, s. 67) „*Nepříznivá sociální situace člověka vyplývající z poruchy nebo omezené schopnosti... Hendikepovaný člověk nemůže naplňovat očekávání, která jsou v dané době a kultuře spojována s „normalitou“.*“

P. Hartl (1994, s. 60) popisuje handicap takto: „*Duševní nebo tělesné znevýhodnění jedince vůči vrstevníkům, často na organickém základě.*“

Malý slovník pomáhajících profesí definuje tento pojem jako: „*Znevýhodnění různého druhu ve srovnání s běžným standardem*“ (JESENSKÝ a JANIŠ 2004, s. 43).

Další autorkou, která velmi hezky a výstižně popisuje tento termín je M. Vágnerová (2002, s. 161). „*Handicap představuje znevýhodnění dané nejen určitým omezením nebo postižením, ale i mírou jeho subjektivního zvládnutí a sociální pozicí jedince. Handicap je psychosociální kategorií, která označuje míru zatížení daného nejen biologicky.*“

1.2 Zrakové postižení / vady

„*Termínem zrakové vady označujeme nedostatky zrakové percepce, různé etiologie i rozsahu*“ (KVĚTOŇOVÁ - ŠVECOVÁ, 1998, s. 18).

Ztotožňuji se s definicí zrakového postižení M. Štréblové (2002, s. 29), která zní takto: „*Zraková vada se projevuje nevyvinutím, snížením nebo ztrátou*

výkonnosti zrakového vnímání, orientace v prostoru, pracovních činností závislých na výkonnosti zraku a narušením sociálních vztahů.“

„Zrakově postižení nebo správněji osoby se zrakovým postižením jsou lidé s různými druhy a stupni snížených zrakových schopností. Úžeji se tímto termínem rozumí ti, u nichž vážný funkční důsledek zrakové vady zasahuje do běžného života, a u nichž běžná optická korekce nepostačuje.“ Pro zdůraznění rozdílu mezi těmito lidmi např. s lidmi, kteří nosí dioptrické brýle, mluvíme většinou o těžce zrakově postižených jedincích (Schindler a Pešák, 2002).

Dále považuji za důležité uvést také tuto definici: *„Zrakově postižené osoby bývají často chápány jako nediferencovaný soubor jedinců, pro něž je nejpodstatnější to, co mají společné: smyslová vada... Základní rozdíl mezi nimi je dán různým stupněm zrakové vady. Rozlišujeme jedince slabozraké, jedince se zbytky zraku (též částečně vidící) a jedince nevidomé“* (ČÁLEK, 1985, s. 9).

Být „slepý“ ne vždy představuje úplnou temnotu. Méně než jeden z dvaceti „slepých“ lidí jakéhokoliv věku vůbec nevnímá světlo - téměř všichni se mohou samostatně pohybovat, i když nedokonale (CULLINAN, 1986).

Zrakové postižení z psychologického hlediska ovlivňuje fyzický i psychický vývoj i další život handicapovaného jedince. *„Zraková vada ovlivňuje vývoj takto postiženého dítěte v závislosti na charakteru handicapu, jeho závažnosti, ale často i na době, kdy vznikl a jeho etiologii“* (VÁGNEROVÁ, 1995, s. 11).

Zrakové vady můžeme dělit na vrozené, dědičné a získané během života. Dědičné vady jsou takové, kdy lze dokázat, že někdo z rodiny trpěl nebo trpí stejným postižením. Pokud se postižení v rodině dříve nevyskytlo, jedná se o vadu vrozenou. Získaná postižení vznikají jako následek onemocnění, a nebo důsledkem poranění oka, zrakového nervu, nebo zrakového centra v mozku. Tyto vady mohou být způsobeny fyzikálními vlivy (popáleniny, záření, rentgenové paprsky), mechanickými vlivy (zvýšený nitrooční tlak, sečné, bodné, řezné rány) nebo vlivy chemickými (poleptání, nevhodné užívání očních léčiv) (MONATOVÁ, 1990).

Vrozené postižení, neboli v raném věku získané, ovlivňuje ve větší míře vývoj dítěte. Jedinec s vrozeným postižením nikdy nepozná zdravý stav, proto mu chybí zkušenosti, které člověk získává díky těmto schopnostem. Dítěti s vrozeným postižením hrozí ztráta podnětů, které stimulují jeho vývoj, a které si zdravé dítě vyhledává přirozeným způsobem. Tuto ztrátu lze odstranit vhodnou speciálně pedagogickou podporou, uzpůsobením prostředí a interakcí v okolí dítěte. Osoby s vrozeným postižením si samozřejmě uvědomují, že zdraví lidé mají další možnosti, které oni mít nemohou. Tyto výhody si tito lidé také přejí, ale často si je neumějí představit. V porovnání se získaným postižením během života se u vrozeného postižení uvádí snazší adaptace na postižení.

Naopak postižení získané v pozdějším věku je subjektivně více traumatizujícím. Tyto osoby mohou srovnávat, porovnávat, uvědomují si o co přišly. Svůj zdravotní stav považují za jednoznačně horší, někdy i za nepřijatelný. Avšak z hlediska objektivního je postižení získané v pozdějším věku výhodnější. Zejména proto, že tento člověk v dřívější době získal určité zkušenosti, které mu mohou být prospěšné. Jde, např. o představu prostoru u později osleplých, o různé sociální zkušenosti, které lze využít v kontaktu se zdravými lidmi apod. (VÁGNEROVÁ, 2002).

1.3 Nevidomost / slepota

Přikláním se k definici z Psychologického slovníku, kde je nevidomý vysvětlen jako: „*Člověk postižený ztrátou zraku*“ (HARTL, 1994, s. 123).

Definici nevidomosti či slepoty je také možné omezit na prosté konstatování, že jde o „*neschopnost jedince vnímat zrakem*“ (KVĚTOŇOVÁ – ŠVECOVÁ, 1998, s. 19).

A. Keblová (1996, s. 7) ve své knize uvádí toto: „*Důsledky nevidomosti se projevují v neschopnosti zrakového vnímání, které znemožňuje běžný grafický výkon a značně ztěžuje samostatný pohyb a prostorovou orientaci.*“

Z oftalmologického hlediska lze k tomuto termínu dále vyjádřit: „*Nevidomí mají problémy získávat informace z okolního světa zrakovou cestou a převážně*

využívají kompenzační smysly, především sluch a hmat“ (HAMADOVÁ aj., 2007, s. 39).

1.4 Slabozrakost

Pro svou práci budu používat toto vysvětlení slabozrakosti. „*Představuje snížení zrakové ostroty obou očí, a to i s optimální brýlovou korekcí...*“ (KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, 1998, s. 19).

A. Kebllová (1996, s. 6) přibližuje a definuje slabozraké takto: „*Slabozraké děti se vyznačují takovou poruchou zraku, při které je vidění oběma očima i při korekci brýlemi sníženo natolik, že jim neumožňuje číst písmo běžné velikosti. Slabozraké děti nerozeznávají detaily, nevidí vzdálené předměty a v mnoha případech obtížně rozeznávají barvy.*“

Tento pojem dále lze vyjádřit tímto způsobem: „*Slabozrakost se projevuje omezením (snížení rychlosti a přesnosti) zrakových schopností a deformací zrakových představ. Z psychologického hlediska je také omezena kognitivní činnost a vytváření sociálních vztahů. Těžkosti se objevují i v samostatném pohybu a prostorové orientaci*“ (HAMADOVÁ aj., 2007, s. 37).

1.5 Oftalmopedie

L. Květoňová – Švecová (1998, s. 9) k tomuto termínu uvádí tuto definici: „*Oftalmopedie se zabývá speciálně pedagogickou péčí o osoby se zrakovým postižením.*“ Dále ve své knize uvádí: „*Oftalmopedie se zabývá výchovou a vzděláním dětí případně osob se zrakovým postižením.*“

Přikláním se k této definici, neboť jednoduše vystihuje a popisuje tento pojem. „*Označení vědního oboru zabývajícího se problematikou zrakově postižených*“ (ŠTRÉBLOVÁ, 2002, s. 62).

„*Často se pro označení tohoto oboru setkáme také s názvem tyflopédie... V současnosti jsou tedy obě označení, tyflopédie a oftalmopedie, považována za synonyma*“ (HAMADOVÁ aj., 2007, s. 9).

1.6 Integrace

O. Matoušek (2008, s. 79) ve Slovníku sociální práce definuje integraci takto: „*Snaha o začleňování sociálně nebo zdravotně znevýhodněných lidí do společnosti, včetně pracovního začlenění.*“

Další možnou definicí integrace je: „*Vzhledem ke zdravotně postiženým snaha o popírání exkluze a spojování zájmů intaktních a postižených na bázi inkluze... Integrace se týká všech dimenzí člověka a hlavních procesů existence člověka*“ (JESENSKÝ a JANIŠ, 2004, s. 50).

„*Integrace je začleněním a splynutím postiženého se společností.*“ Lze ji tedy chápat jako začlenění jedince do vidící společnosti, kdy v ní dovede bez problémů žít, cítí se být přijatý a sám se s ní identifikuje. Stává se rovnoprávným partnerem ve všech běžných oblastech (NOVOSAD, 2000, s. 19).

Z těchto uvedených výkladů tohoto pojmu se nejvíce ztotožňuji právě s posledním výkladem integrace.

1.7 Segregace

Problematiku segregace nastiňuje P. Hartl (1994, s. 187) ve svém Psychologickém slovníku. Uvádí, že jde o: „*Diskriminující dělení společnosti na principu majetkovém, etnickém, rasovém, zdravotním, kulturním aj.*“

V knize Malý slovník pomáhajících profesí je tento termín vyložen takto: „*Víceméně vynucená izolace či separace od dění v hlavním proudu... Segregace představuje opak integrace. Segregace může být dobrovolná (některé skupiny k ní z vlastní vůle inklinují), ale i vynucená určitými doktrínami. Segregace představuje proces vzájemného odcizování společenského seskupení intaktních a postižených*“ (JESENSKÝ a JANIŠ, 2004, s. 101).

Pro svoji práci budu používat tento výklad: Segregace na rozdíl od integrace nepředstavuje snahu přiblížit postiženého většinové společnosti nebo pokus o začlenění se do běžných škol či pracovišť (JESENSKÝ aj., 1995).

1.8 Socializace

Přikláním se k názoru M. Vágnerová (2004, s. 273), která k tomuto termínu uvádí toto: „*Socializace je celoživotním procesem utváření a vývoje člověka ve společenskou bytost. Tento proces probíhá ve vzájemné interakci jedince a společnosti.*“

Socializací je také myšleno „*postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace, její součástí je přijetí základních etických a právních norem dané společnosti*“ (HARTL a HARTLOVÁ, 2000, s. 534).

Sociální integrací pak označujeme „*proces rovnoprávného společenského začleňování specifických minoritních skupin do vzdělávacího a pracovního procesu a do života společnosti*“ (NOVOSAD, 2000, s. 18).

2 POHLED DO HISTORIE INTEGRACE ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH

Tato kapitola si nedělá nárok na úplnost ani na celkové zpracování této problematiky. Nejde o ucelenou kompozici, jde jen o stručný přehled, o jakýsi neúplný soupis, který čtenáři nastiňuje a poskytuje jen dílčí oprávnění učinit si lepší představu o vzniku integrace zrakově handicapovaných osob v minulosti.

Od počátku vývoje lidstva existovaly osoby, které trpěly nedostatky, vadami či poruchami. Názory zdravé veřejnosti na jejich životaschopnost se měnily a vyvíjely v návaznosti na historická období. V některých zemích byli postižení lidé odmítáni, jinde je zneužívali, a v dalších jim věnovali pozornost, pečovali o ně a někde je i vzdělávali. Postiženými jedinci se postupem času začali zabývat učitelé, duchovní a lékaři. Handicapovaní nacházeli útočiště v klášterech, ve špitálech i v městských útulcích. Širší přístupy se však objevují až v 18. a 19. století, kdy začínají vznikat specializované instituce pro děti a mládež s vadami zraku, ale také pro jiná postižení (MONATOVÁ, 1998).

Počátky organizované péče o zrakově postižené lidi tedy sahají až do 18. století. O plně rozvinuté péči můžeme mluvit ale až ve 20. století. Ve stručnosti můžeme říci, že v dějinách péče o nevidomé na sebe navazují tři základní epochy. První je epocha almužnická, která trvala až do 18. století. Druhou je epocha dobročinných, ale zároveň i výchovných ústavů. Toto období má počátky v osvícenském humanismu 18. století. Třetí je epocha dnešní. Ta poskytuje zrakově postiženým ucelené vzdělání a zařazuje je běžně do pracovního procesu podle jejich vzdělání a schopností (KURZ a NEUBERT, 1985).

Péče o jedince se zrakovými vadami se rozvíjela postupně po celá staletí. Šlo především o to, umožnit písemnou komunikaci a takto začlenit postižené do sociálních vztahů většinové společnosti. „*Postupná společenská rehabilitace nevidomého, jak již možno v historii sledovat, se odráží i v oblasti zpřístupnění informací a přiměřeného vzdělání*“ (SMÝKAL, 1994, s. 10).

Společnost nejdříve zrakově postižené osoby odmítala vzdělávat, neboť vzdělávání bylo jen výsadou úzkého okruhu lidí, většinou šlo o bohaté jedince.

Zrakově postižení jedinci byli v té době považováni za přítěž zdravé společnosti. V pozdější době se připouštělo, že by i tito lidé mohli být užiteční v některých lidských činnostech. Ale i v tomto případě se jednalo pouze o členy majetných vrstev.

I ve středověku si mohli vzdělání dovolit jen bohatí, chudí na to neměli nárok. Většinou žili, cestovali ve skupinách jako žebráci, v lepším případě jako vypravěči, zpěváci či hudebníci. Římskokatolická církev zrakově postižené jedince umisťovala do azylu, kde se tito lidé měli modlit.

V 16. - 18. století se neobjevovaly pokusy o cílenou výchovu a vzdělání jednotlivců, kteří byli opět příslušníky bohatých vrstev. Ve středověku můžeme pozorovat nároky některých zrakově postižených na přístup ke vzdělání. Tito lidé už nechtějí být žebráky a sloužit v kláštřích jako modliči.

První pokus o skupinovou výchovu a vzdělání zrakově postižených se objevuje v předvečer Francouzské revoluce, která měla demokratické a filantropické cíle. Zrakově postižený začíná být ve společnosti chápáný jako člověk, i když stále jako člověk nesvéprávný. Jsou realizovány první pokusy o zakládání takových institucí, které umožňují zrakově handicapovaným vzdělání a vyučení se řemeslu.

Do konce 18. století jsou zrakově postižení všeobecně považováni za nevzdělatelné. Valentin Haüy dokázal, že zrakově handicapovaný je člověk se všemi vlastnostmi, postoji, hodnotami, vlohami a právem na vzdělání. Vypadalo to, že nastane změna, ale někteří tyflopediti tomuto rozvoji začali později bránit. Jako důvod udávali, že vzdělávání zrakově postiženým škodí, protože si tím více uvědomují svou těžkou situaci a nesou tak hůře své postižení (SMÝKAL, 1994).

2.1 Zapojení zrakově postižených do společnosti pomocí slepeckého písma

Dle J. Smýkala (1994) první zmínku o tom, jak zrakově postižení mohou číst, nacházíme v díle římského filozofa, spisovatele a předního encyklopedisty,

Marcuse Fabiuse Quintiliana. Ten se v díle *Institutio oratoria* zmiňuje o možnosti číst ryté nebo tesané písmo, tohle písmo mohou číst hmatem i slepci.

Písmo pro zrakově postižené mělo dlouhý vývoj, jeho počátky sahají až do 14. století, kdy bylo písmo reliéfní. Zachovaly se rovněž informace o uzlovém písmu obyvatel v Peru, kdy byly používány dlouhé provazy různé tloušťky a délky, k nimž byly přivázány provázky kratší. Na všech byly uzlíčky různých velikostí. Později byly využívány ze dřeva vyřezávané znaky, písmena vytvořená z drátu, vyryté písmo na voskovaných tabulkách zasazených ve dřevě, aj. (MONATOVÁ, 1998).

Historicky je toto období významné, neboť problematika zrakově postižených upoutává pozornost veřejnosti. Jako první k závěru, že nejvhodnější pro nevidomé osoby je bodové písmo, dospěl Charles Baier. Jeho písmo bylo dvanáctibodové a v praxi se užívalo od roku 1821.

Významnou osobou byl také Louis Braille, proslulost získal tím, že zjednodušil písmo, kterému se v ústavu učil a přepracoval jej do menšího počtu bodů. Užil pouze šest reliéfních bodů, z nichž vytvořil dva vertikální sloupce, neboli obdélníky seřazené do dvou tříbodových sloupců, uspořádaných svise pod sebou.

Tato soustava se stala skutečnou abecedou rozměrem i obsahem. Je plně hodnotná a rovnocenná kterémukoliv kulturnímu písmu a přispívá ke zmírnění tzv. informačního deficitu. Louis Braille tedy vytvořil ucelený systém bodového písma pro zrakově postižené celého světa. (SMÝKAL, 1994).

L. Monatová (1998) k tomuto uvádí, že na třetím slepeckém sjezdu v Berlíně, který se konal v roce 1879, získala Braillova soustava většinu, takže v roce 1938 tímto způsobem již psali zrakově handicapovaní na celém světě. Toto slepecké písmo se používá dodnes.

„Adaptaci Braillova písma na český jazyk provedli nezávisle na sobě tři čeští tyflopeditelé: J. Malý, učitel Klárova ústavu pro nevidomé v Praze, V. Novák, učitel ústavu v Praze na Hradčanech a J. Schwarz, ředitel ústavu v Brně. Na každém existujícím ústavu v českých zemích vzniká nezávisle na sobě česká abeceda... První pokus o sjednocení byl uskutečněný r. 1990. Definitivní

soustava, která se vlastně používá dodnes, byla schválena r. 1922 na úrovni ministerstva školství tehdejší Československé republiky“ (SMÝKAL, 1994, s. 42).

Současně s rozvojem slepeckého písma se vyvíjely také techniky a způsoby psaní tisku. Toto bylo a je závislé na technických možnostech dané doby. Začínalo se s nejjednoduššími šablonami a dalšími pomůckami. Významným vynálezem byly tzv. pražské tabulky, Pichtův psací stroj pro Braillovo písmo a posléze samozřejmě počítačové systémy (SMÝKAL, 1994).

2.2 Péče o nevidomé a slabozraké v českých zemích

V českých zemích byla zahájena péče o nevidomé počátkem 19. století. V roce 1807 byl v Praze na Hradčanech založen první ústav pro slepé s názvem Soukromý ústav pro slepé děti a na oči choré. Tento ústav byl pátý slepecký ústav v Evropě. Byl charakteristický svou církevní zaměřeností – řeholní sestry.

Neobyčejné zásluhy o založení Hradčanského ústavu měl Alois Klár. Právě on byl velkým organizátorem péče o slepé.

V roce 1832 založil Klárův ústav, jeho vlastní zaopatřovací a zaměstnávající ústav pro nevidomé. V roce 1833 založil ústav pro dospělé, kde byli zrakově postižení zaměstnáváni dostupnou činností a také byly zabezpečovány jejich základní potřeby. Alois Klár chtěl dát zrakově postiženým lidem mimo základního vzdělání také základní řemeslné dovednosti, chtěl jim poskytnout možnost pracovního zařazení. Z tohoto ústavu se později vyvinula Učňovská internátní škola pro zrakově postiženou mládež (SMÝKAL, 1995).

Alois Klár získal evropskou proslulost, neboť byl prvním organizátorem naplňování práva zrakově postižených lidí na vzdělání a institucionální ochranu v českých zemích (MUŽÁKOVÁ, 2006).

Po smrti Aloise Klára se vedení ústavu ujal jeho syn Pavel Klár a vnuk Rudolf Klár. Oba byli pokračovateli v jeho práci v oblasti zrakově postižených osob a působili v Klárově ústavu. Tento ústav se Rudolfovou zásluhou přeměnil ze zaopatřovacího a zaměstnávajícího v ústav řemeslné výuky. V roce 1885 byla v ústavu založena košíkářská škola. Rudolf Klár se také snažil vyřešit otázku,

kam mají odcházet starší chovanci ústavu. Založil dohromady s Českou spořitelnou v Praze nadaci pro vybudování zaopatřovacího ústavu pro staré slepce. Tento ústav vznikl v roce 1888 v Praze na Smíchově pod názvem Francisco – Josefinum.

Počátek 20. století byl významným mezníkem v řemeslné výrobě slepců. I oni získali možnost zavést si vlastní živnost a měli stejná práva jako ostatní řemeslníci. Podkladem k tomu byl výuční list ústavu (SMÝKAL, 1995).

Počátky péče o nevidomé v Brně sahají do roku 1835. Jan Rafael Beitl založil tento rok v Zábrdovicích malý soukromý ústav ve svém domě. Škole a internátu věnoval svůj volný čas. Roku 1843 byl položen základní kámen ústavu pro nevidomé v Brně. V roce 1846 tu byla otevřena škola s internátem, jejím ředitelem se stal Jan Rafael Beitl a jeho chovanci přešli do tohoto nového Moravskoslezského ústavu. Jednalo se spíše o odbornou školu, ve které se žáci učili některým vybraným řemeslům. Teprve v období nové republiky, tedy po roce 1919 postupně začal brněnský ústav pro nevidomé dosahovat současného stavu (MONATOVÁ, 1998).

V roce 1910 v Praze vzniká další významná instituce pro zrakově postižené tzv. Deylova výchovna slepých. Byla pojmenována po významném lékaři, vědci, pedagogovi i filantropovi Janu Deylovi. Později pak přejmenována na Deylův ústav (SMÝKAL, 2006).

Tento nový ústav měl připravovat zrakově postižené děti na samostatný život, jeho součástí bylo tedy školské zařízení. Ředitelem tohoto ústavu se stal později Antonín Mráček. Po skončení vzdělání v tomto ústavu se mohli zrakově postižení věnovat řemeslu, hudbě nebo literatuře.

Představitelé spolku přišli s myšlenkou na pomoc zrakově postiženým při odchodu z ústavu, z důvodu jejich snadnějšího osamostatnění. Zrakově handicapované děti při odchodu obdržely oblečení, řemeslné nástroje, zásoby pracovního materiálu, aby si mohly otevřít živnost a nemít tak z počátku problémy (MUŽÁKOVÁ, 2006).

Pracoval zde také Adolf Fryc, tento muž zřídil ústav v Levoči a adaptoval Braillovo písmo na slovenštinu. Dalším ze spolupracovníků byl Jaromír

Doskočil, autor Prvního českého slabikáře pro nevidomé. Deylův ústav byl roku 1948 spojen s Hradčanským ústavem pro nevidomé (SMÝKAL, 2006).

Další významnou osobností byl speciální pedagog Josef Zeman, tento muž byl organizátor péče o postižené děti a mládež. Publikoval řadu studií zaměřených na různá postižení, svou pozornost věnoval i zrakově postiženým a tyflopédii.

Od konce 19. století do 2. světové války vznikalo mnoho svépomocných spolků pro zrakově postižené. Jejich cílem bylo zakládání vlastních dílen pro výrobu a prodej výrobků vyučených zrakově handicapovaných.

První světová válka zapříčinila nárůst počtu osob se zrakovým postižením, proto vznikají spolky pro osleplé vojíny, o jejichž vzdělání ve čtení, psaní a řemeslech se staral právě výše zmíněný Klárův ústav (MONATOVÁ, 1998).

M. Mužáková (2006) ve své práci uvádí, že impulz k ustanovení prvního českého slepeckého spolku, který měl výhradně podpůrný charakter, dal nevidomý hudebník a ladič pian, Antonín Růžička.

V roce 1902 tak vznikl Podpůrný spolek samostatných slepců pro země koruny České. Tento spolek pomáhal zrakově postiženým dostat se z ústavů na samostatnou nohu a obživu, snažil se tedy založit vlastní výrobní dílny, kde by zrakově postižení lidé pracovali. Dále se zde pořádaly výstavy prací zrakově postižených a zakládaly se také prodejny na odbyt slepeckých výrobků.

V roce 1922 vzniká Československý spolek ústřední péče o slepé. Úkolem tohoto spolku bylo uspořádat všechny otázky ohledně zrakově postižených do systému, nabýt tak přehledu o stavu zrakově postižených v Československu a pomáhat tam, kde to bylo nejvíce potřeba. V roce 1924 po přípravách a osvětě zaměstnavatelů, přišel úspěch. Zrakově postižené jedince začaly zaměstnávat Čokoládovny Orion v Praze na Vinohradech, Baťovy závody ve Zlíně aj.

„Pokud jde o přístup k pracovnímu uplatnění nevidomých v éře socialismu, vykazoval tendenci k jejich diskriminaci“ (MUŽÁKOVÁ, 2006, s. 75).

Dle M. Švecové je dobré si uvědomit, že všechny pokusy o zaměstnávání zrakově postižených a snahy o jejich uspokojivé řešení v minulosti mají význam

pro dnešní dobu, neboť pracovní uplatnění postižených lidí je spjato s kulturními tradicemi dané společnosti (cit. dle MUŽÁKOVÉ, 2006).

Z meziválečného období jsou známy také různé formy integrovaného vyučování, v tomto případě jde hlavně o asimilaci, což není úplně přijatelné pojetí integrace (JESENSKÝ aj., 1995).

„Podstata sporů pedagogů o integraci spočívá v hájení přednosti segregované speciální školy před integrovaným vzděláním postižených v zařízeních pro nepostižené. Ještě v 50. letech se různé formy integrovaného vzdělávání postižených interpretovaly spíše jako nutné zlo při nedostatku prostředků na rozvoj speciálního školství... Až během 60. let se začaly doceňovat i přednosti různých forem integrovaného vzdělávání postižených... Podařilo se prosadit vyrovnávací a dyslektické třídy a to bylo prakticky téměř vše, co otvíralo prostor pro integraci“ (JESENSKÝ aj., 1995, s. 18).

K integraci zrakově postižených jedinců do normálně vidící společnosti začalo docházet zejména pod tlakem humanizujících a demokratických tendencí po druhé světové válce. Mění se pohled na člověka, což se odráží ve formulování základních práv člověka. Jedná se o Všeobecnou deklaraci lidských práv z roku 1948. Integrace se prosazuje po boku zažitého segregovaného systému (JESENSKÝ aj., 1995).

Dá se říci, že se jednalo o masivní hnutí k integraci, která probíhala i přes obtíže způsobené politickým režimem. Podstatnou brzdou integrace bylo to, že nevidomí a slabozrací neměli samostatnou zájmovou organizaci.

V říjnu 1948 se v Praze konala porada všech zástupců slepeckých spolků. Jejím úkolem bylo vytvořit ústřední orgán vrcholné slepecké organizace, která by sdružovala všechny svépomocné slepecké spolky i spolky o slepce pečující. Tato organizace měla nést název Ústředí československých slepců (MUŽÁKOVÁ, 2006).

„Ke škodě slepeckého hnutí však šly integrační snahy v naší zemi po únoru 1948 ještě mnohem dál. Tato slepecká organizace nestihla vzniknout“ (MUŽÁKOVÁ, 2006, s. 88).

Do čela sjednocovacích snah se dostal funkcionář Jan Drtina, kvůli němu v roce 1948 vznikla myšlenka jednotné organizace invalidů násilně sjednotit všechny jednotlivé svazy a spolky, zastupující různé druhy postižení, včetně slepeckých. Sdružením spolků mělo dojít ke zlepšení postavení handicapovaných ve společnosti. V roce 1949 tak vzniká Ústřední jednota invalidů. Tato organizace sjednotila tři sta spolků nevidomých, neslyšících a tělesně postižených.

V roce 1969 vzniká Český svaz nevidomých a později i slabozrakých. V roce 1989 vzniká Česká unie nevidomých a slabozrakých.

Lze konstatovat, že v naší republice začal velký rozvoj integračního systému až po roce 1989. Tomu napomohlo zřízení neziskových organizací a snaha přiblížit se západním zemím. Tyto nevládní a neziskové organizace se starají především o návrat a zapojení zrakově handicapovaných do společnosti.

Po roce 1990 v ČR zajišťovaly péči o zrakově postižené tyto organizace: výše zmíněná Česká unie nevidomých a slabozrakých a Společnost nevidomých a slabozrakých, založená v dubnu 1990.

Česká unie nevidomých a slabozrakých ČR, bylo první nezávislé občanské sdružení nového typu, které dále zakládalo různá střediska. V roce 1990 Střediska rané péče. V roce 1991 zakládá Tyfloservis, jde o první odborné středisko, které na profesionální úrovni začalo poskytovat mimo poradenství a zácvičku práce s kompenzačními pomůckami denní potřeby, hlavně terénní základní sociální rehabilitaci později osleplých osob České republiky.

Česká unie nevidomých a slabozrakých položila základy k dalším profesionálním službám pro nevidomé, jedná se o: Středisko výcviku vodících psů, Středisko pro odstraňování architektonických bariér, služby spojené s využitím výpočetní techniky, pomůcky založené na bázi PC, internet pro nevidomé, knihovnu digitalizovaných textů, sociálně právní poradenství, podporu integračních aktivit lidí se zrakovým postižením, asistentské služby, rekvalifikace, prodejnu Tyflopomůcek atd.

Spojením České unie nevidomých a slabozrakých ČR a Společnosti nevidomých a slabozrakých ČR vzniká, roku 1996 jejich nástupkyně, Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých - (SONS) ČR (SMÝKAL, 2006).

Tato organizace nevidomých a slabozrakých ČR zahájila svou činnost v lednu roku 1997. V listopadu roku 1998 se od této organizace postupně oddělilo Středisko rané péče a vzniklo nové občanské sdružení Společnost pro ranou péči, které poskytuje odborné služby rané péče a pomoc rodinám, ve kterých se narodilo dítě se zrakovým postižením.

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých působí v oblasti zrakově postižených v ČR. Po celé republice má 82 okresních poboček s 10 až 12 tisíci členy. SONS poskytuje komplex služeb pro občany starší 15 let.

Základní charakteristiky služeb SONS jsou, např.: vytváření metodik jednotlivých sociálních služeb pro zrakově postižené, servis regionálním pracovištím a oblastním odbočkám SONS, školení aktivistů a pracovníků SONS, poskytování přímých služeb klientům na celostátní a regionální úrovni.

V roce 2000 se Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých, v návaznosti na změny v územně správním uspořádání státu a samosprávy, rozhodla zahájit postupné osamostatňování dalších odborných služeb. Pokračuje tedy nadále transformace SONS. Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých zakládá první obecně prospěšné společnosti.

Za prvé jsou to společnosti celostátně působící, jedná se o Tyfloservis o.p.s. a Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko Dědina, o.p.s. (SONS ČR, 2002c).

Tyfloservis vyučuje zrakově postiženého člověka staršího patnácti let dovednostem. Dává mu informace, aby byl schopen samostatně naplňovat své životní potřeby, aby získal přiměřené sebevědomí a zaměřil se na další rozvoj. Také ho učí rozpoznat své limity a požádat o pomoc. Dále podporuje u svých klientů převzetí odpovědnosti za vlastní život a samostatnost. Tato organizace se rovněž snaží vybavit okolní společnost dovednostmi a informacemi, aby byla schopna odstraňovat a nevytvářet nové architektonické a mezilidské bariéry, které by ztěžovaly situaci zrakově postižených jedinců (Pavlíček, 2005d).

Tyfloservis poskytuje tyto služby: výcvik v prostorové orientaci, chůzi s bílou holí, nácvik chůze s průvodcem, nácvik sebeobsluhy (osobní hygiena, vaření, úklid, péče o oděvy, o děti, atd.), výcvik ve čtení a psaní Braillova bodového písma, naučení vlastnoručního podpisu, proškolení v obsluze kompenzačních pomůcek atd. (Pavlíček, 2005a).

Rehabilitační a rekvalifikační středisko Dědina umožňuje zrakově postiženým absolvovat kurzy pracovní rehabilitace, na které navazuje rekvalifikace s následným pracovním uplatněním (SONS ČR, 2001).

Za druhé jde o společnosti nového typu, působící v některých krajích, první krajská střediska sociálních služeb pro nevidomé a slabozraké, s názvem TyfloCentrum. TyfloCentra mají kompletovat a rozšiřovat nabídku služeb pro nevidomé a slabozraké, zavádět služby nové podle regionálních poměrů a potřeb. Přebírají v rámci daného kraje činnost středisek integračních aktivit a center tyflopédických pomůcek a služeb (SONS ČR, 2002c).

Tyto organizace nabízí psychosociální péči nevidomým a slabozrakým. Lidé se zde scházejí a nacházejí pomoc při svém handicapu. Pomoc TyfloCenter přichází v okamžiku, kdy dochází k nevratnému zhoršení či úplné ztrátě zraku.

Nabízí se tu: sociálně-právní poradenství, pomoc při hledání pracovního místa, vzdělávací aktivity (přednášky), kurzy pro uživatele náročných elektronických kompenzačních pomůcek, výuka na PC, průvodcovské služby, klubová činnost (výuka cizích jazyků, ruční práce, Braillovo písmo), volnočasové aktivity (výlety, sport, kultura) atd. Jde o činnosti zaměřené k co největší integraci zrakově postiženého do běžné společnosti (Pavlíček, 2002).

Po roce 2002 SONS působí celorepublikově. Dále SONS spolupracuje s dceřinými společnostmi, poskytuje servis a školení regionálním pracovištím a oblastním odbočkám SONS, a také poskytuje přímé služby klientům. Mezi tyto přímé služby na celostátní úrovni můžeme zařadit: výcvik vodících psů, odstraňování architektonických bariér, rehabilitační krátkodobé pobyty, prodej drobných pomůcek. Dále také průvodcovské, předčitatelské a jiné asistenční služby, vzdělávací kurzy, podporu pracovního uplatnění a prevenci nezaměstnanosti, podporu klubové a zájmové činnosti atd. (SONS ČR, 2002c).

ZHODNOCENÍ A SHRUTÍ 2. KAPITOLY

Přístup většinové společnosti k zrakově postiženým lidem se v historii měnil od negativního přes charitativní, po snahu o pomoc a podporu v rámci izolované péče, až po úsilí zařadit je do společnosti, činností a života zdravých lidí.

Lidé s postižením byli a jsou často přijímáni společností jako objekty soucitu nebo také opovržení. V postojích k těmto lidem můžeme rozpoznat předsudky a stereotypy, které jsou zakořeněny v kultuře dané společnosti z dob minulých. Postupem doby vzrůstá o takto handicapovaných jedincích informovanost a také se upravují podmínky pro zlepšení jejich životní úrovně.

V historii péče o nevidomé a slabozraké v českých zemích sehrály spolky a ústavy svou jedinečnou roli. Cílem jejich snažení bylo umožnit zrakově postiženým žít ve společnosti v blízkosti zdravých jedinců.

Tyto spolky ovlivnily péči o nevidomé, jejich soběstačnost, sebejistotu, vzdělanost, možnosti pracovního a kulturního uplatnění a hlavně jejich sociální začlenění. Napomohly tak významným způsobem zrovnoprávnění vztahu většinové společnosti a handicapovaných, tedy integraci zrakově postižených do vidící společnosti. Díky těmto organizacím mohly obě dvě skupiny, tedy handicapovaní i zdraví, poznat a pochopit své životy.

O integraci zrakově postižených se v naší republice začalo nejvíce mluvit až po pádu totalitního režimu. Ve výchově a ve vzdělání se tak postiženým jedincům otevřely dveře.

Cílem organizací a center napomáhajících zrakově handicapovaným od té doby je, aby postižený člověk dosáhl nejvyššího možného stupně samostatnosti a nezávislosti. Dalším úkolem je, aby se postižená osoba dokázala společensky, kulturně i pracovní začlenit do svého prostředí.

Tyto organizace také zároveň usilují o odstraňování bariér a budování podmínek vhodných pro integraci zrakově postižených spoluobčanů. Dále se centra snaží bojovat proti předsudkům a názorům, které se o handicapovaných ve společnosti vytvořily.

3 SOUČASNÝ POHLED NA INTEGRACI ZRAKOVĚ POSTIŽNÝCH

Fenoménu integrace se v České republice nejvíce věnuje J. Jesenský. Uvádí, že integrace stojí na nutnosti přizpůsobení se dvou původně oddělených skupin, tedy většinové společnosti a zrakově handicapovaných. „*Integraci obecně rozumíme spojování částí v celek*“ (JESENSKÝ, 1998, s. 21).

Integraci lze také charakterizovat jako sjednocení, zapojení, zařazení či začlenění znevýhodněných či postižených lidí do společnosti. Pokud zúžíme pojem integrace na vztah zrakově postižených občanů s majoritní (většinovou) společností, mohli bychom ho definovat např. takto: „*Integrace jako jev představuje proces, ve kterém se realizuje soužití zrakově postižených a intaktní (normálně vidící) společností*“ (JESENSKÝ aj., 1995, s. 135).

Dle M. Vágnerové (2002) je integrace plným začleněním a splynutím postiženého jedince se společností. Tato autorka uvádí, že integrace může mít asimilační směr, kdy se minorita postižených ztotožňuje s identitou majority, a adaptační směr, který vychází ze vzájemného přijetí a pochopení hodnot majority i minority.

Toto soužití je reálné a možné pouze v atmosféře vzájemného pochopení, tolerance, respektování a naslouchání. Svou úlohu hraje také nepředpojatý dialog a dobrá vůle obou stran (JESENSKÝ aj., 1995).

Ideálem integrovaného vztahu zrakově postiženého s majoritní společností není soužití jednoho vedle druhého, ale žití jednoho pro druhého. Integrace je složitý jev vztahového charakteru, který v sobě skrývá nebezpečí omezení zdravotně handicapovaného a umělého zásahu do přirozených podmínek rozvoje postiženého.

Hrozí zde nebezpečí jednostranné asimilace zrakově postižených, které diskriminuje práva takto handicapovaných lidí na pěstování a prosazování své vlastní kultury. Přehlížení hodnot této subkultury ze strany majoritní společnosti vede k segregaci zrakově postižených, její odmítání intaktními vede ke konzervativnímu lpění na původních ideologických základech, k agresivitě a

napětí u zrakově postižených. Poté se heslo žít jeden pro druhého nenaplnuje, je tak narušen i vztah žít vedle sebe a dochází ke vztahu jeden proti druhému. Zrakově postižení tak ztrácí zájem o jakoukoli adaptaci, soužití a asimilaci. Jedná se o sociálně-psychologický a právně-legislativní problém.

Aby integrace mohla nastat, předpokládá nezbytnou přípravu obou stran, tedy handicapovaných i zdravých. Jde o vážný pedagogický problém.

Hlavním rozvojem integrace zrakově postiženého je především akceptace vady, přiměřený rozvoj osobnosti a vytvoření podmínek psychické a také sociální pohody v životě takto handicapovaných. To je úkol pro rehabilitaci.

Když mluvíme o integraci jako o soužití zrakově postižených a vidící společnosti, předpokládáme, jak již bylo výše uvedeno, rovnost vztahů. U handicapovaných osob nedostatek rovnosti vystupuje zcela zřejmě. Ať jím rozumíme nerovnost šancí, východisek, možností či obyčejné lidské spravedlnosti.

Lidé si nebudou nikdy rovni, ale musíme usilovat o jejich rovnoprávnost. Aby se zrakově postižený člověk mohl stát rovnocenným partnerem zdravých lidí, potřebuje se vyrovnat se svým handicapem, jak se již zmiňuji výše. K tomu mu výrazně napomáhají rehabilitační, kompenzační, reedukační pomůcky a také odstraňování technických a organizačních bariér. To vše také vede handicapovaného člověka k samostatnosti a nezávislosti (JESENSKÝ aj., 1995).

V knize *Integrace – znamení doby* se J. Jesenský (1998) zabývá integrací jako společenským jevem. Chápe ji jako spojování jednotlivých osob, skupin a podmínek jejich existence, sjednocování postojů, hodnot, chování a směřování aktivit různého druhu.

Potřeba integrace vzniká při kontaktu dvou navzájem se odlišujících jevů, situací, postojů nebo aktivit. Integrace se aktualizuje při styku minorit a majorit, je při ní řešen problém soužití zdravých a handicapovaných lidí. Právě integrace je jedním z prostředků napomáhající tyto rozpory řešit. Možné konflikty tohoto soužití nesmí být překážkou. Měly by být naopak podnětem k dosažení integrace v pozici jeden pro druhého.

Ačkoliv je integrace všeobecně chápána jako cílový stav, není stavem trvalým, jednou dosažená integrace může kdykoliv regradovat. Po regresi (zpětném vývoji či úpadku), nastává dezintegrace (rozpad). Poté, ale jen velmi obtížně, může nastat reintegrace (opětovné spojení či obnovení integrace) (JESENSKÝ, 1998).

Integrace tedy nepředstavuje jednou daný stav, ale proces dalšího pozitivního i negativního rozvoje dosaženého stavu. Integrace má charakter trvale otevřeného a měnícího se stavu (JESENSKÝ aj., 1995).

Je důležité podotknout, že na správné integraci závisí budoucí úspěšnost postižených jedinců. Jak jsem již výše zmínila, v integraci se dají rozlišit dva základní směry asimilační a adaptační.

Při asimilaci dochází k potlačení identity zrakově postiženého, minorita by se měla ztotožnit s majoritou. Tento směr je pro majoritní společnosti jednodušší a přijatelnější.

Naopak adaptace zachovává specifičnost integrujícího se jedince i prostředí. Přináší novou kvalitu společného soužití při vzájemné akceptaci (JESENSKÝ, 1998).

J. Jesenský (1998, s. 25) dále ve své knize uvádí toto: „*Integrace je jev komplexní.*“ Důraz je kladen na pět hlavních procesů a oblastí integrace. Za prvé jde o utváření osobnosti zrakově postiženého, za druhé, o socializaci takto handicapovaného, za třetí, o enkulturaci (proces učení se jedince žít ve společnosti a její kultuře) zrakově postiženého. Za čtvrté jde o vzdělávání takto postiženého a za páté o pracovní uplatnění zrakově znevýhodněného.

Tyto výše uvedené procesy lze považovat za základní úkoly podmiňující a současně utvářející integraci. Je třeba je realizovat přiměřeně věku jak u intaktních, tak také u zrakově postižených. U obou skupin, tedy u handicapovaných i u zdravých jedinců, by měly mít vstřícný charakter, to znamená, že by v nich měla být zakomponována integrace (JESENSKÝ, 1998).

Utváření integračních postojů a chování u dospělých jedinců je v dnešních podmínkách věcí převýchovy. U mladé generace je utváření těchto postojů a chování již náplní výchovy. Solidární vztah k minoritním skupinám by měly

utvářet zejména školní instituce. Převýchova je tedy součástí celkové transformace naší společnosti. Ta ale z mnoha důvodů v naší společnosti ještě neprobíhá a nefunguje uspokojujícím způsobem. Z toho vyplývá, že zdaleka neoptimalizuje podmínky integrace minority s majoritou (JESENSKÝ aj., 1995).

3.1 Zrakové postižení jako psychosociální problém

Postoje společnosti k zrakově postiženým bývají převážně emocionální. Způsobuje to nedostatek znalostí o skutečných možnostech nebo omezeních takto postižených lidí. Tyto postoje nejsou vrozené, vytvářejí se učením pod vlivem sociokulturních faktorů společnosti. Některé získaly ráz stereotypu, svou úlohu sehrála také neochota měnit vžitá názory (VÁGNEROVÁ, 1995).

„Vidící lidé nejsou informováni, nemají vlastní dlouhodobější poznatky o nevidomých a na základě svého „zrakového“ způsobu života a činnosti si „to“ nedokáží představit a nebo jen velmi zkresleně“ (ČÁLEK aj., 1991, s. 68).

Vidící si nedokáží představit schopnosti ani prožívání zrakově handicapovaných osob. Tomuto může napomoci pouze větší informovanost a zkušenost s takto handicapovanými lidmi, ale i přesto jde jen o určitou představu o skutečné míře vlivu ztráty zraku na činnosti (ČÁLEK aj., 1991).

M. Vágnerová (2002) uvádí, že předsudek slouží jako laické diagnostické kritérium, podle něhož bohužel bývají někdy postižení posuzováni.

Dle sociologického hlediska, nebo-li dle postavení a působení zrakově handicapovaných osob ve společnosti, může být zdrojem předsudků odlišnost zrakově postižených ve srovnání s určitými danými normami a standardy (ČÁLEK aj., 1991).

Laik si mnohdy myslí, že zrakově postižený jedinec je nesvéprávný nebo mentálně opožděný. Pohled společnosti na zrakově postižené bývá generalizovaný. Dochází tedy k vytváření obecných pojmů a zákonitostí, neboť lidé mají tendence všechny posuzovat a vidět stejně, šablonovitě. To je ale omyl, mezi handicapovanými lidmi jsou stejné rozdíly jako mezi osobami zdravými (VÁGNEROVÁ, 1995).

Mimo neinformovanost je zdrojem předsudků také podceňování zrakově postižených vidícími. Jde, např. o tyto případy: vidící člověk tvrdí, že nedokáže-li něco on, jako zdravá osoba, nemůže to dokázat ani osoba se zrakovým postižením. Tito lidé si nepřipouští, že by někteří postižení mohli mít některé schopnosti vyšší než osoby vidící, že by mohli podávat lepší výkony na základě vyššího vzdělání, zájmu o práci atd. (ČÁLEK aj., 1991).

Tyto představy majoritní společnosti o zrakově handicapovaných bývají založeny na množství nejasností, ale také na množství obav. Někdy k tomu přispívají i samotné projevy postižených osob. Tito jedinci se chovají jinak, vypadají jinak, mají problémy v komunikaci. Z toho všeho plyne rozpačitý, negativní nebo hostinný postoj většinové společnosti k zrakově postiženým (VÁGNEROVÁ, 2002).

M. Vágnerová (1995, s. 8) uvádí, že *„problémem zrakově postižených bývá mnohdy i jejich integrace do společnosti, resp. schopnost společnosti postižené absorbovat.“*

Z integrace zrakově postižených osob vyplývá řada problémů. Nevidomí jsou nuceni přijmout kulturu majoritní společnosti, nemají tak uspokojeny své individuální potřeby a jsou pod jistým tlakem společnosti. Podmínkou pro uskutečnění integrace je nutná příprava obou skupin, což se řeší na poli pedagogiky.

Existují různé oblasti, do kterých je možno zapojovat handicapované. Patří sem integrace zrakově postižených dětí do běžných škol, již běžné, i když stále obtížné začleňování takto postižených do zaměstnání a jejich soužití v místě bydliště.

Život v rodině, v ústavu, nebo v komunitě stejně handicapovaných může představovat určitý typ izolace. Na druhou stranu zde bývají handicapované osoby v mnoha oblastech uspokojovány lépe než kdyby byly vystaveny tlaku norem společnosti (VÁGNEROVÁ, 1995).

„Ve společnosti stejně postižených jde o tzv. efekt similarity, lidé mají obdobné problémy a reagují na ně obdobnými způsoby řešení i obran“ (VÁGNEROVÁ, 1995, s. 9).

Izolace handicapovaných zvyšuje riziko znemožnění integrace do zdravé populace. Existence minority mezi majoritou je oběma stranami akceptována různým způsobem, v závislosti na vlastních zkušenostech a obecně platných pravidlech. Zdraví a nemocní se ve všech názorech a postojích neshodují, nemají ani stejná očekávání. Toto vzájemné nepochopení izolaci dále posiluje.

Chybou majoritní společnosti je, že postižené lituje a přijímá je s rozpaky, k tomu není žádný důvod. Zrakově postižený může vést stejně plnohodnotný život jako člověk zdravý. Někteří lidé by nevidomým rádi pomohli, ale brání jim v tom strach nebo stud. Zrakové postižení tak není jen záležitostí postiženého, ale také společenský handicap.

I u zrakově postižených se vytvářejí určité stereotypy. Handicapovaní vnímají postoje zdravých lidí v okolí citlivěji, než kdyby si jich všímali za normálních okolností. Vnímají to tak, neboť jsou v roli odlišných, znevýhodněných, závislých a vzbuzují tak různé emoce. Tyto stereotypy způsobují, že se postižení někdy cítí bezdůvodně ukřivdění a jsou zbytečně podezíraví vůči majoritní společnosti.

Stereotypy v postojích obou stran, tedy zdravých i nemocných, lze ovlivnit jen změnou zkušeností, a to v co nejranějším věku. Neboť tyto problémy vycházejí z nedostatečné informovanosti společnosti o zrakově postižených a naopak (VÁGNEROVÁ, 1995).

Proces naplňování integrace zdravotně postižených spoluobčanů bude vždy ve svém průběhu i výsledcích závislý na postojích veřejnosti a na úrovni akceptace a osobní angažovanosti každého jednotlivce (JESENSKÝ aj., 2002).

3.2 Socializace a sociální integrace

Socializace je založena na celoživotním sociálním učení, jejím výsledkem je rozvoj specificky lidských vlastností a kompetencí. Socializace musí probíhat v kontaktu s jednotlivými osobami, sociálními skupinami i celou společností v rámci určité sociokulturní tradice (VÁGNEROVÁ, 2004).

„Socializační vývoj lze zjednodušeně posuzovat jako proces postupné orientace jedince v sociálním prostředí a z toho vyplývající rozvoj sociální

zkušenosti, která umožňuje jeho přijatelné začlenění do této společnosti, to je adaptaci na její podmínky.“ Cílem je tedy integrace jedince do společnosti (VÁGNEROVÁ, 2004, s. 274).

O sociální integraci lze říci, že je procesem rovnoprávného začleňování jednotlivých osob do společnosti, je tedy něčím naprosto přirozeným a týká se každého člena společnosti. Komplikace v tomto způsobu integrace nastávají ve specifických případech určitých osob, v našem případě jde o osoby se zrakovým postižením. Tyto osoby se od majoritní populace výrazně odlišují a nejsou schopny dosahovat přirozeným způsobem takové míry socializace jako zdraví. Proto je nutné, aby vidící společnost jejich integraci aktivně podporovala, napomáhala jí a vytvářela pro ni vhodné podmínky (BUCHTELOVÁ, 1998, s. 698).

M. Vítková aj. (1998, s. 17) k tématu sociální integrace uvádí toto: *„Integrace se pokládá za vzájemný proces, ve kterém se obě strany k sobě přibližují a mění se, takže roste oboustranná pospolitost a sounáležitost. Cíl integrace spočívá v tom, vytvořit v kontextu rovnosti šanci vzájemné porozumění a akceptaci mezi postiženými a nepostiženými. To znamená brát a dávat na obou stranách.“*

Vzájemnost procesu přiblížení může být akceptována různými způsoby a procesy přizpůsobení. A to asimilací, akomodací nebo adaptací, tyto procesy různým způsobem zdůrazňují cíl integrace.

Asimilační přístup je pro společnost snazší, avšak celkově je méně výhodným. Asimilace znamená, že se postižený vypořádává se způsoby chování většiny, přebírá do nejvyšší možné míry vzorce chování a jednání zdravého společenství, které určuje pravidla soužití. Rozdíl se považuje za negativní, proto je potřeba ho zmenšit. Koncept asimilace převládá v zemích s menšími snahami začlenění handicapovaných. Asimilace vede k pozitivním změnám u lehce postižených.

Akomodace uznává práva postižených. Jedná se o tlak na zdravou populaci, aby se přizpůsobila handicapované menšině. Cíl není potlačovat rozdíly, ale postižení si jako část zvláštní skupiny utvářejí pozitivní sebeobraz. Zda se tomu

děje lépe v sjednocovací či v izolované formě, závisí na míře, v jaké se vypracují vzájemné vztahy mezi zdravými a nemocnými. U tohoto procesu můžeme vidět částečné formy integrace.

Adaptační neboli koadaptační přístup je pro společnost náročnější, celkově je však výhodnější. Požaduje oboustranné přizpůsobení postižených a nepostižených osob. Cíl tohoto procesu spočívá v angažovaném úsilí přiblížit většinu handicapovanému jedinci a naopak handicapovaného jedince skupině. Společnost bere postižení jako společný problém a podporuje zdravotně znevýhodněné vstřícnými opatřeními, např. odstraňováním bariér. Adaptaci považujeme za dynamický proces vzájemného přizpůsobování se majority a minority. Tento proces vede k rozsáhlým, neustále probíhajícím a interaktivním formám integrace (VÍTKOVÁ, aj., 1998).

U zrakově handicapovaných jedinců může v sociálně integračním procesu docházet k různým odchylkám a změnám od běžných projevů. Tyto změny jsou dány chyběním či omezením zrakových funkcí. Zvláště těžce zrakově postižení ztrácí schopnost učení nápodobou, která vede k opoždování v rozvoji některých sociálních aktivit, hlavně tam, kde se nepředpokládá nutnost speciálního výchovného vedení nebo verbálního vysvětlení. Děje se tak nejvíce při vizuálním kontaktu v komunikaci. Tato skutečnost u většiny případů ovlivní postoj matky již od narození dítěte, nemůže-li s novorozencem navázat obvyklý oční kontakt. Pro dítě i blízkou rodinu je nenavázání očního kontaktu traumatizující. Je tím narušena tvorba pout mezi rodiči a dětmi. Tento problém může mít za následek problémy při navazování trvalejších přátelství.

V komunikaci se zrakově handicapovaným na jakékoli úrovni působí emocionálně negativně různé deformace očí. V oblasti neverbální komunikace upoutává pozornost také odlišné držení těla a chudší mimika, vyvstávají zde také potíže se zamezením či odstraněním uklidňujících mechanismů, nebo-li slepeckých zlovyků, jde např. o tlačení očí a kývání. U zrakově postižených osob se také vyskytuje neschopnost orientovat se v sociálních situacích či v neznámém prostředí. Špatná orientace v neznámém prostředí vede k závislosti

na ostatních lidech. Tyto výše uvedené dovednosti lze úspěšně trénovat na modelových situacích (KEBLOVÁ, 1996).

Základním předpokladem k sociální integraci zůstává i zde vzájemný respekt. Stejně jako zrakově postižení musí akceptovat určité principy fungování většinové společnosti, musí také společnost brát ohled na omezení a potřeby handicapovaných.

I u sociální integrace je základním předpokladem vzájemný respekt mezi oběma skupinami. Stejně jako zrakově postižení musí přijímat a souhlasit s určitými principy fungování většinové společnosti, musí také vidící společnost brát ohled na omezení a potřeby takto handicapovaných (SLOWÍK, 2007).

Jak jsem již výše zmínila, hlavním cílem socializace je integrace handicapovaných jedinců do společenského prostředí. Sociálním prostředím je myšlena především rodina, vrstevníci, školní a pracovní kolektiv (POŽÁR, 2000).

Lze tedy říci, že v socializačním vývoji zrakově handicapovaných dětí je několik významných mezníků. Prvním z nich je doba vzniku handicapu. Tato informace změní postoje rodičů k dítěti a ovlivní tak i jeho další osobnostní vývoj. Rodiče mohou na své postižené dítě reagovat různými způsoby, od přijetí dítěte s jeho postižením, až po zavrhování dítěte (KEBLOVÁ, 1996).

Prvotní sociální zkušenosti se odehrávají v rodině. Právě rodina je nejvýznamnějším socializačním prostředím a zahrnuje komplex prvních zkušeností důležitých pro další vývoj dítěte. Každá rodina je jiná, a proto i rozvoj dítěte a jeho socializace má individuálně specifický průběh (VÁGNEROVÁ, 2004).

Rodina má trvalý a významný vliv na vývoj jedince. Rodiče zrakově postiženého dítěte by měli co nejdříve vyhledat odborníky věnující se zrakově postiženým dětem. Tito odborníci jim pomohou vychovávat jejich potomka tak, aby se stal plnohodnotným člověkem, a aby se dokázal snadněji zapojit do vidící společnosti. Rodiče, kteří vyhledají pomoc při výchově později, dostávají své postižené dítě do obtížné situace, neboť dohánět opoždění ve vývoji bude

vyžadovat hodně snahy obou stran. Na odborníky se rodiče obracejí především na doporučení dětských lékařů.

Rodiče se při výchově zrakově handicapovaného dítěte dopouštějí stejných chyb jako při výchově dítěte zdravého. Rozdíl je ale v tom, že důsledky u handicapovaných dětí jsou obtížněji odstranitelné než u zdravých dětí.

Úzkostní rodiče přehánjí svou péčí o handicapované dítě. Někteří rodiče směřují výchovu k velmi dobrým výkonům jejich dítěte, v takovém případě je dítě přetěžováno, neboť čas, který by měl být věnován výcviku běžných životních situací, výcviku porušeného smyslu a výcviku zbylých smyslů, je věnován intenzivnímu studiu. Takto vychovávané děti odmítají přístupy svých rodičů, negativně je tento typ výchovy ovlivňuje také v jejich citové vazbě k rodičům a v přijímání svého postižení. Negativní důsledky na své dítě mají také rodiče, kteří se nedokázali smířit a vyrovnat s jeho postižením. Tito rodiče se chovají ke svému dítěti jako k vidoucímu a vyžadují po něm, aby se tak také chovalo. Takové rodiny z výchovy vyloučili nácvik kompenzačních smyslů. Další nepříznivou výchovou je slovní výchova. Tito rodiče vedou své dítě pěknému slovnímu vyjadřování, básním, písním, atd., ale podceňují pohybovou a tělesnou výchovu. Výsledkem u tohoto způsobu výchovy proto bývá nerozvinutí manuálních schopností.

V rodině by mělo být vytvořené prostředí trvalé pohody, rodiče by měli zvládat a ovládat své emoce, neboť nevyřešené otázky zanechávají stopy ve výchově dítěte a ve vztahu mezi ním a rodiči. K dobrým vztahům dítěte k rodině a k okolí také velmi přispívá poskytnutí informací o jeho zrakovém handicapu, samozřejmě přiměřené jeho věku (KEBLOVÁ, 2001).

Lze tedy říci, že z rodiny vychází sociální i osobnostní vývoj a rozvoj osobnosti a také orientace v životě. Úspěšná integrace postiženého dítěte je výsledkem profesionální intervence a kvalitní rodičovské výchovy zahájené v co nejranějším věku.

Za optimální výchovu je považováno sociálně interakční vedení od rodiny. Rodina by měla klást na handicapovaného přiměřené požadavky, udávat málo příkazů a podporovat jeho iniciativu a samostatnost. Měla by na dítě působit

spíše příkladem než tresty a zákazy. Dítě by mělo být považováno za zodpovědného člena rodiny, který má své úkoly a povinnosti, které musí plnit. Velmi důležitá je také akceptace postižení rodiči a zároveň i výchova a vedení dítěte k akceptaci svého handicapu (SLOWÍK, 2007).

Dalšími významnými sociálními kontakty jsou většinou zařazení do mateřské a základní školy. Zde si dítě začíná uvědomovat, že je něčím odlišné a zvláštní. K takovému uvědomění dojde jak ve speciální škole, tak v běžné škole.

Integraci je vždy nutno připravit s ohledem na všechny zúčastněné. V této fázi vývoje sociálních vztahů velmi záleží na rodině, pedagogovi a především na spolužácích a vrstevnících. Vše také samozřejmě závisí na tom, jak se se svým postižením handicapované dítě smíří (KEBLOVÁ, 1996).

Přirozené vztahy mezi zdravými a handicapovanými lidmi se nejnadhěji vytvářejí v období dětství a dospívání, zvláště v předškolním a mladším školním věku. Zkušenosti se zrakově postiženým spolužákem nebo kamarádem jsou ideálním základem pro vytváření zdravých postojů k nevidomým a slabozrakým lidem v dospělosti. Proto současná školská legislativa upřednostňuje možnost vzdělávání zrakově postižených dětí, žáků a studentů v běžných školách, nejlépe formou individuální integrace do běžných tříd (SLOWÍK, 2007).

Ze sociologického hlediska je dalším zátěžovým obdobím zrakově handicapovaných volba povolání a přechod ze školy do zaměstnání. Postižení lidé se v této oblasti mohou setkat s různými reakcemi na jejich handicap. Některé z reakcí mohou působit na zrakově postiženého adolescenta jako trauma, zvláště pokud jsou v rozporu s jeho dosavadními zkušenostmi a očekáváním. Tyto reakce okolí mohou u handicapovaného stimulovat obranné projevy, které nemusejí být vždy přiměřené.

Ve všech těchto významných situacích hrají velkou roli postoje rodičů i široké veřejnosti, protože právě ony dávají postižení, v tomto případě zrakovému, určitý význam (KEBLOVÁ, 1996).

Socializace v dospělosti a stáří už nebývá zaměřena na integraci jedince do společnosti, v této době by lidé už měli být do společnosti plně začleněni, v této fázi jde spíše o vývojově podmíněné proměny sociálního prostředí a způsobu

života. Výjimkou je však pokud přijde člověk o zrak během života (VÁGNEROVÁ, 2004).

„Můžeme tedy konstatovat, že kvalita sociálního prostředí vidících ovlivňuje zrakově postiženého, jeho vývoj a způsob adaptace, který si volí“ (HAMADOVÁ aj., 2007, s. 65).

Velmi důležitou roli hraje také společenské uplatnění nevidomých a slabozrakých. *„Společenským uplatněním těžce zrakově postižených osob rozumíme jejich plnohodnotnou a plnoprávnou účast prakticky ve všech sférách života společnosti, to znamená, jak v oblasti pracovního uplatnění, tak samozřejmě také ve sféře volného mimopracovního času, to vše při akceptaci zrakového defektu“* (ČÁLEK aj., 1991, s. 123).

3.3 Pedagogická integrace - rodiče, škola a jejich účast v procesu integrace

„Do pedagogické integrace zdravotně postižených patří integrace školní i mimoškolní, působení rodiny, integrační působení osvětových, kulturních a dalších institucí a zařízení, každé pedagogické ovlivnění člověka, které si klade za cíl integraci intaktních a zdravotně postižených bez rozdílu věku“ (JESENSKÝ aj., 1995, s. 15).

Podle Vyhlášky č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných (MŠMT, 2005) mají rodiče zrakově postižených dětí v dnešní době možnost volby, zda se jejich děti budou vzdělávat v běžných školách (mateřská škola, základní škola, střední škola) či ve speciálních školách zaměřených na vzdělávání zrakově postižených dětí, žáků a studentů.

Ve Školském zákoně 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon, 2004) jsou speciální instituce nazvány: mateřské, základní a střední školy pro zrakově postižené (jde např. o střední odborné učiliště pro zrakově postižené, praktickou školu pro zrakově postižené, gymnázium pro zrakově postižené, střední odbornou školu

pro zrakově postižené atd.). V každém případě mají žáci a studenti, kteří nemohou číst běžné písmo zrakem, právo na vzdělávání s použitím Braillova hmatového písma.

Vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných (MŠMT, 2005) také upravuje formy vzdělávání, vymezuje typy škol, organizaci vzdělávání a počty žáků ve třídách, určuje podmínky zařazování žáka do speciálního vzdělávání, zmiňuje individuální vzdělávací plán, asistenta pedagoga a péči o bezpečnosti žáků, která formuluje cíle a zásady.

Co se týče integrovaného vzdělávání A. Keblová (2001) uvádí, že všechny děti se zrakovým postižením, si mohou v dnešní době vybrat mezi běžnou školou a školou pro zrakově postižené. Oba způsoby vzdělávání mají své přednosti i nedostatky.

Školy pro zrakově postižené, či třídy, jsou zárukou speciálně pedagogických přístupů a speciální péče. Tuto péči poskytují odborníci s odpovídajícími pedagogickými a odbornými kompetencemi. Zrakově postižení žáci mají k dispozici speciální didaktické a technické pomůcky. Vzdělávací program speciálních škol obsahuje speciální předměty, jde např. o prostorovou orientaci a psaní na počítači. Výhodami pro zrakově handicapované děti jsou specifické dovednosti, jako čtení Braillova písma, výchova ostatních smyslů, pěstování prvku sebeobsluhy apod. (KEBLOVÁ, 2001).

Vzdělávání zrakově postižených dětí formou speciálních škol by se pro svůj segreganční charakter mělo uchovávat jen pro případy, které se jinak vzdělávat nemohou (JESENSKÝ aj., 1995).

Integrované vzdělávání nebo-li společná výchova a vzdělávání zrakově postižených dětí se zdravými dětmi, probíhá v běžných školách. Děti zde plní výchovné i vzdělávací cíle běžných mateřských, základních, popřípadě středních škol. Navíc je jim poskytována i speciálně pedagogická péče odpovídající druhu a stupni jejich zrakového handicapu. K dispozici jsou jim zde také potřebné kompenzační pomůcky.

Toto vzdělávání vychází z předpokladu, že pokud dítě s handicapem žije od dětského věku společně se zdravými vrstevníky, nebude mít v dospělosti tak velké problémy při začleňování do vidící společnosti, ani do pracovního kolektivu. Tito handicapovaní budou v budoucnu lépe připraveni na vstup do zdravé společnosti než jejich vrstevníci, kteří žili více izolováni.

Výhodou integrace je pro zrakově handicapované dítě především možnost zůstat v rodině. Dítě tak do školy nemusí dojíždět a být ubytováno na internátu. Z hlediska sebejistoty postiženého dítěte není zanedbatelná ani ta skutečnost, že běžná škola, kterou navštěvuje je obvykle v místě jeho bydliště, tedy ve známém prostředí (KEBLOVÁ, 2001).

S integračním procesem jsou škole, rodičům a žákům nápomocny různé instituce. Tyto instituce zajišťují optimální průběh vzdělávacího procesu. Poskytování poradenských služeb a činnost školských poradenských zařízení je specifikována ve Vyhlášce č. 72/2005 Sb. (MŠMT, 2005).

A. Keblová (1996) uvádí, že by rodičům při rozhodování, zda dítě integrovat do běžné školy či nechat ho ve škole speciální, měly pomoci pedagogicko psychologické poradny a speciálně pedagogická centra.

Při rozhodování by rodiče handicapovaných dětí měli být schopni posoudit, zda kladné stránky jednoho či druhého způsobu vzdělávání převyšují nad stránkami zápornými (KEBLOVÁ, 2001).

Pokud se rodiče rozhodnou posílat své dítě do běžné školy, neměli by zapomenout na to, že škola není povinna dítě přijmout. Vždy záleží na souhlasu ředitele. Při integrovaném vzdělávání by měli být vyučující zrakově handicapovaného předem upozorněni ředitelem a měli by mít právo vyjádřit se, zda jsou ochotni a schopni dítě se speciálními vzdělávacími potřebami vyučovat. (KEBLOVÁ, 2001).

Pro integraci do běžných škol musí být splněny některé podmínky, jde např. o povinné posouzení stavu dítěte odborníky, schopnost školy zajistit postiženému dítěti potřebnou péči a zachování účinnosti vzdělávání ostatních žáků ve třídě.

Do vzdělávacího procesu handicapovaného jedince může být také zapojena asistence speciálně vyškoleného pedagoga (Alle Kinder wollen lernen. Wissenswertes für Eltern von Kindern mit Behinderungen, 2005).

Jestliže rodiče zvolí integrovaný způsob výchovy, znamená to, že se zvětší jejich povinnosti a dojde k časovému i finančnímu zatížení. Měli by se proto zamyslet, zda mají dostatek času, aby mohli svému dítěti pomáhat se školní prací, protože integrované dítě bude jejich pomoc potřebovat.

Velmi důležité je také vyjasnit si problém dopravy dítěte do školy, neboť právě na rodičích závisí zajištění dopravení jejich dítěte do této instituce. Ze začátku bude handicapované dítě určitě potřebovat doprovod. Po zvládnutí všech překážek a nástrah na ulicích, může postižený cestu absolvovat i sám.

Způsob dopravy do školy závisí zejména na druhu a stupni postižení. Slabozrací chodí většinou sami, nevidomé ve většině případech doprovázejí jejich rodiče, prarodiče, sourozenci nebo spolužáci. Jestliže těžce zrakově postižené dítě bydlí v blízkosti školy a jeho rodiče dají souhlas, může chodit i takto postižené dítě do školy samo, tedy bez doprovodu.

Dále by měli rodiče pomoci integrovanému dítěti při domácí přípravě na vyučování, měli by mu zajistit vhodné podmínky a pracovní místo pro plnění domácích úkolů.

Ve spolupráci se zájmovými organizacemi by měli rodiče dítěti zajistit vhodné využívání volného času, měli by tedy naplnit jeho volný čas rozvíjejícími aktivitami.

Další povinností rodičů postiženého je zajistit mu odbornou lékařskou péči u lékaře se specializací odpovídající handicapu dítěte. Dítěti umístěnému ve speciální škole, lékařské kontroly zajišťuje sama škola. Tyto návštěvy jsou důležité nejen pro sledování diagnózy, ale také pro monitorování vývoje kompenzačních pomůcek, které lékař handicapovanému v případě potřeby předepíše. S výsledky lékařského vyšetření musí rodiče informovat školu, nebo třídního učitele, aby mohl s přihlédnutím na výsledky učinit odpovídající pedagogická opatření.

Hlavní úlohou rodičů zrakově handicapovaného dítěte, ale i speciálně pedagogického působení, je u slabozrakých maximální využití porušeného zrakového vnímání a u nevidomých rozvoj poznávacích schopností zachovalých smyslů, především sluchu, hmatu a řeči. Tyto smysly hrají důležitou úlohu v životě zrakově postižených, neboť mají kompenzační funkci. Cílem je, aby se zrakově handicapovaný jedinec mohl integrovat do společnosti, najít své místo a zamezit tak své izolaci a pocitům méněcennosti (KEBLOVÁ, 2001).

Výhodou integrace je, že postižené dítě vzdělává se svými zdravými vrstevníky. Stejně tak jako v dospělosti nebude žít pouze mezi postiženými jedinci. Díky tomu se v budoucnosti bude snadněji zapojovat do vidící společnosti.

Důležité je zmínit také, že integrovaný způsob výuky je velmi náročný, pro zrakově postižené dítě znamená jistou psychickou zátěž, jsou na něj kladeny vysoké požadavky a nároky hlavně v sociálně-emocionální oblasti. Z tohoto důvodu ne každé handicapované dítě dokáže zvládnout tyto obtížné nároky. Někdy může dojít ke zhoršení zdravotního nebo psychického stavu dítěte, který si vyžádá přeřazení do speciální školy. Proto pro některé postižené děti stále zůstává vhodnější výuka ve speciální škole (KEBLOVÁ, 1996).

Zdařilé a kladné integraci musí předcházet dlouhodobá příprava, plánování a vytvoření celého souboru určitých podmínek, bez nichž je nezodpovědné dítě se zrakovým postižením do běžné třídy vůbec přijmout. Z tohoto důvodu by měl být jeho nástup projednáván s dostatečným časovým předstihem. „*Na integraci se musí připravit nejen rodina, ale i škola*“ (KEBLOVÁ, 2001, s. 54).

Při projednávání přijetí dítěte do běžné školy by rodiče měli sdělit učitelům diagnózu, schopnosti, možnosti a nedostatky svého dítěte. Vytvoří tak vhodné podmínky pro individuální přístup k dítěti. Pro úspěšnou integraci je očekávána jejich spolupráce (KEBLOVÁ, 1996).

Podle metodického pokynu MŠMT ČR z 1995 a na základě požadavků ředitelů běžných škol zpracovávají speciálně pedagogická centra odborné posudky handicapovaných žáků. Při integraci postiženého studenta do běžné školy je pro něj vypracován individuální vzdělávací plán. Jeho spolutvůrci jsou

rodiče společně se svým dítětem, učitelé a ostatní odborníci (ze speciálně-pedagogických center apod.). Na základě tohoto plánu by pak měla škola dítěti zajistit vhodné prostředí, podmínky pro výuku, kompenzační pomůcky, učebnice a speciální péči (KEBLOVÁ, 2001).

Dalším bodem úspěšného začlenění je to, že dítěti se zrakovým postižením musí být jeho škola i třída dobře přístupná. Měly by být vytvořeny potřebné úpravy interiéru školy, třídy a zajištění speciálních pomůcek. Vybavenost třídy by měla být maximální, aby se handicap mohl co nejvíce zmenšit.

Před začátkem školního roku by zrakově postižené dítě mělo mít možnost o samotě poznat prostory školy a třídy. Tato prohlídka mu umožní představu o novém prostředí, usnadní mu jistější pohyb po škole a zvýší jeho sebedůvěru (KEBLOVÁ, 1996).

Po ukončení základní školy může zrakově postižený studovat na běžné či speciální střední škole. Zrakově postižení v dnešní době studují i na vysokých školách. Obecně lze tedy říci, že cílem vzdělávání je příprava na život, rozvoj kompetencí v oblasti personální, sociální, odborné i občanské s přípravou na výkon budoucího povolání (HAMADOVÁ aj., 2007).

3.3.1 Integrace dětí do mateřských škol

A. Keblová (1996) ve své knize uvádí, že nejvhodnějším věkem pro integraci dítěte je věk předškolní. V tomto období se utvářejí charakterové vlastnosti dítěte, a to díky vzniklým situacím a vztahům. Předškolní věk dětí je označen jako doba iniciativy, aktivity a sebeprosazení. Tyto potřeby se realizují právě v dětské skupině.

Hlavním úkolem speciálně pedagogického působení v mateřské škole je rozvíjet ostatní zbylé smysly a co nejefektivněji využívat zbytky zraku, pokud jsou zachovány.

Druhým úkolem je příprava zrakově handicapovaných dětí na přechod do školy. U zrakově postižených to představuje osvojení určitých dovedností, které by měly být zaměřeny na rozvoj zrakových funkcí, sluchového a hmatového vnímání, rozvoj čichu, chuti a řeči. Neboť základem poznání je vnímání smysly.

Dítě by se od malička mělo učit, jak správně vidět, slyšet a vnímat hmatem. Toto platí pro všechny děti, hlavně pro zrakově handicapované.

Dále je také důležitý rozvoj estetického vnímání, nácvik orientace, samostatného pohybu a používání kompenzačních pomůcek.

M. Vágnerová (1995, s. 97) uvádí toto: „*Socializační vývoj by měl v průběhu předškolního věku dosáhnout určité úrovně, která představuje základ pro úspěšné zvládnutí dalších vývojových změn, například nástup do školy.*“

Speciální péče a výchova zrakově postižených dětí se může uskutečňovat v mateřských školách běžného typu za odborné pomoci pracovníků středisek rané péče nebo speciálně pedagogických center. Další možností jsou speciální mateřské školy pro zrakově postižené (ŠTRÉBLOVÁ, 2002).

Výhodou speciálních mateřských škol je odborné působení speciálních pedagogů. Tyto klady zastihuje vytržení dítěte z rodinného prostředí, neboť jsou tato zařízení internátní a z důvodů nemožnosti každodenního dojíždění do mateřské školy, musí dítě žít na internátě. V tomto věku má odloučení velmi negativní dopad, může ovlivnit handicapované dítě na celý život.

Odborníci doporučují zařídit dítěti takové podmínky, aby mohlo navštěvovat mateřskou školu v místě bydliště, a tak zůstat v rodinném prostředí. Rodiče, kteří se rozhodnou pro umožnění docházky zrakově handicapovaného dítěte do běžné školy, musí být dobře seznámeni s možnostmi svého dítěte a mít základní speciálně pedagogické znalosti.

Bez pomoci odborníků mohou učitelky v mateřských školách dítěti v přípravě na školní docházku spíše uškodit než pomoci (ŠTRÉBLOVÁ, 2002).

3.3.2 Učitel a spolužáci v integračním procesu

Základem úspěšného vzdělávání postižených a zdravých dětí je přístup učitele. Učitel musí udělat první krok a vytvořit ve třídě pozitivní a přátelskou atmosféru. Učitel by měl ve třídě mezi postiženými a zdravými dětmi podmiňovat vytvoření vztahů vzájemné tolerance, porozumění a pomoci.

Je nutné připravit zdravé děti na příchod jejich nového spolužáka tím, že jim učitel vysvětlí, s ohledem na jejich věk, o jaké postižení se jedná, jak by se

měly ke spolužákovi chovat, a popřípadě, jak mu mohou pomoci. Tento krok je velmi důležitý, protože většina dětí se nikdy s handicapovaným vrstevníkem nesešla a neměla tak možnost poznat jeho schopnosti a dovednosti, vyplývající ze zrakového postižení. Děti tak často nevědí, jak se k postiženému chovat a jak s ním komunikovat. To vše by jim měl být učitel schopen sdělit.

Důležité je také samozřejmě informovat rodiče dětí ve třídě a vysvětlit jim, že i oni by měli své děti vést ke správnému chování ke zrakově handicapovanému spolužákovi.

Učitel by měl žáky seznámit s tím, že jejich handicapovaný spolužák může mít některé zvláštnosti či nápadnosti v chování nebo i ve vzhledu a může tak vzbuzovat nežádoucí pozornost. Např. slabozraké dítě může nosit brýle i s několika dioptriemi, tyto brýle jsou nápadné, neboť mají tlustá vypouklá skla. Dalším problémem mohou být obličejové grimasy a pohyby hlavou, které zrakově postižené dítě provádí, aby lépe vidělo na tabuli. U nevidomých dětí mohou být dalšími projevy snížená orientace v prostoru, neohrabanost, problémy v sebeobsluze při některých činnostech a pomalejší reakce. U těchto jedinců se také mohou objevit některé zlozvyky, jde např. o kývání těla, mačkání očí, třepání rukama nebo o jiné neobvyklé způsoby chování.

Spolužáci by měli být upozorněni také na to, že handicapovaný žák bude vyžadovat zvýšenou individuální pomoc učitele při některých činnostech, a že bude využívat jiné techniky a postupy práce.

Děti by se měly naučit handicapovanému pomáhat, hlavně při pohybu mimo třídu, nabídnout mu paži. Také by měly postiženého upozorňovat na překážky a měly by ho informovat o změnách v prostředí třídy (KEBLOVÁ, 1996).

Zda se povede handicapovaného do normálně vidící třídy začlenit záleží na osobnosti postiženého, ale také na spolužácích. Chování učitele a ostatních žáků vůči zrakově postiženému ovlivňuje možnosti handicapovaného a jeho pozici ve třídě. Čím vstřícnější bude jeho přijetí spolužáky, tím úspěšnější bude i jeho pozdější integrace do společnosti.

Bylo by naprostým selháním, kdyby se handicapovaný stal terčem verbálních či agresivních útoků spolužáků, kdyby zůstal izolován nebo kdyby se s ním zacházelo nedůstojným soucitem. Neakceptace postiženého ve třídě by neměla nastat. Ale některé děti i přes vysvětlení, jak by se měly k handicapovanému chovat, nechtějí pomoci, jsou zlé, posmívají se postiženému, dělají naschvály, popřípadě ho ignorují. Potom se pobyt ve třídě stává pro integrovaného velmi nepříjemným. Vše samozřejmě záleží na učiteli, zda dokáže takovou situaci racionálně vyřešit.

Dalším nepřijatelným extrémem je, když učitel věnuje postiženému jedinci tolik času, že mu ho na ostatní zbývá minimálně.

Jednou z velmi důležitých podmínek úspěšné integrace je připravenost učitelů běžných základních škol a zdokonalování jejich kompetencí v oblasti edukace (výchova) dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Učitel běžné třídy, která bude integrovat zrakově postiženého žáka, by měl mít základní informace o zrakovém handicapu a metodice výuky takto postižených.

Nezbytným předpokladem k úspěšné integraci dítěte do výuky je také učitelova spolupráce s rodiči postiženého, nutná je také spolupráce se speciálním pedagogem příslušného speciálně pedagogického centra (KEBLOVÁ, 2001).

3.4 Integrace do zaměstnání

Zaměstnání je důležitou součástí každého jedince. Je to jeden z nejdůležitějších sebeurčujících faktorů v životě člověka. Pokud společnost dokáže využít existující schopnosti postižených lidí a ocenit jejich kvality, přestane je pociťovat jako přítěž, tak se i samotní postižení na sebe přestanou dívat jako na osoby s omezeným právem na plnohodnotný život (JESENSKÝ aj., 2002).

Jak uvádí M. Vágnerová (2002) zrakově postižený člověk není jen omezen při volbě povolání, ale i při hledání zaměstnání. V důsledku svého handicapu často nemůže nalézt vhodné místo nebo není schopen zvládnout práci bez úpravy pracovních podmínek.

Důležitost zaměstnání postižených lidí je nejen v samotném pocitu užitečnosti, ale také v aktivizaci mnoha dovedností a schopností, mimo jiné i v udržení sociálního kontaktu s okolím (VÁGNEROVÁ, 2002).

Pracovní uplatnění zrakově postižených osob je krokem k samostatnosti, soběstačnosti a nezávislosti, mimo jiné i ekonomické (ČÁLEK aj., 1991).

Naše společnost klade při zaměstnávání velké nároky, právě z tohoto důvodu je míra nezaměstnanosti postižených osob vysoká, neboť zrakově postižený člověk není schopen tyto nároky splnit. Z těchto důvodů si někteří zrakově handicapovaní lidé ihned po ukončení povinné školní docházky zažádají o invalidní důchod. V naší republice je povinná školní docházka devět let, poté nejsou jedinci nuceni dále pokračovat ve studiu ani v přípravě na zaměstnání.

V dnešní době mají problémy se získáváním zaměstnání i nepostižení lidé. U postižených lidí je situace ještě složitější. A právě proto se v souvislosti se zaměstnáváním handicapovaných lidí na dnešním trhu práce čím dál častěji setkáváme s podporovaným zaměstnáváním. Jde o zaměstnávání postižených v přirozeném integrovaném prostředí za pravidelnou mzdu, přičemž v závislosti na individuálních potřebách je postiženému i jeho zaměstnavateli poskytována podpora různými formami tak dlouho, dokud je potřebná.

V posledním desetiletí ve vyspělých evropských zemích vznikla zprostředkovatelská centra zaměstnání pro postižené, jejichž pracovní náplní je právě metoda podporovaného zaměstnávání. Jejich cílem je zařazení postiženého jednotlivce na běžné pracovní místo na základě jeho kvalifikačních, osobnostních a fyzických předpokladů.

Záměr je, aby klient všechno dělal sám a agentura mu vždy byla jen poradcem, spolupracovníkem, oporou, v případě nutnosti a potřeby i právním zástupcem. Pracovní náplní těchto agentur je profesionální poradenství a trénink, díky kterému se postižený člověk dozví o sobě a pracovním zařazování na běžný trh tolik, aby si v dalším procesu ucházení o zaměstnání dovedl poradit sám. Předpokladem úspěšnosti je kvalitní vstupní diagnostika, speciální poradenství a přesně zaměřený trénink.

V České republice existuje Agentura pro podporované zaměstnání – OZ Rytmus. Jejími klienty jsou většinou lidé, kteří z různých důvodů potřebují dlouhodobou přímou podporu na pracovišti (JESENSKÝ aj., 2002).

Nezisková organizace Agapo o.s., je další existující agenturou podporovaného zaměstnání v České republice. Jejím cílem je zvyšovat míru samostatnosti a soběstačnosti znevýhodněných uživatelů služby v sociálním začleňování, zejména při uplatnění v oblasti zaměstnávání (Redweb, 2005).

Dále v naší republice existuje projekt TyfloCentra, Tyfloemployability, jehož cílem je zvýšit zaměstnanost zrakově postižených. Tento projekt se snaží zapojit zrakově handicapované občany do společnosti a na trh práce a to tak, že najdou vhodné zaměstnání a budou se moci úspěšně realizovat a rozvíjet se jako ostatní občané.

Zrakově handicapovaní se v oblasti zaměstnání potýkají s několika problémy. Jedním z problémů, na který takto postižení lidé narážejí při hledání zaměstnání, je nedostatečná kvalifikace. Dalším problémem je neochota zaměstnavatelů tyto občany zaměstnávat. Občané minoritní skupiny se ještě stále potýkají s předsudky ze strany zaměstnavatelů, kteří nejsou obeznámeni problematikou zaměstnávání zrakově postižených občanů a nevědí, jaké činnosti jsou zrakově postižení schopni vykonávat.

Zrakově postižení mají nejtěžší pozici mezi různě handicapovými lidmi. Mají nejmenší uplatnění, neboť zaměstnání, která může zrakově postižený člověk vykonávat, není mnoho.

Výše uvedené problémy mají za následek, že nezaměstnanost zrakově handicapovaných občanů dosahuje až 70 %. Náplní projektu je proto zlepšení přístupu a návratu na trh práce pro zrakově postižené občany (Pavlíček, 2005b).

V kompetenci těchto agentur není možnost ovlivnit míru zaměstnání v zemi, ale zlepšit standard služeb natolik, aby zrakově postižený člověk s odbornou podporou skutečně dostal reálnou možnost včlenit se na běžný trh práce. Počet chráněných dílen a agentur podporovaného zaměstnání je s ohledem na počet osob s postižením málo (JESENSKÝ aj., 2002).

Od roku 2004 má zaměstnavatel ze zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti (Zákon o zaměstnanosti, 2004) povinnost zaměstnávat určitý počet postižených, ten závisí na počtu zaměstnanců. Pokud to zaměstnavatel neplní, tak má povinnost odebrat určité množství předmětů vyrobených právě postiženými občany, nebo mu úřad práce stanoví povinnost poukázat odvod do státního rozpočtu.

L. Novosad (2000) uvádí, že jsou zaměstnavatelé daňově zvýhodněni tím, že mají snížené odvody z mezd zrakově postižených. Dále tentýž autor také uvádí, že ekonomické stimuly svádí ke zneužívání. Zaměstnavatelé někdy využijí příspěvků od úřadů práce a následně pracovníka propustí, že není schopen plnit přidělené úkoly. Dotaci však již nevrátí.

Problematika pracovního uplatnění zrakově postižených vždy zahrnuje dva rozhodující prvky. Prvním prvkem je připravenost a motivace zrakově postiženého k hledání zaměstnání. Druhým prvkem je připravenost a motivace zaměstnavatele takto postiženého člověka zaměstnat (DOLEŽEL a VÍTKOVÁ, 2007).

Při řešení otázky zaměstnávání zrakově postižených lidí, zkušenosti dokazují, že ti zrakově postižení, kteří měli dostatečnou kvalifikaci, ale neprošli žádným výcvikem mobility, sebeobsluhy, výcvikem technických zručností, a ti, kteří byli v sociální dovednosti na nízké úrovni, si nedokázali získat či udržet zaměstnání.

Důležitým faktorem je zde samozřejmě také doba vzniku slepoty. Úspěšné pracovní zařazení do běžného kolektivu u osob, které ztratily zrak během života, se později podaří, pokud absolvují rehabilitační zručnosti. Pokud dochází k oslepnutí v dospělosti či postupně, je úspěšná také rekvalifikace. Pokud je jedinec nevidomý od dětství, práce se odvíjí od ostatních smyslů, které má lépe vycvičeny, hledá zaměstnání spojené s hmatovým či sluchovým vnímáním (masér, hudebník, zvukař).

Handicapovaní, kteří chtějí pracovat v běžném kolektivu, by měli být naučeni samostatnosti, neboť nevidící kolega, který neustále potřebuje cizí

pomoc na pracovišti, je velmi rychle kolegy obcházený a odmítaný, není považován za rovnocenného (JESENSKÝ aj., 2002).

V kurzech pracovní rehabilitace probíhá výcvik prostorové orientace a samostatného pohybu s bílou holí, výcvik čtení a psaní Braillova bodového písma, reedukační a kompenzační výcvik, rozvíjení fyzických dovedností, psychosociální a komunikační výcvik, zácvik psaní na kancelářském psacím stroji, zácvik práce s elektronickými kompenzačními pomůckami a výcvik hmatu v ergoterapeutických dílnách.

Velmi důležitou složkou u zrakově postižených je již výše zmíněná výchova prostorové orientace a samostatného pohybu. Mobilita (zvládnutí problémů v oblasti prostorové orientace a samostatného pohybu) je základním předpokladem samostatného života zrakově handicapovaného ve společnosti, jeho socializace, začleňování do rodinného, školního a pracovního procesu.

Rekvalifikační kurzy jsou realizovány formou individuálních rekvalifikačních programů, při jejich přípravě jsou zohledněny schopnosti klienta i požadavky budoucího zaměstnavatele.

Účastníky těchto kurzů jsou zrakově handicapovaní, kteří jsou zaregistrováni u úřadu práce jako nezaměstnaní. Úřad práce na základě dohody tyto rekvalifikace uhradí, může je hradit i zaměstnavatel zrakově postiženého nebo případný sponzor.

Existuje několik druhů rekvalifikací, např. masér, keramická výroba, košíkářská výroba, obsluha PC, tkalcovská výroba a telefonista. Každý z nich má různou dobu trvání. Po úspěšných závěrečných zkouškách je handicapovanému vydáno osvědčení s celostátní platností (SONS ČR, 2001).

Podmínkami, aby zrakově postižený člověk obstál v konkurenci na dnešním trhu práce, jsou: kvalitní vzdělání, sebeobsluha, znalost Braillova písma, dobrá práce s kompenzační technikou a sociální zručnosti, např. schopnost orientace v prostoru a komunikace.

Zrakově handicapovaný by měl pracovat se skutečností, že se může střetnout u vidících s předsudky a zkreslenými představami o možnostech, dovednostech a schopnostech nevidomých a slabozrakých. Dále by měl

postižený umět vhodným způsobem požádat o pomoc a měl by ji také umět slušným způsobem odmítnout. Kvůli dobrým vztahům v kolektivu by měl také umět mluvit o svém handicapu. Neměl by být uzavřený a měl by se vyhnout sebelítosti.

Aby si handicapovaní mohli zařídit a přizpůsobit svá pracovní místa, dostávají právní přehled o tom, jak si požádat o finance na kompenzační pomůcky do zaměstnání, dále získávají přehled o tom, na co jako postižení jedinci mají a nemají právo, jaké bude mít výhody a nevýhody jejich zaměstnavatel apod. (BARTOŇOVÁ aj., 2005).

Zrakově postižení při vstupu na trh práce čelí velkému množství překážek. Nevidomí mají ztížený kontakt s okolím, je pro ně obtížné navázat kontakt v pracovním či jiném kolektivu. Problémem je, že nevědí, zda oslovují muže či ženu a neznají přibližný věk dané osoby. Vzhledem k jejich omezené prostorové orientaci nejsou schopni přesně odhadnout vzdálenost dané osoby, kam je otočena čelem a kolik je lidí v místnosti. Toto je jen malá ukázka překážek, kterým musí čelit.

Pro usnadnění překážek je třeba, aby kolegové a zaměstnavatelé přistupovali k postiženým specifickým způsobem. Z jejich strany je hlavně potřeba taktu a vhodného zacházení s handicapovaným. Neznamená to však, že by se postiženým mělo odpouštět lajdáctví nebo lenost (Pavlíček, 2005c).

„Je přirozené a zákonité, že ne každý těžce zrakově postižený dosáhne žádané úrovně společenského uplatnění. Na celkovém výsledku se podílí množství nejrůznějších faktorů. Limitující vliv vrozených schopností platí i v této oblasti“ (ČÁLEK aj., 1991, s. 127).

Na závěr lze říci, že v dnešní době jsou možnosti společenského uplatnění zrakově handicapovaných lidí tak široké, že prakticky každý takto postižený člověk může, tedy pokud i on sám chce, ve společnosti nalézt důstojné a přiměřené místo (ČÁLEK aj., 1991).

3.5 Integrace zrakově handicapovaných pomocí kompenzačních pomůcek

Vzhledem k cíli diplomové práce se zaměříme i na oblast kompenzačních pomůcek, neboť právě pomůcky velmi napomáhají integraci zrakově handicapovaných do intaktní společnosti.

Zařazení zrakově postižených lidí do majoritní společnosti předpokládá práci s kompenzačními pomůckami. Kompenzační pomůcky umožňují zrakovou vadu částečně nahradit nebo mohou využívat zbytky zraku či náhradní smysly. Jde především o hmat a sluch.

Možnost využití zbytků zraku předpokládá používání speciálního písma, speciálních psacích potřeb a úpravu povrchu předmětů. Náhrada zrakového vnímání psaného a tištěného textu prostřednictvím hmatu vyžaduje převod černotisku do Braillova bodového písma. Náhrada prostřednictvím sluchu znamená převod textů do zvukové podoby (KEBLOVÁ, 1996).

Používáním pomůcek se stává zrakově handicapovaný jedinec samostatnější. Situace, které díky těmto pomůckám úspěšně zvládne, posilují jeho sebevědomí. Vědomí potřebnosti speciálních kompenzačních pomůcek pro samostatný život se odrazí ve výchovném procesu, v běžném životě, při studiu, v procesu profesní přípravy a také u profesního uplatnění.

Speciální pomůcky využívají slabozrací i nevidomí. Výběr pomůcky vždy závisí na účelu jejího použití, na stupni a druhu zrakové vady. Tyto pomůcky umožňují lepší vidění či kompenzují ztrátu zraku.

Schopnost a dovednost zacházet s kompenzačními pomůckami zvyšují začlenění takto postižených lidí do většinové společnosti, zvyšují také zaměstnanost, komunikaci s okolním světem a celkově kvalitu života zrakově postiženého jedince (HAMADOVÁ aj., 2007).

Kompenzační pomůcky mohou zrakově postižení lidé získat několika způsoby. Mohou si je koupit ve specializovaných prodejnách Tyflopomůcek, nebo o ně požádat na doporučení lékaře, tedy je dostat na lékařský předpis (bílé hole, indikátor hladiny a světla, česky mluvící teploměr atd.), a také na

doporučení speciálně pedagogického centra a dostat tak pomůcku dotovanou státem.

Nevidomí a slabozrací při koupi pomůcek mohou požádat o příspěvek na sociálním odboru obcí. Některé z pomůcek jsou hrazeny 50 až 100 %. Zarážející je fakt, že v některých případech při žádání o pomůcku musí handicapovaný projít složitým procesem vyřizování, který mnohdy trvá i dlouhou dobu (SONS ČR, 2002b).

Kompenzační pomůcky můžeme dělit podle několika kategorií. Dle A. Keblové (1995) na pomůcky pro informatiku a komunikaci (psací stroje, magnetofony, čtecí přístroje, počítače s hmatovým a akustickým výstupem atd.), pomůcky pro orientaci (slepecké hole, zvukové majáky, ozvučené semaforey atd.), pomůcky pro každodenní život (kuchyňské potřeby, hodiny, teploměry, zvukové indikátory světla a hladiny kapaliny atd.), nářadí a nástroje pro řemeslné a výrobní činnosti, hračky a hry, sportovní potřeby a pomůcky, pomůcky pro vzdělání, trenážéry pro výcvik kompenzačních zručností a pomůcky pro diagnostiku.

Kompenzační pomůcky napomáhají v oblasti uspokojování základních životních potřeb (sebeobsluha, příprava pokrmů, výběr ošacení atd.), v oblasti orientace a schopnosti pohybu v prostoru a také v oblasti získávání a zpracování informací.

SONS ČR (2002a) rozlišuje kompenzační pomůcky do těchto kategorií:

Optické pomůcky - člověk je potřebuje poté, co mu už nestačí běžné dioptrické brýle. Jde např. o lupové brýle, zvětšovací lupy.

Optoelektronické pomůcky - pomůcky těžké optiky. Jedná se o kamerové lupy. Tyto pomůcky jsou nenahraditelné při práci s trojrozměrnými předměty a při práci vyžadující jemnou motoriku. Jsou předepisovány, pokud již nestačí optické pomůcky.

Speciální hardware - První pomůckou tohoto typu je braillovský řádek (hmatový zobrazovač), který se připojuje k počítači. Prostřednictvím ovladače pro tento braillovský řádek se nevidomému převádí textové informace z obrazovky

do Braillova písma. Druhý je speciální elektronický zápisník, přístroj sestavený speciálně, obvykle je s braillovou klávesnicí a s hlasovým výstupem.

Speciální software - jde o hlasové výstupy (odečítač obrazovky, hlasová syntéza), softwarové lupy (s nebo bez hlasové podpory), programy pro zpracování tištěného textu a programy se speciálními funkcemi.

Ostatní pomůcky - jedná se o pomůcky, které usnadňují orientaci a samostatný pohyb (bílé hole, akustické systémy), pomůcky časoměrné, indikátory, měřicí přístroje s hlasovým či vibračním výstupem, pomůcky umožňující zápis nebo záznam informací (zvukový indikátor světla a hladiny tekutin, speciální kuchyňské váhy, speciálně upravené hodiny, teploměry, magnetofony atd.).

A. Keblová (1996) dělí kompenzační pomůcky na neoptické a optické.

Neoptické pomůcky slouží osobám se zrakovým postižením v každodenním životě a sebeobsluze, při studiu a výkonu zaměstnání, jedná se např. o ozvučené hodinky a budíky, rozlišovače barev apod.

Optické pomůcky užívají zrakově postižení, kteří mají v běžném životě potíže s viděním i přes optimální brýlovou korekci (např. slabozrací). Jedná se o lupové brýle a další různé druhy lup (ruční, stojánkové atd.) (HAMADOVÁ aj., 2007).

Zvláštní skupinou pomůcek jsou pomůcky elektronické. Jde např. o televizní zvětšovací přístroje (televizní lupy), čtecí přístroje, které převádí běžný tisk do reliéfní podoby, záznamník s klávesnicí s bodovým písmem a hlasovým výstupem, zápisník pro nevidomé s hlasovým výstupem, digitální čtecí zařízení s hlasovým výstupem a osobní počítač s hlasovým výstupem, umožňující pracovat i s internetem. Tyto pomůcky nejsou určeny pro každého zrakově postiženého, neboť jejich ovládání není úplně jednoduché. Využívání těchto pomůcek předpokládá určitou úroveň vědomostí, dovedností a schopností (KEBLOVÁ, 2001).

„Pomůcky pro slabozraké pomáhají vyrovnávat nedostatečně rozvinuté, případně porušené funkce zraku využíváním funkcí zachovalých nebo přestavbou

jen částečně narušených funkcí. Umožňují potřebnou samostatnost při vykonávání různých činností“ (KEBLOVÁ, 2001, s. 50).

„Kompenzační pomůckou pro těžce zrakově postižené rozumíme nástroj, přístroj nebo zařízení, speciálně vyrobené nebo speciálně upravené tak, aby svými vlastnostmi a možnostmi použití kompenzovalo nějakou nedostatečnost způsobenou těžkým zrakovým postižením“ (JESENSKÝ aj., 2002, s. 230).

Tentýž autor uvádí, že většina kompenzačních pomůcek pro zrakově handicapované slouží ke zmírnění informační bariéry. Dělí kompenzační pomůcky pro těžce zrakově postižené následovně: optické, hmatové, zvukové a hlasové.

V současnosti se používají i další druhy dělení kompenzačních pomůcek podle různých hledisek, např. z funkčního hlediska (jednoduché - jednoúčelové, náročné – víceúčelové), či podle způsobu možného získání pomůcky (hrazené zdravotní pojišťovnou, příspěvkové, bezpříspěvkové). Podle účelu použití to jsou pomůcky usnadňující nebo umožňující orientaci nevidomého, pomůcky na zpřístupnění a zpracování informací. Do této skupiny patří i pomůcky pro každodenní použití a do domácnosti (JESENSKÝ aj., 2002).

Jedna z nejdůležitějších kompenzačních pomůcek pro nevidomé je vodící pes. Vodící pes umožňuje nevidomému samostatný pohyb a ulehčuje mu orientaci. Každému žadateli, který má zájem o vodícího psa, je nabídnut takový pes, který vyhovuje a odpovídá jeho požadavkům. I u vodících psů platí, že pes je obrazem svého pána. Aby se pohyb této dvojice stal bezpečným, je mezi nimi důležitá souhra. K tomu se dospěje výcvikem psa a také proškolením budoucího majitele (Středisko vodících psů SONS ČR, 2002).

ZHODNOCENÍ A SHRNUÍ 3. KAPITOLY

Lidská společnost není složena jen ze zdravých, ale setkáváme se i s lidmi, kteří mají nějaký handicap. I tací si zaslouží žít plnohodnotným životem, dosáhnout nejvyššího možného vzdělání, zapojit se do pracovního procesu, ale také zařadit se mezi své zdravé vrstevníky a být jim rovnocennými partnery.

Integrace postiženého člověka do společnosti může nastat v řadě oblastí, jde např. o integraci pedagogickou a pracovní. Postižení to, ale sami i přes svou snahu nezvládnou, neboť zrakové postižení přináší do života řadu omezení. K integraci jim napomáhají různé druhy kompenzačních pomůcek. K tomu, aby mohli být zařazeni do společnosti „úplně“, potřebují nejen kompenzační pomůcky, ale také pomoc a podporu od blízkých, ale i od ostatních spoluobčanů.

Integrační proces, dnešní systém vzdělání, odborné péče a poradenství přispívají k tomu, že zrakově postižení nejsou vyčleňováni ze společnosti. Integrace a angažovanost v životě druhých se staly trendem přinášejícím všestranný rozvoj osobnosti postiženého, zlepšení kvality života těchto osob a jejich uplatnění ve společnosti.

Integrační proces je přínosný pro všechny zúčastněné, má na ně pozitivní vliv, může s sebou přinášet ale také negativní stránky a problémy. Integrace se vždy nemusí setkat s pozitivním ohlasem a splnit veškerá očekávání postiženého jedince či jeho blízkého okolí. Vhodnost integrace by proto měla být posuzována vždy individuálně pro každý případ zvlášť. Vždy by měla být zvážena všechna pro a proti, která tento proces obnáší. Všem zúčastněným stranám by měly být vysvětleny podmínky a postupy tohoto procesu. Aby se integrace zdařila, měla by vždy být připravována velmi důkladně a s předstihem.

Naše společnost je vedena k zrovnoprávnění se s zrakově postiženými. Existence postižených mezi zdravými je přijímána individuálně, ale každou stranou jiným způsobem. Zrakově postižení se často mylně domnívají, že zdravá společnost o jejich vzájemné soužití nemá zájem. Také ve společnosti nepostižených se objevují domněnky, že zrakově postižení lidé žijí méněhodnotný život, že jsou ochuzeni o spoustu zážitků vnímaných zrakem.

Obecně by se mohlo zdát, že o uspokojivý vývoj života této skupiny lidí je třeba pečovat hlavně vytvářením materiálních podmínek, zvyšováním invalidních důchodů a dalších příspěvků, vytvářením bezbariérových míst, tyflokabinetů až po služby různého druhu. Nemělo by se ale zapomínat, že ekonomické problémy zrakově postižených nejsou jedinými, které poznamenávají jejich život.

EMPIRICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V této kapitole čtenáři osvětluji cíle výzkumného projektu, volbu konkrétních metod sběru dat a výběr případů.

4.1 Cíle výzkumného projektu a tématické okruhy rozhovorů

Cílem mé diplomové práce je zmapovat situaci integrace slabozrakých a nevidomých lidí do většinové vidící společnosti. Zajímá mě především jejich názor, co pro ně může majoritní společnost udělat, aby mohli žít samostatněji a mohli se snadněji začlenit do společnosti. Jaký k nim mají přístup státní a regionální instituce, a jak se k nim jako k zrakově postiženým lidem chovají spoluobčané. Dále jsem se chtěla dozvědět, zda existují podmínky, které jim umožňují začít žít plnohodnotný život ve společnosti, nebo zda jsou denně konfrontováni s množstvím překážek a komplikací. Také mě zajímá, zda podléhají svému handicapu, nebo zda jsou s ním schopni bojovat a svou aktivní účastí si vybojovat místo v naší společnosti.

Stanovila jsem tento modul.

Vztah k vlastnímu postižení - zajímá mě vztah nevidomých a slabozrakých k vlastnímu postižení. Jak se s handicapem dokázali či nedokázali vyrovnat. Jejich životní spokojenost. Zda si myslí, že je lepší být slepý od narození či přijít o zrak v průběhu života. Dále jsem chtěla vědět, zda jsou soběstační či odkázáni na pomoc druhých.

Rodina - chtěla jsem vědět, jestli mají dobré vztahy s rodinou, jak reagovala rodina na jejich postižení. Zda jejich postižení přijala. Dále jsem se zajímala o to, jestli jim rodinní příslušníci pomáhají a věnují se jim v dostatečné míře. Jestli žijí se svou původní rodinou, sami, či mají založenou svou vlastní rodinu.

Škola - zajímalo mě především, jestli studovali či studují. Zda byli přijati spolužáky a pedagogy, jestli někdy pociťovali diskriminaci. Dále jsem chtěla

vědět, zda bylo studium, vzhledem k jejich handicapu, náročné. Také mě zajímalo, jestli je nesnadné studovat na běžné základní a střední škole, nebo by raději volili speciální školu pro zrakově postižené.

Zaměstnání - především jsem chtěla zjistit stav zaměstnanosti nevidomých. Zajímalo mě, zda je obtížné získat a udržet si zaměstnání. Dále jsem chtěla odhalit, jak nevidomí sami vnímají tento problém a s jakými pracovními problémy se potýkají. Také jsem se chtěla dozvědět, v jaké míře vychází město a úřad práce vstříc postiženým v oblasti zaměstnání.

Zájmy - zajímalo mě, mají-li nějaké koníčky. Do jaké míry je ve výběru omezuje jejich handicap. Zda je podle nich dostatečně kulturních a sportovních akcí, pořádaných organizacemi pro zrakově postižené. Dále jsem chtěla zjistit, jestli mají pravidelný přístup k PC.

Služby - zajímal mě především jejich názor na služby. Jestli je pro nevidomého snadné či obtížné vyřizování věcí na úřadech. Dále jsem chtěla poznat jejich zkušenosti s chováním chodců na ulici, prodavačů a úředníků. Zajímalo mě, zda s nimi umějí výše zmínění vhodným způsobem jednat.

Zapojení do společnosti - chtěla jsem zjistit, jaký mají názor na přístup většinové společnosti ke zrakově handicapovaným. Zda vnímají postoje majoritní společnosti ke svému postižení, jestli jsou spojeny s jejich handicapem. Zda umějí normálně vidící lidé s takovými lidmi jako jsou oni zacházet. Dále jsem se chtěla dozvědět, jestli se snadněji do společnosti zapojí nevidomí od narození či lidé se ztrátou zraku v pozdější době. Také mě zajímalo, jak obtížné pro ně bylo zapojit se do normálně vidící společnosti.

Samostatný pohyb nevidomých - chtěla jsem se dozvědět, zda existují překážky, které jim komplikují běžný život. Jestli mají větší či menší problémy s pohybem a orientací po městě. Zda jsou odkázáni na pomoc druhých či jsou v tomto ohledu samostatní. Také mě zajímalo, jak vnímají architektonické bariéry. Jejich názor na povelovou soupravu (vysílačky, přijímače), ozvučení MHD, budov, křižovatek.

Kompenzační pomůcky - chtěla jsem zjistit, jaké kompenzační pomůcky nevidomí využívají. Které jim nejvíce pomáhají k integraci do majoritní společnosti. Bez kterých by se nedokázali obejít.

4.2 Výzkumný vzorek

Na základě kvalitativních metod jsem provedla 8 biografických rozhovorů s cílovou skupinou zrakově postižených. Výzkumný vzorek je velmi pestrý. Věk, kdy u respondentů došlo k postižení je rozdílný. Je rozprostřen od narození, přes dětství, pubertu, dospělost až po stáří.

Výzkum byl prováděn s klienty, kteří navštěvují a využívají služby střediska pro nevidomé, v TyfloCentru a Tyfloservisu Plzeň. TyfloCentrum v Plzni má 4 pracovníky a asi 140 klientů a Tyfloservis má 3 pracovníky a asi 1500 klientů. Rozhovory proběhly v budově plzeňského TyfloCentra, kde jsem pracovala jako dobrovolník. Požádala jsem některé zrakově postižené o spolupráci a o rozhovor se mnou. Všichni, které jsem požádala, mi ochotně vyšli vstříc a s dialogem souhlasili. Respondentům jsem zdůvodnila využití dat, účel této práce a také informace o míře zveřejnění poskytnutých dat. Od všech respondentů jsem získala podpis informovaného souhlasu.

Jednalo se o tyto mluvčí:

- 1) Žena, 41 let, vzdělání - střední škola pro zrakově postižené, žije s manželem a s dcerou.
- 2) Žena, 38 let, vzdělání - základní škola pro zrakově postižené, žije se sestrou.
- 3) Žena, 57 let, vzdělání – vysoká ekonomická škola, žije s manželem.
- 4) Žena, 47 let, vzdělání – střední ekonomická škola, žije sama.
- 5) Muž, 65 let, vzdělání – střední odborné učiliště (obor kuchař), žije se ženou.
- 6) Muž, 34 let, vzdělání – základní škola, žije se ženou a dcerou.
- 7) Muž, 53 let, vzdělání - základní škola pro zrakově postižené, žije s matkou.
- 8) Muž, 25 let, vzdělání – studuje sociální práci na vyšší odborné škole, žije s původní rodinou, má přítelkyni.

4.3 Použitá metoda výzkumu a práce s ní

Biografická identita je metoda výzkumu založená na biografických rozhovorech, v mém případě na rozhovorech s nevidomými a slabozrakými lidmi.

Uskutečnila jsem 8 biografických rozhovorů s respondenty z různých sociálních prostředí a z různých územních částí regionu. Jednalo se o čtyři ženy a čtyři muže. Někteří z nich jsou nevidomí od narození, někteří jsou silně slabozrací a jiní přišli o zrak v průběhu života. Předmětem našich rozhovorů byly jejich životní osudy, jejich zkušenosti, postoje a názory.

Tato metoda mi umožňovala provést jejich komparativní analýzu a vyvodit poznatky vztahující se k otázkám jejich zařazení do společnosti. Pomocí biografické metody, která bývá chápána úžeji, v omezení na kvalitativní analýzu životopisných materiálů, jsem chtěla získat, jakoby zevnitř, co nejkomplexnější přístup k sociálnímu životu zrakově postižených lidí. Při sestavování životopisu neboli rozhovoru o životní historii, životním příběhu jsem věnovala značnou pozornost zrakově postiženému, jeho názorům, postojům, pocitům, emocím, ale i podchycení osob, s nimiž se jedinec stýká, na něž se obrací s různými žádostmi, přáními a s nimiž spolupracuje (MAŘÍKOVÁ, et al, 1996, s. 613, 614).

4.4 Způsob zpracování materiálu

Dialogy probíhaly tváří v tvář respondentů (zrakově postiženého) a tazatele (mě). Trvaly většinou od jedné do dvou hodin. Vedla jsem s nimi volnou diskuzi, bez zábran.

Hlubkové rozhovory umožňovaly zrakově postiženým volně hovořit o podrobnostech svého osobního života a osobní historie. Respondenti mohli při těchto rozhovorech vyjádřit své názory, postoje a pocity. Důležitou součástí dialogů byly jejich výpovědi a také reakce.

Se svolením jsem si zaznamenávala informace pro pozdější analýzu. Zaznamenávala jsem si verbální, ale i neverbální podněty. Každá zpráva z těchto rozhovorů odráží a zachovává původní, autentickou podobu a obsahuje citace.

Informace jsem zaznamenávala písemně, neboť s nahráváním na diktafon zrakově postižení nesouhlasili.

Před rozhovory jsem si připravila hlavní modul s předpokládanými tématy rozhovoru. Sloužil ale jen jako plán rozhovoru, byl používán jen flexibilně, nebyl čten.

Vedla jsem rozhovory tak, abych nesdělovala své úsudky a své reakce na cokoli, co respondent říkal. Na začátku jsem sdělila a slíbila, že poskytnuté informace jsou anonymní. Zdůraznila jsem, že neexistují správné ani špatné odpovědi. Také jsme si povídali o podstatě výzkumného projektu. Vysvětlila jsem všechny dotazy týkající se podstaty výzkumu.

Pro vyhodnocení výzkumu jsem si vybrala základní metodu analyzování dat výsledků - interpretaci a analýzu dat. Interpretovala jsem výpověď zkoumané osoby, vše co říkala nebo dělala. Na základě postupné srovnávací analýzy biografí jsem vyvodila dimenze charakterizující podstatné obsahy identity zkoumaných lidí. Poté jsem formulovala závěry. Všechny vyvozené výsledky a závěry se vztahují k začlenění zrakově postižených do společnosti (SURYNEK aj., 1999).

4.4.1 Biografický rozhovor 1

První rozhovor jsem prováděla s 41letou ženou z Plzně. Se zrakovou vadou se již narodila. Jde o praktickou slepotu. Lékaři jí v dětství sdělili, že se jí bude zrak postupem času zhoršovat, až dojde k úplné slepotě. *„Vzhledem k tomu, že člověk od dětství chodí po lékařích, tak se s tím tak nějak naučí žít a lépe se přizpůsobuje dané situaci. Děti vše přijímají lépe. Měla jsem vlastně štěstí, že jsem oslepla postupně. Dlouhá léta jsem viděla alespoň světlo a tmu. Nedovedla bych si představit, kdybych o zrak přišla jednorázově. To by bylo hrozné. Vyrovnaná s mým postižením úplně nejsem a nikdy nebudu.“*

Její rodiče jsou normálně vidící lidé, nevěděli, co znamená vychovávat zrakově postiženého. V některých situacích s ní dokonce ani nechtěli spolupracovat. Bylo to pro všechny velmi těžké. *„Se svou rodinou nemám dobré vztahy, nedávám to za vinu jen svému postižení, ale spíše i své povaze a také*

samozřejmě rodičům. Jsem velice rázná, náladová a bývám často nepříjemná. To nedělalo a nedělá dobře. Se svou rodinou se vůbec nestýkám a ani nechci.“

Má založenou svoji rodinu, ve které mají dobré vztahy. „S manželem, který je zdravý, jsme si chtěli pořídit miminko. Dnes máme už 11letou holčičku, bohužel, má stejnou oční vadu jako já. Doufala jsem, že se to mému děťátku vyhne.“ Z jejího výrazu tváře byl čitelný smutek a zklamání.

Se svou nemocí se naučila žít. „Domácnost, zahrádku a výchovu své dcery zvládám dobře. Samozřejmě mi se vším vypomáhá můj manžel.“ Manžel jí nejvíce pomáhá jako doprovod na neznámá místa a při nakupování.

„O zrak jsem úplně přišla během studií na gymnáziu se zaměřením na počítače. Musela jsem školu opustit a přejít na školu pro zrakově postižené do Prahy.“ Zde jí naučili základní věci jako je Braillovo písmo, psát na stroji a chodit s bílou holí. „Na základní školu jsem chodila pro normálně vidící děti, kvůli své vadě jsem byla pomalejší než ony. Také proto, že jsem byla jiná, mám hodně nepříjemné zážitky jako je například šikana od spolužáků. Nerada na to vzpomínám a nechtěla bych o tom více mluvit.“ Při této větě se jí rozklepal hlas a chtělo se jí plakat.

V tomto okamžiku se opět zmínila o své dceři. „Dnes už je vše jinak. Změnil se přístup společnosti k zrakově postiženým. Dříve nebyla společnost o zrakově postižených lidech informována. Dnes je s problémy nevidomých většinová společnost obeznámena. Učitelé i někteří spoluobčané vědí, jak s takto postiženými lidmi zacházet.“ Její dceři velmi pomohlo centrum pro zrakově postižené. Díky tomu studuje na klasické základní škole. „Dcera má velmi dobrou třídní učitelku, která vysvětlila dětem, co je to zrakově postižený, a jak se mu má pomáhat. Jsem ráda, že moje dcera studuje na klasické škole bez problémů. Myslím si, že školy pro normálně vidící děti zrakově postiženého připraví lépe do života než školy speciální. Děti jsou rovnou od začátku hozeny, jak se říká, do vody, nikdo jim nic neulehčuje, život jim také jednou nic neulehčí.“

V zaměstnání neměla problémy. Největším problémem bylo práci sehnat. Dříve pracovala jako telefonistka u jedné firmy v Praze. Po svatbě se s manželem

přestěhovala do Plzně. Zde také několik let pracovala jako telefonistka na informacích. Zaměstnání přerušila mateřskou dovolenou. Po mateřské opět nastal problém se sháněním práce. Byla evidována na Úřadu práce v Plzni. *„Firmy raději zaměstnají jinak postiženého člověka, než je nevidomý. Máme to těžší, dokonce jsem se setkala i s tím, že firmy raději platí pokuty, než by zaměstnaly ze zákona postiženého člověka. Dosazují je na pozice podřadné a ne na takové, na které mají zrakově postižení vzdělání. To mi přijde velmi smutné.“* Po několika letech opět sehnala práci jako telefonistka, ale ze zdravotních důvodů musela po nějaké době práci opustit a od té doby je nezaměstnaná. Je doma a stará se o domácnost. *„Do budoucna bych pracovat určitě chtěla. Teda, kdyby byl invalidní důchod třeba 30, 40 tisíc, tak neřeknu, ale na druhou stranu bych určitě něco dělat chtěla. Ted' jsem ráda, že jsem doma a můžu se dostatečně věnovat a pomáhat své dceři. Ale až vyroste, tak bych určitě chtěla pracovat.“*

I přesto, že nepracuje, má díky Tyfloservisu a TyfloCentru hodně zájmů a koníčků. Chodí plavat, hraje bowling, občas chodí na simulovanou střelbu. Je ráda, že TyfloCentra a Tyfloservisy existují, neboť díky nim má nové přátele a naučila se spoustu věcí. Orientovat se ve městě, absolvovala kurs pro zrakově postižené na PC. *„Děvčata z TyfloCenter pro nás neustále pořádají nějaké akce, výlety, někdy je toho až moc,“* řekla s úsměvem na tváři.

Jediné na co si trochu postěžovala, byli úředníci na úřadech. *„Vadí mi, že když přijdu na jakýkoliv úřad a mám sebou manžela, aby mě doprovodil, úředníci jednají s ním a mě přehlížejí. Myslí si asi, že když je člověk nevidomý, že je hloupý. Normálně vidící lidé většinou neumějí jednat s nevidomými lidmi, stydí se a přehlíží je. Samozřejmě se tak nechovají všichni, najdou se i výjimky.“* Dále si také stěžovala na nové zavedení vyvolávacího zařízení na poště, které je pouze vizuální. *„Je to nesmyslné a pro nás zrakově postižené velká překážka.“*

I když raději nechodí venku sama, ale vždy s doprovodem, pochválila ozvučení města, budov a přechodů. Ozvučení MHD se jí zdá velmi špatné, řidiči vypínají ozvučení. *„Překážky jsou všude. Třeba sloupy, nebo k výkopu dají jen pásku. Páska vás ale nemůže udržet.“*

Nakonec mluvila o svých známých. Říkala, že má jen pár přátel, které poznává podle vůně, chůze a hlasu. Necítí potřebu zapojovat se do normálně vidící společnosti. *„Mám s tím problémy, neboť jsem arogantní a nepřístupná. Lidem nedůvěřuji. Nechci zažívat další zklamání, bojím se, že mě nepřijmou takovou jaká jsem, jako mě kdysi nepřijali moji rodiče. Za zrakově postižené a za normálně vidící přátele, které jsem poznala v TyfloCentru však děkuji.“*

„Víte život zrakově postižených se od života zdravých lidí moc neliší. Je těžší a složitější, ale ne nemožný. Jen se při děláni věcí a úkonů nemůžeme spolehnout na vlastní zrak. Dnes ale existuje sousta velmi šikovných a užitečných kompenzačních pomůcek pomáhajících nám řešit komplikace, které nám náš handicap způsobuje.“ Využívá hlavně bílé hole. Používá speciální kuchyňskou váhu, zvukový indikátor hladiny tekutin. Hmatové hodinky. Je ráda, že existuje taková pomůcka jako upravený počítač pro nevidomé. *„Trávím na počítači a internetu hodně času, mám tam takový svůj virtuální svět.“*

4.4.2 Biografický rozhovor 2

Druhý rozhovor jsem prováděla s 38letou ženou z Klatov. Ona i její sestra se narodily v Domažlicích. Bydlely zde krátce se svou matkou, otce neznají. *„Matka i moje sestra jsou normálně vidící, jen já jsem od narození nevidomá.“* Jakou přesně trpí zrakovou vadou neuměla říci. *„Myslím, že jde o úplnou nevidomost, ale nevím to na 100%. Nikdy jsem nic neviděla, tak asi ano.“*

Matka se ani o jednu z dcer bohužel vůbec nestarala. Byly špinavé, zanedbané, nedávala jim lásku ani potřebnou péči. *„Byly jsme matce obě dvě odebrány. Mě umístili do kojeneckého ústavu a sestru do dětského domova. Byla jsem v nemocnicích, dětském domově, umístili mě také do ústavu sociální péče pro děti ve Zbůchu. Nakonec mě dali do zvláštní školy pro slabozraké v Moravské Třebové.“* Tento ústav se pro ni stal domovem. Žila v internátě, matka stále nejevila zájem. Naučila se samostatnému pohybu v prostoru, Braillově písmu a dalšímu zacházení s kompenzačními pomůckami. *„Některé kompenzační pomůcky jsou pro mě velmi důležité. Nejdůležitější je moje slepecká hůlka, bez té bych se nikam nedostala, nedovedla bych si bez ní představit svůj*

život. Dále mám mobil pro slepé, elektronický zápisník, počítač pro nevidomé a další, ale tyhle používám pořád.“ Vychodila 8letou základní školu a po té byla vrácena matce. Její setra byla celou dobu v dětském domově, vychodila základní školu a vyučila se švadlenou v odborném učilišti. Získala pracovní místo v Klatovech, kam se i přestěhovala.

„Po čase se moje sestra dozvěděla, že mě matka zanedbává, týrá mě, a že mi hrozí ústav pro dospělé. Vzala si mě k sobě.“ Od té doby spolu bydlí v Klatovech a s matkou se vůbec nestýkají. Sestry spolu mají velmi silný a láskyplný vztah. *„Já i moje sestra jsme můj handicap přijaly a smířily jsme se s ním.“* Jsou na sobě hodně závislé. Naopak matka je pro ně cizí a zlý člověk, ani si na ni už pořádně nevzpomínají. O domácnost se starají společně. Umí sama uvařit, dát vyprat prádlo a pověsit ho. Úklid a žehlení ji dělá problémy, tomu se věnuje spíše její sestra. *„Sestra se o domácnost stará ale trochu víc. Když něco udělám, musí to po mě stejně zkontrolovat,“* usmála se.

„Nikdy jsem nepracovala, protože mi to nedovolují mé zdravotní důvody. Jsem v invalidním důchodě. Trávím čas doma. Kdybych viděla, tak by byl můj život úplně jiný, mohla bych chodit do práce a vydělávat peníze jako moje sestra. Mám nadání na zpěv, proto učím děti svých známých zpívat. Chodím ven na procházky a také navštěvuji TyfloCentrum a Tyfloservis.“ V těchto centrech absolvovala kurz na PC pro nevidomé, kurz prostorové orientace, pravidelně jednou týdně absolvuje kurz němčiny pro začátečníky. Zdokonaluje se také ve vaření. *„Baví mě bowling, turistika a ráda si čtu na PC s hlasovým výstupem. Zaměstnavatelé TyfloCentra pro nás dělají, co nám na očích vidí, pořádají výlety, přednášky a doprovázejí nás na různé akce. Jsou to bezva lidičky.“* Navštěvuje také městskou knihovnu v Klatovech.

Nemá žádné problémy na úřadech ani v jiných zařízeních. V Klatovech nejsou ozvučené všechny křižovatky a budovy, které potřebuje. MHD zde není ozvučena vůbec. *„To mi trochu vadí, je to nebezpečné a pro mě komplikované. Takové věci nám pomáhají být samostatnější, zbavují nás závislosti na pomoci ostatních.“* Postěžovala si také na zahrádky restaurací a na reklamní cedule. *„Ty pro nás představují velké komplikace v samostatném pohybu.“*

Nemá žádné špatné zkušenosti s lidmi na ulici, nebojí se požádat o pomoc, zeptat se, zda může přejít, jestli jí převedou. Ještě se nesečkala s odmítnutím, když slušně požádá o pomoc. Naopak lidé jí nabízejí pomoc sami. „*Myslím si, že je pro mě snadné zapojit se do normálně vidící společnosti, jsem přátelská. Jsem se svou vadou smířená, přijala jsem jí, je to asi můj osud. Myslím, že nemám se zapojením do normálně vidící společnosti žádné problémy hlavně kvůli tomu, že jsem slepá od narození. Nemám být proč naštvaná, nemám s čím srovnávat, když vlastně nevím, jak je to u normálně vidících lidí. Pro mě je můj svět normální takhle,*“ dodává s úsměvem. „*Podle mě je mnohem horší, když člověk ztratí zrak později, během života. Sice by mě zajímalo, jaké je to vidět, ale na druhou stranu nejdříve vidět a pak přijít o zrak musí být hrozné, člověk pak ví oč přichází a musí ho to mrzet.*“

Nemá problémy ani s procházkami po Klatovech. Nepotřebuje vodícího psa ani doprovod. Klatovy jsou pro ni známé prostředí. Je samostatná, trasy zná nazpaměť. „*K tomuto naučení je potřeba vidícího člověka, který je se mnou několikrát projde. Procházíme je tak dlouho, dokud je bezpečně neznám. S tím mi pomáhá hlavně moje sestra a dobrovolník, který se mi věnuje.*“ Když jezdí do Plzně na hodiny němčiny či vaření, přichází pro ní na autobusovou zastávku dobrovolník a odvádí jí do Tyfloservisu a TyfloCentra.

Na závěr rozhovoru dodala, že je se svým handicapem vyrovnaná, ale. „*Přála bych si, aby vynalezli nějakou novou metodu, aby ti co nevidí, mohli zase vidět. Nevím, jestli je to možné, ale je to takový můj tajný sen. Bylo by to fajn.*“

4.4.3 Biografický rozhovor 3

Třetí rozhovor jsem dělala s 57letou ženou z Plzně. Narodila se v rodině horníka, má dalších pět sourozenců. Ostatní členové rodiny jsou zdraví. Ona přišla o zrak v 15 letech svého života, měla nádor na mozku. „*Myslím si, že zrakové postižení získané v pozdějším věku je více traumatizující. Z hlediska objektivit je ale výhodnější, neboť člověk získal určité zkušenosti, které mu mohou být prospěšné*“. Lékaři přisuzovali vinu tomu, že otec dělal horníka v uranových dolech, kde působilo záření.

Před ztrátou zraku stihla vychodit základní školu. *„Po operaci mozku jsem nastoupila na speciální školu do Brna. Zde jsem se musela naučit žít s vadou, orientovat se s bílou holí, používat Braillovo písmo, psát na stroji. Bylo to pro mě velmi složité, ale zvládla jsem to.“*

Nastoupila na ekonomickou fakultu do Prahy. Myslí si, že by zrakově postižení měli studovat na běžných školách. *„Je to pro ně lepší, lépe je to připraví do života.“* Po absolvování této školy pracovala v Praze postupně jako telefonní manipulátka, písáčka a také zapisovala u soudu. Musela ale práci opustit ze zdravotních důvodů. Měla velké bolesti hlavy.

Poznala svého manžela. Vzali se a přestěhovali se k němu do Plzně. *„Máme spolu dnes už dvě starší děti. Obě jsou zdravé a vidí, protože já nemám dědičnou vadu.“*

„Dnes učím v Tyfloservisu ostatní nevidomé bodové písmo a také vyučuji žáky na Západočeské univerzitě. Mám toho hodně a nemám moc času.“

Se svým handicapem je vyrovnaná. *„Přijala jsem sebe samou takovou, jaká jsem.“* Manžel jí nedávno říkal, že v Americe už umějí operovat její vadu. Ona na operaci nechce, je spokojená a smířená se svou zrakovou vadou. Také se trochu bojí, protože operace mozku jsou složité a není zaručeno uzdravení. Naopak. Mohlo by se poškodit i jiné nervové centrum. *„Nevnímám svůj handicap jako ten nejhorší. Mnohem závažnější je podle mě mentální postižení, hluchoslepota nebo nějaká nevyléčitelná nemoc.“*

S rodinou vychází bez problémů, často si volají a navštěvují se. *„Rodina o mně říká, že jsem pilíř rodin. Vyslechnu je, poradím. Dodávám všem optimismus, i když bych ho někdy potřebovala i já,“* dodala s úsměvem. *„Vycházím s lidmi hodně dobře, nemám problémy se zapojením do společnosti. Jsem ráda mezi lidmi, nerada bych seděla doma. Nemám ráda lítost, naopak, na postižené lidi mějte nároky a berte je jako sobě rovné. To jim pomůže, lítost ne.“*

Nemá problémy ani na úřadech či v obchodech. Vždy s ní jednají slušně a ohleduplně. Někdy se jí stává, že úředníci mluví na manžela místo na ni. Vždy se do rozhovoru zapojí a úředníkům dojde, že mohou hovořit přímo s ní. Je jen nevidomá a ne němá a hloupá.

V TyfloCentru si dělá kurs na PC. Ráda plete, dělá turistiku, navštěvuje zvukovou knihovnu, stahuje si na PC knížky. *„TyfloCentrum pro nás pořádá hodně akcí, někdy až moc.“* Vychovala dvě děti. Dříve se starala o domácnost ona. Děti už má odrostlé, mají své rodiny. Starost o domácnost tedy převzal její manžel, protože ona je díky Tyfloservisu a TyfloCentru neustále mimo domov.

Po městě se nepohybuje sama, má vždy doprovod. Většinou ji doprovází manžel. *„Nemám pejska, mám manžela,“* lehce se usmála. S ozvučením křižovatek a budov je spokojená, i když ho nepotřebuje tak nutně jako zrakově postižení, kteří se pohybují sami. *„MHD je na tom hůře. Řidiči ozvučení vypínají. Mě to nevadí, já mám sebou vždy doprovod. Ale co ti ostatní?“*

Z kompenzačních pomůcek využívá nejvíce bílou hůl, notebook s Braillských řádkem, mobilní telefon s hlasovým výstupem, hodinky s hlasovým výstupem. Také využívá mluvící budík a indikátor hladiny.

„Dnes už jsou nevidomí a slabozrací lidé hodně zviditelněni a společnost se s nimi pomalu učí zacházet. Je jiná doba. Pro nevidomé je snadnější studovat, udělat si spoustu kurzů, zdokonalovat se. Některá města jsou pro ně upravená jako například zdrsnění chodníků, ozvučení semaforů, křižovatek, MHD, budov atd. Samozřejmě ozvučení na některých důležitých částech měst, křižovatkách a budovách ještě chybí.“

4.4.4 Biografický rozhovor 4

Čtvrtý rozhovor jsem vedla s 47letou ženou z Plzně. Tato žena trpí od narození oční vadou, která se nazývá slabozrakost.

„Naučila jsem se s touto vadou žít. Tím, že jí trpím od malička, jsem si už zvykla. Ale občas to zamrzí. Kdysi jsem si chtěla udělat řidičák, bohužel to nejde, s tím se člověk musí smířit.“

Tato paní je silně věřící. Její rodiče ji k víře vedli již od dětství. *„Jsem z věřící rodiny. Myslím si, že tenkrát moji rodiče nevěděli, jak se má s takovým dítětem zacházet. V tomhle směru nebyla vůbec žádná osvěta. Myslím si, že právě víra mně i mým rodičům pomáhala. Přijali mě takovou jaká jsem.“* Rodiče ji podporovali, měli radost ze všech úspěchů a pokroků, kterých dosahovala. *„Vedli*

mě k samostatnosti, ale také mi velmi pomáhali. Jednali se mnou vždy velmi hezky. Všichni jsme se snažili, jak jsme uměli.“ Jako malé dítě měla sen. „Já jsem ráda zpívala, chtěla jsem na něco hrát, to vůbec tenkrát nešlo. Rodiče mi tedy splnili alespoň část mého přání a to, že jsem mohla na mších v kostele zpívat ve sboru. Byla jsem šťastná, že mi to tatínek domluvil.“

Chodila do klasické základní školy. „Na prvním stupni to bylo v pohodě. Děti mě braly. Jen učitelka, ta mi někdy nadávala, že jsem pomalá.“ Projevila se zde učitelova nekompetentnost či neznalost nebo neschopnost práce s handicapovaným. „Proto se se mnou začal učit otec, velmi mi pomáhal, vše jsem pak díky němu zvládala.“ Na druhém stupni se setkala s diskriminací. „Spolužáci mě brali jako něco míň. Když jsme někam šli, tak říkali co s ní, vezmeme ji s sebou nebo co, vždyť nás bude zdržovat. Když jsem pak mohla jít na střední ekonomickou školu, tak jsem byla ráda, že jsem na střední škole s maturitou a ne na učebním oboru. Nevím, jak to říci, abych někoho neurazila. Ne, že by tam byli zlí lidé, možná větší zlobiči, lidé neumějící se správně chovat. Na maturitním oboru jsou lidi chytřejší, nejde o inteligenci, ale spíš o způsob chování. Nevím, jestli je to dnes také tak, ale dříve tomu tak bývalo.“ Spolužáci na střední škole jí pomáhali, když potřebovala. „Brali mě normálně, bylo jasné, že se jim nemůžu ve všem vyrovnat, ale i tak mě brali normálně.“

Po vystudování byla zaměstnaná v účetní firmě. „Spíše bych to řekla, tak že jsem vypomáhala hlavní účetní, zvedala jsem telefony, domlouvala schůzky, byla jsem něco jako asistentka.“ V té době poznala svého manžela. „Vzali jsme se a narodila se nám zdravá dcera.“ Když toto říkala, byla z jejího výrazu a tónu hlasu slyšet radost. Po mateřské dovolené opět nastoupila do zaměstnání. Po několika letech musela díky svému zdravotnímu stavu práci opustit. Od té doby pobírá úplný invalidní důchod. „Jsem bez práce už spoustu let. Ale můžu Vám říct, že jsem taky spokojená. Nepřipadá mi, že bych tím byla nějak diskriminovaná. Práci si doma vždy najdete, hlavně když jste žena, vždyť to znáte, máme pořád co dělat.“

Před sedmi lety jí zemřel manžel na rakovinu. „Kdybych neměla víru, tak bych byla po smrti manžela úplně na dně. Víra mi dodává naději a sílu během

celého mého života.“ Po smrti manžela tráví více času se svými přáteli, aby nebyla tak sama. Má hodně zájmů. „Pomáhám v církvi, docházím do center pro zrakově postižené, zdokonaluji se tam v cizích jazycích, učím se vařit nová jídla, chodíme na různé výlety. Dokonce jsem začala i s výukou na PC.“

Na úřadech nemá problémy. *„Co se týče vyřizování věcí na úřadech, tak jsem se zatím nesečkala s někým, kdo by byl vysloveně nepříjemný. Když špatně vidím a potřebuji poradit, tak mi poradí nebo něco ukážou.“* Při vyřizování důležitých věcí na úřadech ji raději doprovází dcera a nebo kamarádka, dříve ji doprovázel manžel. Jinak je samostatná a vše zvládá bez větších problémů.

Postěžovala si na soucit, lítost a neznalost většinové společnosti. *„Všichni pohlížejí na slepotu soucitně, nebo námi naopak opovrhují. Vidícím se jevíme jako závislí na okolí, ochuzení o množství prožitků. Tyto názory laické veřejnosti by se měly změnit. Měl by existovat vzájemný respekt. My se zrakovými vadami jsme nuceni přijímat fungování většinové společnosti, ale i tato společnost by měla brát ohledy na nás. Víte, v církvi, tam se ke mně vždy uměli chovat.“*

Pochválila zvukovou signalizaci semaforů a ozvučení MHD. *„Překážek je spousta. Každý den se s nimi potýkám. Kolikrát si je nechtěně dělám i sama, nebo manžel a dcera zapomenou. Třeba jsme zapomněli zavřít dvířka od kuchyňské linky, jsou to spíš takové blbosti. Pak jsem se samozřejmě bouchla, nebo upadla. Ale nikdo to nedělá schválně, to se prostě stane.“*

Je samostatná. *„Kdybych trpěla úplnou nevidomostí, určitě bych takto samostatná nebyla.“* Cestu do kostela, k dceři, k přátelům a do obchodů, kterou potřebuje, zná velmi dobře. Zvládá běžné práce v domácnosti. Velmi ráda vaří a peče. Využívá několik kompenzačních pomůcek. Zejména ty, které se jí hodí v kuchyni, zvukový indikátor hladiny tekutin, speciální kuchyňské váhy. Používá slepeckou hůl a hmatové hodinky. *„K nim mám citový vztah, dostala jsem je od svého manžela.“* Z jejího hlasu bylo cítit, že ji smrt manžela velmi zasáhla.

Se zapojením do společnosti nemá problémy. Je milá a přátelská. Má spoustu přátel, a je za ně vděčná. *„Jsem v rámci možností spokojená. Teda, jak kdy. Někdy má člověk splín, to určitě také znáte. Víte, modlím se za to, aby vynalezli takovou operaci, a mohli mi pak spravit oči. Nepřeji si to jen sama pro*

sebe, ale i pro ostatní, abychom mohli vidět všechny krásy života, které nám unikají. Věřím, že to jednou moderní technika dokáže. Přeji do budoucna ostatním takový pokrok, aby viděli, slyšeli, chodili, aby se vše jednou dalo opravit. Pokud Bůh dá, tak proč ne. Víte, co je u lidí nemožný, tak u Boha ne, tam není nic nemožného. Když Ježíš chodil po světě, tak dělal zázraky, že hluší slyšeli a slepí viděli, třeba to tak jednou zase bude. Třeba jednou budu moci vidět svoje vnoučátka, až tedy nějaké budu mít.“ Z jejích slov byla cítit opravdovost, upřímnost a laskavost.

4.4.5 Biografický rozhovor 5

Pátý rozhovor jsem dělala s 65letým mužem ze Strakonice. O zrak přišel před 13 lety. Problémy se zrakem začaly v roce 1993, kdy na levém oku docházelo ke zúžení zorného pole. Následovala operace, ale po půl roce najednou na jedno oko oslepl. S jedním vidícím okem žil 2 roky, kdy mu doktoři doporučili další operace. Tyto operace podstoupil, ale zrak se stejně začal velice zhoršovat a během 2 let ztratil zrak úplně. Od roku 1998 byl v plném invalidním důchodu. *„Lékaři mi nikdy pořádně nedokázali říci příčinu této ztráty zraku.“* První operace se prováděla kvůli nádoru na mozku, který tlačil na zrakové centrum. Po odstranění nádoru se předpokládalo, že bude vše v pořádku. Funkci očí má totiž v pořádku, příčina oslepnutí je ve zrakových nervech. Z neznámého důvodu nastaly ale další komplikace, které vedly až k oslepnutí.

Tento pán po oslepnutí začal spolupracovat s plzeňským Tyfloservisem. Začal navštěvovat Tyfloservis, učil se orientaci, Braillovo písmo, samostatnému pohybu a práci s kompenzačními pomůckami. *„Tyfloservis mi moc pomohl, naučil mě žít s mojí vadou. Bylo to pro mě ale těžké a trvalo mi to. Dnes se zde zdokonaluji na PC, dále navštěvuji kurz němčiny pro začátečníky a hraji bowling, se svými nevidomými kolegy. Také hodně čtu, stahuji si z internetu zvukové romány a občas chodím na simulovanou střelbu.“*

Chodil na střední odborné učiliště, vyučil se kuchařem. Časem si dodělal i maturitu. Čtyřicet let pracoval jako kuchař po různých restauracích, barech, kavárnách. Po oslepnutí nevařil. *„Víte, oslepnout během života je velká rána od*

osudu. Nic není jako dřív, to co jste uměl neumíte. Dovedu si představit, že někdo kdo má slabší povahu a nemá tolik podpory a motivace jako já od své ženy a svého okolí, tak klidně i může mít ty tendence spáchat sebevraždu.“

V roce 2005 si udělal kurz na košíkářství v pražském pohybovém rehabilitačním a rekvalifikačním středisku Dědina. *„Udělal jsem si tento kurz spíše pro zábavu než pro vydělávání peněz. Pletu košíky pro známé a příbuzné jako dárky. Chtěl jsem být užitečný a umět něco i jako nevidomý.“*

Nyní si se ženou užívají důchodu. Chodí na procházky, výlety a různé akce. Je ženatý, má dvě děti, syna a dceru. Ti už jsou dávno dospělí, mají své rodiny. Na výchovu dětí jeho postižení nemělo vliv. *„Mám velmi hodnou ženu, která mi se vším pomáhá, vše mi usnadňuje. Doma se o nic nemusím starat. Mrzí mě jen, že jsme kvůli mému postižení museli prodat naši chalupu. Nemohl jsem tam už pracovat jako dřív, dělat těžké práce jako například sekat dříví.“* Z jeho slov a z emocí bylo vidět, že ho prodej chalupy velmi zasáhl. Musel se vzdát kvůli svému postižení toho, co měl nejraději.

Jeho žena ho doprovází na úřady, na poštu, do obchodů. Nechodí sám, buď má s sebou ženu anebo vodícího psa Ferdu. *„S Ferdou jsme spolu velmi sžití. Mám ho rád, jsem na něm závislý. Je to můj nejlepší přítel a nejlepší kompenzační pomůcka, která existuje.“* Z jeho slov, úsměvu a mimiky byla cítit radost a velká láska k vodícímu psu. S vodícím psem většinou chodí na procházky a jezdí do Tyfloservisu a TyfloCentra do Plzně.

Na úřadech ho mrzí jen to, že úředníci často hovoří s jeho ženou, místo aby záležitosti projednávali přímo s ním. Velmi si stěžoval na vyvolávací zařízení na poště. Nemůže tam chodit sám. *„Některé paní za přepážkou neakceptují to nebo možná nevědí, že nevidomí mají přednost, nemusejí si po předložení průkazu cvakat ty hrozné lístečky.“* Hodně mu také vadí rozkopané chodníky a neoznačené výkopy. *„Je to pro nás nebezpečné. Uvítal bych ještě více ozvučení hlavně v MHD a na některých budovách. Překážek pro nás nevidomé je tisíce. Když o něco zakopnu, to byste slyšela jaká sprostá slova pronesu.“* Také přiznal, že si některé komplikace způsobuje i sám. *„Víte, jsem chlap, nevrátím to přesně*

tam, kde to má být, nebo nezavřu skříň. No a pak třeba vyliju pítí nebo se přerazím o nezavřenou skříňku.“

Mezi lidmi a do přírody chodí velmi rád, nemá žádné problémy s normálně vidící společností. *„Myslím si, že mě lidé berou normálně. Občas se nám s Ferdou stalo, že jsme někoho potkali v tramvaji, a ten potichu pronesl chudák, ale jinak si nemůžu stěžovat. Víte, lítosti od lidí se nevyhne žádný z postižených. Já ji ale nemám rád.“*

Se svým handicapem se naučil žít, ale vyrovnat nikoli. *„Já se s tím nevyrovnám asi úplně nikdy. Hodně mě to omezuje, nemůžu si například úplně sám dojít kam potřebuji, nemůžu jezdit autem, dělat mužské práce. Nevím, jak je to u jiných, ale myslím si, že člověk, který viděl a může tohle posoudit, tak se s tím vnitřně nevyrovná nikdy.“*

4.4.6 Biografický rozhovor 6

Šestý rozhovor jsem vedla s 34letým mužem z Plzně. Jeho matka měla stejnou zrakovou vadu jako on, jednalo se o praktickou slepotu. Lékaři diagnostikovali, že jeho zrak se bude zhoršovat, až jednoho dne oslepne úplně. *„Matka mě vše od malička učila, měla se mnou trpělivost, znala to všechno ze své zkušenosti. Vedla mě k samostatnosti. Rodiče mi dávali minimum příkazů, podporovali moji iniciativu. Byli mi příkladem, hlavně matka. To pro mě byla velká výhoda. Matka byla doma a otec chodil do práce, živil nás. Jsem jedináček, rodiče už další děti nechtěli, aby neměly také zrakovou vadu.“*

Chodil do školy pro normálně vidící děti. *„Jsem docela chytrý, tak vše probíhalo bez problémů. Myslím tím výuku. Někteří spolužáci měli hloupé řeči, že jsem pomalý a tak. Ale známky jsem měl lepší než oni.“*

Po základní škole studoval počítačovou školu, ale nedodělal ji. Oslepl úplně na jedno oko, a přestože podstoupil mnoho operací, zrak se mu neustále zhoršoval. *„Po odchodu ze školy jsem byl evidován na úřadě práce. Hledal jsem si práci, pořád marně. Nikdo mě nechtěl zaměstnat. Byl jsem z toho zoufalý, nechtěl jsem sedět doma. Pak se mi samotnému podařilo práci najít,“* řekl

s úsměvem. Bylo vidět, že za práci byl opravdu rád. Pracoval v keramické dílně, dokonce se naučil dělat i hrnečky, hrnce, vázičky a další věci.

„Bydlel jsem se svými rodiči. Matka je v invalidním důchodu a otec pracuje jako ekonom. S rodiči mám dobré vztahy, navštěvuji je a hodně si rozumíme. Kdybych se neseznámil se svou budoucí ženou, ke které jsem se odstěhoval do bytu, žil bych u rodičů stále. Chvíli mi trvalo, než jsem si zvykl na nové prostředí, ale žena vše přizpůsobila tak, aby se mi žilo dobře.“ Uvažovali o tom založit si rodinu, jen měli trochu strach, aby jejich dítě nemělo také zrakovou vadu. *„Narodila se nám zdravá holčička,“* pousmál se a bylo vidět, že z toho měl velikou radost. Z ekonomických důvodů byl na mateřské dovolené on, žena musela jít do práce. Po rodičovské dovolené šla dcera do mateřské školy a on byl opět nezaměstnaný. Snažil si najít práci, ale marně. *„Přeci jen bych řekl, že vidící lidé mají více možností. Zaměstnavatelé je zaměstnají mnohem raději než handicapovaného člověka.“*

Zrak se mu neustále zhoršoval, a proto začal navštěvovat Tyfloservis a TyfloCentrum, kde ho učili chodit s bílou holí, prostorovou orientaci, Braillovo písmo, zacházet s různými kompenzačními pomůckami. *„Při docházení do TyfloCentra a Tyfloservisu jsem oslepl úplně, ale naštěstí jsem již uměl spoustu věcí, tak to pro mě nebylo tak hrozné.“* Absolvoval také kurz na PC, chodí pravidelně na simulovanou střelbu, na angličtinu, němčinu, má spoustu zájmů.

Práci stále nemohl sehnat, tak se rozhodl, že si udělá masérský kurz v pražském pohybovém rehabilitačním a rekvalifikačním středisku Dědina. *„Po ukončení kurzu jsem dostal certifikát, který platí legálně v celé Evropské unii. Pracuji v Plzni jako masér v jednom rehabilitačním středisku. Lidé si mě velmi chválí, mám dokonce více zákazníků než mí kolegové.“* Bylo vidět, že by si nedovedl představit, aby byl dále bez práce. Měl snahu a chtěl pracovat. Nechtěl jen být sám doma, potřeboval mezi lidi.

Se zařazením do normálně vidící společnosti nemá problémy, je velmi přátelský, se svou vadou se vyrovnal a smířil. *„Vyrovnal jsem se se svým handicapem snadněji než ostatní, protože jsem o zrak přicházel postupně a byl jsem na to připravený. Mám vodícího psa Apola, všude mě doprovází. K zařazení*

do vidící společnosti mi pomáhá mnoho kompenzačních pomůcek. Nejvíce využívám samozřejmě právě Apola.“ Dále používá slepeckou hůl, různé měřicí přístroje s hlasovým výstupem, například zvukový indikátor světla, hlásič hladiny do nádob, speciálně upravený počítač, programy pro zpracování tištěného textu, hodinky s hlasovým výstupem, a elektronický zápisník s Braillovo klávesnicí. *„Jsem rád, že tyto pomůcky existují, velmi mi usnadňují život.“*

Díky Tyfloservisu a jejich výuce orientace pohybu a díky Apolovi nemá žádné problémy s pohybem po městě. *„Křižovatky a budovy jsou dobře označené. Jen někteří řidiči MHD své vysílačky nezapínají, to je pak pro nás zrakově postižené problém.“* Na úřadech se setkal jen párkrát s nepříjemnými lidmi. *„Ale to už je zapomenuto a odpuštěno. Špatnou náladu má někdy každý.“* Jinak jsou na něj úředníci příjemní, vždy se snaží vyhovět jeho požadavkům.

Se svou rodinou se snaží trávit hodně času, jezdí na výlety, na dovolené, chodí na procházky a do bazénu. *„Díky své ženě, své dceři a své rodině mám chuť do života. Jsem na nich citově závislý, bez nich bych si svůj život nedovedl představit. Berou mě a chovají se ke mně jako k vidícímu. Jsem za to velmi vděčný, protože nemám rád silné výlevy soucitu od mého okolí.“*

4.4.7 Biografický rozhovor 7

Sedmý rozhovor se uskutečnil s 53letým mužem z Plzně. Narodil se v normálně vidící rodině. Nemá sourozence. Je nevidomý od narození. *„Co mám za oční vadu nevím, ale vím, že se nedá léčit.“*

Chodil na základní školu mezi zdravé děti. *„Bylo to pro mě velmi těžké. Děti mě nebraly, posmívaly se mi, nadávaly mi. Byl jsem z toho psychicky špatný.“* Kvůli těmto psychickým problémům přestoupil na školu pro zrakově postižené, kde ho učili Braillovo písmo a psát na psacím stroji. Chodil na zpěv.

Po dokončení základní školy pracoval dva roky jako telefonista a zpíval v kapele. Nezapadl do kolektivu ani v práci, ani v kapele. *„Bylo to možná tím, co jsem zažil v dětství. Lidem nevěřím, jsem zamlklý a uzavřený. Žiji jen se svou*

matkou a jiné lidi kolem sebe nemám. V práci ani v kapele jsem se necítil dobře, proto jsem odešel a od té doby jsem doma v invalidním důchodu.“

Otce nepoznal. Zemřel před jeho narozením při vážné autonehodě. Matka mu velmi pomáhá. *„Nenechala mě ale nikdy pořádně nic udělat, abych se neunavil, nebo si neublížil. Dá se říci, že si mě tak rozmazlila, že jsem odkázán jen na cizí pomoc. Sám jsem k ničemu.“* Bylo vidět, že je mu líto, že se o sebe neumí postarat sám.

Na lékařské doporučení začal navštěvovat Tyfloservis a TyfloCentrum, kde učí zrakově postižené lidi se o sebe postarat, zacházet s kompenzačními pomůckami a další věci. *„Nejdříve jsem to rázně odmítl, ale pak jsem o tom začal uvažovat. Napadlo mě, kdo se o mě postará, až moje matka zemře. Rozhodl jsem se tato centra navštívit.“* Bylo vidět, že ze svého prvního samostatného rozhodnutí měl radost. A je na něj pyšný.

V centrech ho učili orientaci po městě. Seznámil se se všemi kompenzačními pomůckami. Stále se učí nové věci, chodí na simulovanou střelbu, učí se vařit, dochází na výuku anglického jazyka, dále se také stále zdokonaluje na PC. Stále se snaží o větší samostatnost, aby se o sebe jednou dokázal postarat sám. *„Vzpomínám si, jak jsem se učil samostatnosti. Dobrovolník se mnou procházel nějaké trasy, abych se je naučit nazpaměť. Stále jsme je opakovali dokola. Když jsem se pak rozhodl to vyzkoušet sám, měl jsem velké problémy. Asi nejhorší bylo, když jsem si šel takhle s tou holí a na chodníku byly nějaké překážky, které jsem nečekal, třeba reklamní cedule, díry nebo na trávě odpadkový koš a tak. Někdy jsem i upadnul. Dnes se tomu musím smát, ale tenkrát mi by bylo do pláče.“* Když tyto slova dořekl, nesměle se pousmál.

Vlastní rodinu si nikdy nepořídil a už o tom ani neuvažuje. Dříve nechtěl chodit mezi lidi, ale v dnešní době si našel hodně přátel mezi nevidomými v centrech a rád se s nimi stýká. *„Dříve jsem neměl žádné zájmy, jen jsem seděl doma, poslouchal televizi, rádio a nic jsem nedělal. Dnes mám PC, nejoblíbenější je čtecí zařízení. Také mám vlastní mobilní telefon. Díky Tyfloservisu a TyfloCentru mám několik dobrých přátel, za které jsem vděčný.“* Vyzařovala z něho rozpačitost.

Je stále odkázán na svoji matku, ale snaží se čím dál tím víc osamostatnit. *„Docela se mi to daří. Mám vodícího psa, moc jsem se na něj těšil. Ani si nedovedete představit, jak moc mi usnadnil samostatný pohyb. Jmenuje se Rek. Teď už mě matka nemusí doprovázet při procházkách, do centra a do obchodů. To už zvládáme spolu s Rekem.“* Matka ho doprovází jen na úřady. Vodící pes se pro tohoto pána stal velkým krokem kupředu v jeho samostatnosti.

S jednáním lidí na úřadech je spokojený, nikdy nenastal větší problém. Postěžoval si znovu na nerovné chodníky, špatně označené výkopy a na to, že řidiči MHD nezapínají své vysílačky. *„Pro nás zrakově postižené jsou to hodně velké překážky.“*

Bylo na něm vidět, že je pyšný na své pokroky. *„Dříve jsem byl zamlklý, uzavřený a nevěřící člověk. Až lidé v TyfloCentru a v Tyfloservisu mě naučili komunikovat a přátelit se s ostatními lidmi. Mám jedno velké přání. Chtěl bych alespoň na chvíli vidět, abych si pak uměl představit věci jako jsou slunce, nebe a světlo. Také bych si přál vidět svou matku a sebe v zrcadle.“* Když tuto větu dořekl, měl oči plné slz. *„Někdy té tmy, mám plné zuby.“* Snaží se vyrovnat se svou vadou a přijmout se takový jaký je. *„Zatím jsem se s tím nevyrovnal, ale snažím se, jak můžu. Kdybych viděl alespoň 1 rok, 1 měsíc, 1 týden, 1 den, zapojil bych se do společnosti snadněji a rychleji. Vše dávám trochu za vinu své matce. Nenechala mě nikdy nic dělat, uklízela, vařila, starala se sama o domácnost. Já nic nemohl. Měla o mě strach, byla na mě opatrná. Tím se ze mě stal starý morous a osamělý člověk. I přesto všechno mám samozřejmě matku rád. S láskou se o mě starala, obětovala se mi, i když trochu přehnaně.“*

4.4.8 Biografický rozhovor 8

Poslední osmý rozhovor jsem vedla s 25letým mužem z Plzně. O zrak přišel ve svých 20 letech při vážné dopravní autonehodě. Po nehodě byl hospitalizován, podstoupil operaci očí. *„Lékaři se snažili zrak zachránit, ale nepodařilo se, od té doby jsem slepý. Do toho okamžiku jsem byl zdravý, nikdy mi nic nebylo.“* V jedné vteřině se mu změnil život. *„Říká se, že zdravý člověk má tisíce přání a nemocný jen jedno. Ona je to pravda. Když jsem byl zdravý, měl jsem tisíce*

nesmyslných přání. Ted'...? Ted' mám jen jedno, za které bych dal všechno. Určitě to znáte, vzpomene si na to každý člověk, když leží v posteli, je nemocen a bolí ho celé tělo, nebo ho bolí zub. Nemůže se dočkat, až se uzdraví. Člověk, ale ví, že to přejde, že za týden, dva, bude zase zdravý. A jak to tak bývá, tak místo jednoho přání jich opět přijdou tisíce. Ale víte, jak je to hrozné, když se stane člověk nevyhléditelně nemocným, nebo handicapovaným v jednom osudovém okamžiku jako já a nemá naději na uzdravení? Takový člověk vnímá svůj život hrozně, vše se mu hroutí pod nohama. Buď to nepřijme, nesmíří se s tím a bude celý život za chudáka nebo svůj život ukončí a nebo se proti tomu vzbouří, naučí se se svou nemocí žít. Tím vším jsem si prošel. Ano, všechno mě napadalo, neuměl jsem přijmout svůj osud. Přišel jsem si k ničemu, pořád jsem hledal světlo. Neuměl jsem ani sám jíst, dojít si na záchod, umýt se, obléct se, stal se ze mě krypl, který to nezvládal. Představte si, i když, to si asi vidící nedokážou představit, jaká je to hnusná tma, která člověku leze na nervy a nikdy nezmizí.“

Ze začátku to pro něj i jeho celou rodinu bylo velmi těžké. *„Najednou bylo kolem mě spousta nového, všichni jsme se museli učit. Ze začátku jsme nejen já, ale i moji rodiče dělali chyby, postupně jsme to ale vychytali.“* Nakonec všechno díky své rodině, přítelkyni a Tyfloservisu a Tyflocentru zvládl. Všichni výše zmínění mu dodávali naději, lásku, podporovali ho a motivovali. *„Nakonec jsem si i v tomto stavu našel svá přání, která si chci v životě splnit. Je hodně problémů a překážek, ale když člověk chce, tak to dokáže.“* Stále žije s rodiči, má přítelkyni, se kterou se vídá stále častěji. *„Až dokončím studium, plánujeme společný život. Vypadá to, že už spolu zůstaneme. Už se jí jen tak nezabavím. Ne, to je sranda, mám ji samozřejmě moc rád a jsem vděčný, že to se mnou všechno podstoupila a zvládla, zaslouží obdiv.“*

Vystudoval střední školu zaměřenou na počítače. Počítače byly jeho velkou zálibou. O prázdninách, po maturitní zkoušce, se mu stala výše zmíněná dopravní nehoda. *„Několik let jsem se pak učil žít jako nevidomý, docela mi to trvalo. Když jsem se začal cítit dostatečně samostatným, a zvládal jsem brailla a počítač pro nevidomé, tak jsem se rozhodl, že půjdu studovat.“* Vybral si vyšší odbornou školu zaměřenou na sociální práci. *„Chtěl bych pomáhat lidem, třeba právě*

nevidomým, aby viděli, že to zvládnout jde. Mně byla také spousta lidí oporou, chtěl bych to tak nějak vrátit.“ Rodiče i jeho přítelkyně ho v dalším studiu podporovali. Dnes studuje poslední, třetí ročník této školy. *„Na VOŠce mě berou normálně, studium mi bylo přizpůsobený, nějaké úlevy mám, ale ne zas tak velké. Přístup učitelů i spolužáků ke mně je dobrý. Když potřebuji, tak mi pomůžou.“*

V budoucnu by chtěl pracovat v sociální sféře, chtěl by pomáhat nevidomým. *„Po dokončení studia bude asi problém práci sehnat. I vidící mají problém si sehnat zaměstnání, natož pak zrakově handicapovaní. Každý zaměstnavatel zaměstná raději zdravého. Pobírám sice invalidní důchod, ale pracovat chci. Co doma, bych se zbláznil a skončil bych v Bohnicích.“* Z jeho slov byla cítit chuť pracovat, pomáhat a dodávat sílu ostatním nemocným.

Před autonehodou hodně sportoval. Hrál fotbal, volejbal, stolní tenis, jezdil na kole, rád plaval. *„Dnes díky Tyflocentru znám a hraju showdown [šaudaun]. To je hra pro nevidomé, podobná stolnímu tenisu. Hraje se s ozvučeným míčkem a pálkami, na každé straně stolu je branka. Cílem je samozřejmě pinknout míček do branky soupeře.“*

Služby center, do kterých dochází si nemohl vynachválit. *„Centrum mě naučilo hodně. Například, jak žít s mým postižením a jak zacházet s kompenzačními pomůckami.“* Nejvíce využívá slepeckou hůl, PC pro nevidomé, hodinky s hlasovým výstupem, mobilní telefon pro nevidomé. *„Děvčata mi nabídla, že mi pomůžou i jako doprovod. Využívám toho jak mohu.“* Ve volném čase sedí u počítače. *„Baví mě to. Bez problémů používám i internet, láska k počítačům mi zůstala.“*

Na úřady a služby si nestěžoval. Všude ho doprovází rodiče nebo přítelkyně. *„Když vyřizuji něco důležitého, tak chci sebou doprovod, abych něco nepopletl nebo neuzavřel nějakou špatnou smlouvu.“*

Se zařazením do vidící společnosti problém nemá. Má hodně kamarádů, je společenský, milý a vtipný. *„S tím nějak problém nemám. Chovají se tak nějak plus mínus. Víte děláme si z mého postižení i legraci, myslím si, že to tak má být, umět si udělat legraci i z takové věci.“* S diskriminací se nesetkal. *„Záleží na koho člověk narazí, občas nějaké blbé kecy zaslechnu, ale tak to zaslechnu i*

člověk zdravý.“ Postěžoval si na chování vidící společnosti k zrakově postiženým. „Já si myslím, že je to neznalost. Hlavně starší ženy mají takový ty opatrovnický tendence. Třeba mě chytat, když jdu ze schodů. Nebo se mi stává, že mluvím s nějakými lidmi, a když řeknu, že nevidím, tak na mě zvýší hlas asi jako, že neslyším. Nechápu.“ Dodal s úsměvem. „Ve vidící společnosti panují předsudky, které vytvářejí zábrany při setkání s handicapovanými. Lidé nevědí, jak nám správně pomoci. Neříkám, že nevidomí nepotřebují pomoc, potřebují ji, jen by nám ji neměli vnucovat, ale slušně se zeptat.“ Také se setkává s ochotou a správným zacházením. „Vím, že se informovanost o zrakově postižených zvyšuje, ale stále je málo lidí, kteří umějí zacházet s takto handicapovaným.“

„Velký problém je pro mě doprava. Dopravit se z bodu A do bodu B sám neumím, vždy mám sebou nějaký doprovod.“ Sám necestuje, zná bezpečně jen cestu z autobusu domů a po domě. Jelikož je alergický na psy, tak si jej nemůže pořídit. Snaží se být soběstačný. „Zvládám osobní hygienu, oblíknout a složit si oblečení, ustlat si postel, uklidit si své věci, ale kuchař ze mě asi nikdy nebude.“

„Nevím, jestli můžu být úplně spokojený, asi tak napůl. Mrzí mě, že nevidím. Víte, jednou třeba neuvidím své děti, chtěl bych. Třeba jednou budou vyměňovat celé oči a dají mi tak možnost vidět, kéž by. Můj handicap má i výhodu, alespoň se nemusím dívat na zlé věci.“ Z jeho poslední věty byl cítit smutek, touha po vidění, ale také jeho smysl pro humor.

5 CELKOVÉ ZHODNOCENÍ A ANALÝZA BIOGRAFICKÝCH ROZHOVORŮ

Na těchto osmi rozdílných biografických rozhovorech se dá vypořádat, že nejde jednoznačně říci, zda je lepší být nevidomým od narození či oslepnout během života. Záleží na individualitě jedince, kterého tento handicap postihl.

Jeden má rodinu, druhý žije zatím sám, další chce žít sám. Jeden studoval na běžné škole, jiný na speciální. Jeden touží po práci, druhý chodí do zaměstnání, další pracovat díky svému handicapu nemůže. Každý žije jiným životem, řeší jiné problémy. Někdo se vyrovnal se svou vadou lépe, někdo hůře. Jeden je zcela samostatný, druhý to zatím nedokáže, nebo nechce dokázat. Někdo je rád ve společnosti, jiný se jí vyhýbá.

Obecně lze říci, že postavení zrakově postižených jedinců ve společnosti není dosud jednoduché. Zároveň lze říci, že v posledních letech vzrostl zájem zdravé společnosti o tyto občany.

Výsledky výzkumu jsou utříděny podle jednotlivých tematických okruhů modulu, který byl zmíněn výše.

Vztah k vlastnímu postižení - doba a okolnosti vzniku handicapu patří k rozhodujícím faktorům při odhadu dalšího vývoje dopadu defektu na psychiku jedince. Záleží, zda ke zrakovému postižení došlo v dětství, či v dospívání anebo v dospělosti. Později získaný defekt působí jako trauma, neboť se situace mění k horšímu. Vrozená vada nemá pro dítě traumatizující dopad. Dítě nezná život bez handicapu, přijímá ho jako samozřejmost. Později se u něj mohou objevovat přání, aby mohlo vidět. Jde ale spíše o důsledky vlivu vnějších sociálních faktorů, rodičů a blízkých. S tím úzce souvisí i vztah jedince k vlastnímu postižení. Je patrné, že pokud je člověk zrakově postižený již od narození nebo z dob dětství, je se svým postižením relativně smířen. Ovšem slovo smíření či vyrovnání je relativní. Vždy, když respondenti uvedli, že to zvládají, bylo cítit určitou potřebu alespoň ještě jednou, nebo vůbec poprvé vidět. Někteří uvádí, že se zvládli vyrovnat s vlastním postižením docela dobře. Někteří se se svým postižením naučili žít, ale vnitřně s ním nejsou smířeni. Jedná se zejména o

respondenty, kteří jsou slepí či oslepli nedávno. Ti, kteří říkali, že se svým postižením nejsou smířeni, přišli o zrak nečekaně v průběhu života, nebo trpěli buď úplnou nevidomostí či praktickou slepotou. Obecně se dá říci, že toto postižení životní spokojenosti jistě nepřidá. Někteří uvádějí, že se spokojeností je to v životě tak napůl. Ti, kteří svůj osud přijali a jsou vyrovnaní, jsou více méně spokojeni. Jiní spokojeni nejsou. Největším a nejčastějším přáním zůstává touha vidět. Pokud neuplynula doba potřebná k adaptaci na zrakový handicap, je zřejmé, že míra soběstačnosti zrakově postiženého bude nižší, než u zrakově postiženého, který má ten samý handicap delší dobu. Respondenti jsou v určitém smyslu soběstační, zvládají základní úkony v domácnosti, osobní hygienu a oblékání. Vybudování si přiměřené samostatnosti a nezávislosti vyžaduje odhodlání a vytrvalost. Ve spojení s těmito pojmy nejde o závažnost zrakového postižení, neboť i někteří nevidomí jsou schopni se postarat sami o sebe, ovšem nikdy ne zcela, v mnoha činnostech se musí spoléhat na pomoc vidících osob. Slabozrací mají oproti nevidomým více možností. Jsou samostatnější. Mají více příležitostí se integrovat do vidící společnosti.

Rodina - nejvíce ovlivňuje zařazení zrakově postiženého člověka do společnosti. Existují různé rodiny. Některé rodiny, místo toho, aby byly nevidomému oporou, člověku spíše sráží sebevědomí. Najdou se ale i takové, které jsou tolerantnější a akceptují nevidomého jako rovnocenného člena rodiny. Důležitá je také podpora, motivace a přijetí handicapu původní rodinou. Výzkum potvrdil důležitost rodiny pro další rozvoj jedince a připravenost pro život. Je patrný rozdíl mezi výchovou nevidomých v rozhovoru číslo 2, kde péče původní rodiny zcela selhala a v rozhovorech číslo 4, 6 a 7, kde výchova v původní rodině byla velmi pečlivá. I tady je ale ukázáno, že výsledek nemusí být pozitivní. Přehnaná péče blízkého člověka, která až příliš usnadňuje život postiženého, strach o jeho bezpečí a úlevy v činnostech, které by mohl zvládnout, vyvolávají v člověku nesamostatnost a pocit méněcennosti. Nejlepší postup v zařazení nevidomého do společnosti je ukázán v rozhovoru číslo 6, kdy matka postupně a s velkým citem připravovala svého syna na všechny překážky, které s sebou přináší každodenní činnosti. Tento přístup nelze zcela zobecnit, protože tak jako

u normálně vidících lidí je každý zrakově postižený člověk jiná individualita. Každý člověk má kladné i záporné stránky vzniklé nejen na konkrétním biologickém základě, ale i sociálními podmínkami, ve kterých vyrůstá. Je tedy zřejmé, že i postoje lidí k vlastnímu handicapu se odvíjí od jejich povahových vlastností. Druh osobnosti v odpovědích nezískám, ale mohu uvést, že rozhovory s některými respondenty byly odlehčené, rozhovory s jinými byly zatěžkány utrpením, které tento člověk prožívá či prožíval. U některých respondentů je vazba na původní rodinu minimální. Tito lidé mají založené své vlastní rodiny, ve kterých jsou spokojeni. Založit vlastní rodinu nemusí být pro zrakově handicapovaného problém. Vše se odvíjí od přístupu k životu, zvládnutí a smíření se se svým handicapem a výše zmíněné povahy. Pět nevidomých z mých rozhovorů má založené své vlastní rodiny. Nevidomá z rozhovoru číslo 2 a nevidomý z rozhovoru číslo 7 své vlastní rodiny založené nemají. Toto lze dát také za vinu výchově a nepřipravenosti do života v původní rodině. Nevidomý z rozhovoru číslo 8, svoji rodinu do budoucna plánuje. Všichni zrakově postižení z mých osmi dialogů k životu potřebují alespoň jednoho člověka, na kterém jsou citově závislí a život bez něj si nedovedou představit.

Škola - jedná se také o individuální záležitost, ve které hraje roli sám zrakově postižený, jeho rodina, přístup školy, učitelů a spolužáků. Všichni zrakově postižení od dětství se shodli, že studium v dřívější době bylo složité a těžké. Někteří zrakově postižení začali studovat na běžných školách, ale z různých důvodů je nedokončili. Někteří pro diskriminaci, jiní museli školu opustit kvůli zhoršení jejich zdravotního stavu. Většina respondentů, kteří měli zrak postižený od dětství, byla odkázána právě na speciální školy pro zrakově postižené. S negativním chováním ve škole, ať již ze strany spolužáků či učitelů, se respondenti setkali. Diskriminaci ve větší míře zažila nevidomá z rozhovoru číslo 1, 4 a nevidomý z rozhovoru 7. Nevidomí nebyli přijati kolektivem bez ponižování a psychické újmy. Míru dosaženého vzdělání, nelze zevšeobecnit. Jedná se o individuální záležitost, ve které hraje roli nejen sám zrakově postižený a jeho píle, ale také motivace od rodiny, přístup školy, učitelů a spolužáků. I když je v dnešní době vzdělání důležité, není nejdůležitější. Podstatnější je, jak se

k životu člověk dokáže postavit. Škála studia nevidomých je pestrá. Tři nevidomí vystudovali základní školu, dva pro zrakově postižené. Dvě nevidomé vystudovaly střední školu, jedna speciální druhá běžnou ekonomickou. Někteří zrakově postižení stihli vystudovat než je handicap postihl - odborné střední učiliště, obor kuchař, nevidomý z rozhovoru číslo 5 a střední školu zaměřenou na počítače, zrakově postižený z rozhovoru 8. Tento nevidomý dále studuje vyšší odbornou školu zaměřenou na sociální práci. Nevidomá z rozhovoru číslo 3 vystudovala vysokou ekonomickou školu. V dnešní době už se studuje zrakově postiženým občanům snadněji a bez problémů, jak na speciálních tak i na běžných základních, středních či vyšších odborných školách. Je to především větší a lepší informovaností majoritní společnosti. Z rozhovorů 1 a 8 vyplynulo, že v dnešní době je v oblasti školství cítit pokrok a posun k lepšímu. Studium je již handicapovaným přizpůsobené. Většina zrakově postižených se také shodla, že je lepší studovat na běžných školách, jsou pak lépe připraveni na realitu a na život, který je čeká. Ale ne každý handicapovaný dokáže zvládnout obtížné nároky integrace. Pro nevidomého z rozhovoru číslo 7 byl integrovaný způsob výuky náročný, stal se pro něj velkou psychickou zátěží. Psychický stav tohoto zrakově postiženého si vyžádal přeřazení do speciální školy. Proto by vhodnost integrace měla být posuzována vždy individuálně pro každý případ zvlášť.

Zaměstnání - významným bodem, který přispívá k integraci. Všichni zrakově postižení z mých rozhovorů by rádi pracovali, kdyby mohli. Získat práci v jejich případě je ale velmi složité, neboť nevidomí shání zaměstnání velmi těžko a s velkými problémy. Je to také tím, že je u nás vysoká nezaměstnanost i zdravých lidí. Když mají zaměstnavatelé na vybranou mezi zdravým a nemocným, málokdy si vyberou handicapovaného. Další vážnou věcí je propouštění z dosavadních míst. Technologický vývoj jde kupředu. Zanikají méně obtížná pracovní místa, která mohli takto postižení lidé vykonávat. Tato místa jsou nahrazena stroji (telefonista, pomocné práce). Další překážkou bývá to, že málokterý, později osleplý najde uplatnění ve stejném oboru. Jsou nutné rekvalifikace, a to bývá problém. Na rekvalifikaci je nutno vyčlenit peníze z úřadu práce, tedy ze státního rozpočtu. Úřad práce nemůže vynaložit všechny

peníze jen na jeden typ klientů a to na nevidomé. Rekvalifikačním kurzem prošli dva - nevidomí z rozhovoru 5 (košíkářství) a 6 (masérský kurz). Ti, co pracují, jsou převážně nevidomí od narození, mají speciální školy. Jsou připraveni na zaměstnání, která mohou se svým handicapem provozovat. Jedná se například o zpěváky, učitele hudby, učitele Braillova písma, maséry atd. Dalším důvodem nezaměstnanosti zrakově postižených lidí je, že zaměstnavatelé raději zaměstnají jinak postiženého člověka, například člověka na vozíčku. Nevidomí to mají nejtěžší mezi postiženými lidmi. Jsou i takové případy, že i když zaměstnavatel má zákonem dáno zaměstnávat postižené, raději zaplatí vysoké pokuty. Respondenti z rozhovoru 2 a 4 nemohou pracovat, jelikož jim to nedovoluje jejich zdravotní stav. Dva zrakově postižení by v budoucnu rádi pracovali - nevidomá z rozhovoru číslo 1 (až vyroste její dcera) a nevidomý z dialogu 8 (až dostuduje).

Zájmy - zrakově postižení to mají těžké, neboť největší množství informací získáváme zrakem. To je pádný důvod, proč zrakově postižení lidé dostanou strach s okolním světem komunikovat a účastnit se společenského života. Velký úspěch je, pokud se zrakově postižený člověk neuzavře sám do sebe, ale navštěvuje různé organizace pro nevidomé. Ne všichni toho jsou samozřejmě schopni a ne každému se to podaří. Nevidomí mohou dělat téměř vše, co všichni ostatní, jen k tomu potřebují občas pomoc. Tato pomoc se nabízí od rodiny, přátel, od státních či nestátních institucí, které se této problematice věnují. Organizace, které zapojují nevidomé a slabozraké do vidící společnosti, napomáhají k jejich integraci. Z biografických rozhovorů vyplývá, že plzeňský Tyfloservis a TyfloCentrum navštěvují klienti velmi rádi. Jsou vděční za různě pořádané akce, jako jsou výlety, přednášky, besedy, bowling, simulovaná střelba, učení na PC, orientace po městě, Braillovo písmo atd. Získávají zde přátele. Všichni zrakově postižení se shodli, že kulturních a sportovních aktivit pořádaných TyfloCentrem je dostatek.

Služby - jedná se zde spíše o lidskou stránku věci, úředníci by se měli umět vcítit do zrakově postiženého člověka. Měli by se lépe informovat, jak se s takovými lidmi jedná. Problémy jsou i organizační a sociální, narůstající

administrativa na úřadech vše komplikuje. Zmínky respondentů o službách kolísaly od velmi dobrých zkušeností až po špatné. Někteří si stěžovali na úředníky, že nehovoří přímo s nimi, ale s jejich průvodcem. Neberou je jako svéprávné. Většina si také stěžovala na vyvolávací zařízení na poštách, je to pro ně zbytečná překážka. Hodnocení chodců na ulici dopadlo až na pár případů kladně. Lidé se snaží být ochotní a pomohou i bez požadání. Z rozhovorů vyplývá, že by se vidící měli naučit pomoci nevidomým vhodným způsobem. Neznalost společnosti nad znalostí stále převažuje, i když existuje spousta lidí, kteří se k takto handicapovaným chovat umí. Laik se chová k zrakově postiženým mnohdy nepřiměřeně až nevhodně. Aby mohlo docházelo k větší integraci zrakově postižených lidí do majoritní společnosti, mělo by dojít ke změně chování laické veřejnosti, a to hlavně prostřednictvím větší informovanosti o zrakově postižených.

Zapojení do společnosti - jejich integraci komplikovala dříve velká izolovanost od většinové společnosti. Jedním z problémů byla oboustranná neinformovanost vidící a nevidomé společnosti. Názory většinové společnosti na zrakově postižené by se měly změnit. Společnost na ně většinou pohlíží soucitně nebo jimi opovrhuje, bere je jako neplnohodnotné občany nebo má strach jim pomoci, protože neví jak. Důvodem k vyhranění postojů společnosti bývá neznalost problematiky zrakově postižených. U handicapovaných se pak z pocitu ukřivdění nebo kvůli špatným zkušenostem, které získali během života, rodí postojové stereotypy vůči zdravým. Toto lze ovlivnit pouze oboustrannou změnou zkušeností. Zmíněná informovanost se pomalu zlepšuje. Zrakově postižení jsou více zviditelněni a společnost se s nimi učí zacházet. Pokud si budeme mezi sebou více rozumět, budeme si navzájem i častěji pomáhat. Jednoznačně však nelze říci, zda je pro zařazení do společnosti lepší být nevidomým od narození či oslepnout během života. Děti do takové míry problém neřeší, dokáží se s ním poprat a vyrovnat. Pokud jedinec oslepe ve vyšším věku, je vše složitější. Musí se všechny své činnosti přeučit. Obtížnost integrace do společnosti vždy záleží na individualitě daného jedince, na motivaci, porozumění a přístupu od jeho rodiny, školy, přátel, úředníků, prodavačů apod. Respondenti

nemají větší problémy s lidmi, se kterými se setkávají. V podstatě se všichni shodují, že záleží na tom, s kým se potkají. Většina nevidomých se ale shodla, že cítí z vidící společnosti neinformovanost, nezkušenost a také obavy. Nelze říci, že by zrakově postižení lidé žili v prostředí plném diskriminace. Ale určitě se s ní každý z nich alespoň jednou potýkal. Diskriminace, nevhodné chování a hloupé řeči od vidící společnosti jsou vážnou překážkou zařazení handicapovaného do společnosti. Někteří nevidomí se nad to dokáží povznést, ale jiným to velice ublíží. I zde záleží na vyrovnanosti se s vlastním postižením a na osobnosti daného jedince. Zrakově handicapovaní se většinou zapojí snadněji do společnosti právě zrakově postižených lidí, než do normálně vidící společnosti. Je to pro ně lehčí, neboť prožívají podobné a potýkají se s podobnými problémy.

Samostatný pohyb - pro některé nevidomé je samostatný pohyb lehký, pro některé těžký a nepředstavitelný. Hodně také záleží na povaze a průbojnosti zrakově postiženého. Někteří mají zjednodušený pohyb díky vodícím psům a jiní díky průvodcům. K lepší integraci samozřejmě také přispívá jistější samostatný pohyb a samostatné vyřizování si potřebných záležitostí. Těžko budeme mluvit o úspěšné integraci, pokud budou existovat bariéry znesnadňující či zabraňující pohyb a přepravu. Většina respondentů se shodla, že tento pohyb je nejvíce omezen rozkopanými silnicemi, sloupy, špatně označenými překážkami, nedostatečným ozvučením dopravních prostředků, křižovatek a budov. Našly se ale i výjimky, které ozvučení křižovatek a MHD pochválily. Za komplikace v pohybu považují zrakově postižení také reklamní cedule umístěné na chodnících a zahrádky restaurací. Někteří handicapovaní přiznali, že si nějaké překážky nechtěně způsobují i sami (zapomenutá otevřená dvířka od linky, otevřené dveře). Integrace naráží i na technické problémy. Těch ale díky modernizaci a integraci ubývá. V nových vyhláškách a zákonech už se počítá s vymoženostmi, které usnadňují nevidomým lidem samostatnost. Musíme zde také rozlišit zapojení nevidomých lidí od narození či dětství a integraci lidí později osleplých. Ti se málokdy naučí samostatnému pohybu a plné integraci do společnosti. Bez průvodce nebo slepeckého psa jsou tito lidé odtrženi od reality a zůstávají zavřeni ve svých bytech. I když jsou respondenti v určitém smyslu

soběstační, sami uvádějí, že jsou situace v samostatném pohybu, které sami nezvládají. Slabozrací mají oproti nevidomým více možností se sami pohybovat. Jsou samostatnější, mají více příležitostí se integrovat do vidící společnosti.

Kompenzační pomůcky - K integraci zrakově postižených samozřejmě také velmi napomáhají kompenzační pomůcky. Používání moderní techniky a kompenzačních pomůcek vede k rozvíjení a posilování kompetencí, a zároveň ke snadnějšímu zapojování se do společnosti. K nejoblíbenějším pomůckám nevidomých z mých dialogů patří mobilní telefon, dále pomůcky na bázi PC (digitální čtecí zařízení s hlasovým výstupem pro nevidomé, braillovský řádek neboli hmatový displej). Další nejvíce používané jsou pomůcky usnadňující orientaci a samostatný pohyb (bílé hole, akustické systémy pro snadnou orientaci). Dále hodně používají časoměrné pomůcky, indikátory (hladiny a světla), měřicí přístroje s hlasovým výstupem (teploměr) a také pomůcky umožňující zápis nebo záznam informací (Pichtovy psací stroje, magnetofony a diktafony). Všichni respondenti vlastní hodinky pro nevidomé, někteří hlasovým výstupem, jiní hmatové. K nejvýznamnějším pomůckám patří pomůcky dvě. První, kterou vlastní také všichni respondenti z mých rozhovorů, je slepecká hůl. Bez slepecké hole si většina nedovede představit svůj život. A druhou významnou pomůckou je vodící pes. Vlastnictví vodícího psa přináší zlepšení pohyblivosti a přemístitelnosti nevidomého člověka a pomoc při orientaci v neznámém prostředí. Člověk se s tímto pomocníkem stává klidnější, jistější a sebevědomější.

ZÁVĚR PRÁCE

V závěru své diplomové práce bych chtěla poznamenat, že tato práce je jen skromným příspěvkem, který odráží jen dílčí výsledky integrace zrakově handicapovaných jedinců do majoritní společnosti. Tyto výsledky nelze zobecňovat na všechny zrakově postižené.

Hlavním cílem mé práce bylo zmapovat situaci integrace zrakově postižených do vidící společnosti.

V teoretické části jsem se věnovala historii integrace a také současnému pohledu na ni. Ze získaných informací z teoretické části své práce jsem později čerpala i v její výzkumné části, jejíž úkolem bylo nejen naplnění hlavního cíle diplomové práce, ale také seznámení s pohledem jedinců se zrakovým postižením na tuto problematiku. Z výzkumné části je zřejmé, že postavení zrakově postižených osob ve společnosti není doposud jednoduché. Problémem jsou bariéry psychické i fyzické. Podstatnými důvody podle mého názoru může být historická absence sociálních kontaktů s postiženými, nedostatek informovanosti, obavy ze společného soužití, nedostatečná osvěta, výchova atd.

Díky zhodnocení a zanalyzování biografických rozhovorů jsem dospěla k těmto závěrům:

V oblasti vztahu k vlastnímu postižení bylo zjištěno, že největší vliv na psychiku člověka má stupeň postižení, doba vzniku a také okolnosti vzniku. Smíření jedinců se zrakovým postižením je individuální, vždy záleží na osobnosti, temperamentu a povahových vlastnostech dané osoby. Postoje zrakově postižených k vlastnímu handicapu mohou ve velké míře ovlivnit také jejich blízcí, a to hlavně tím, jak oni samotní přistupují k takto postiženému.

V oblasti rodiny byly zjištěny velké a zásadní rozdíly mezi výchovou, kterou poskytly původní rodiny nevidomým. Původní rodinná výchova velice ovlivňuje pozdější integraci a život zrakově postiženého. Nevidomí, u kterých probíhala výchova dobře, založili bez problémů své vlastní rodiny. Ti, u kterých byla výchova zanedbaná nebo nepřiměřená, svou vlastní rodinu nemají. Dále

jsem zjistila, že každý z mých zkoumaných je velmi závislý, alespoň na jedné blízké osobě.

V oblasti školy bylo zjištěno, že nevidomí od narození či při ztrátě zraku v dětství se při svých studiích setkali s nepřijetím a urážkami od spolužáků. Všichni zrakově postižení se shodli, že v dnešní době se studuje nevidomým občanům snadněji. Je to především lepší informovaností majoritní společnosti. Dříve tomu tak nebylo, nevidomí byli od majoritní společnosti izolováni a chyběla zde oboustranná informovanost. Pro integraci do běžných škol byli všichni zrakově postižení, prý je tento druh studie lépe připraví pro život mezi zdravými. I zde se ale samozřejmě jedná o individuální záležitost. Hraje zde roli nejen sám postižený, ale také jeho rodina, škola, přístup učitelů a spolužáků.

V oblasti zaměstnání bylo zjištěno, že je pro nevidomé velmi těžké získat a udržet si zaměstnání. Je to způsobeno také tím, že je v ČR v dnešní době vysoká nezaměstnanost i zdravých lidí. Nevidomí mají ze všech postižených lidí největší problémy se sehnáním zaměstnání. Práce, které mohli dříve vykonávat, jsou nahrazovány stroji a je jen málo oblastí, kde se dnes mohou umístit.

Oblast zájmů a koníčků nevidomých je pestrá. Všichni navštěvují centra, která jim napomáhají k lepší integraci. Díky těmto organizacím nacházejí spoustu přátel. Používají PC s hlasovým výstupem, chodí na procházky, výlety, absolvují kurzy pro nevidomé atd., zrakově postižení se snaží neustále zdokonalovat.

Na oblast služeb si někteří nevidomí v mých rozhovorech stěžovali. Úředníci s nimi neumějí jednat. Také si stěžovali na ozvučení MHD a na vyvolávací zařízení na poštách. Našly se ale i výjimky, někteří se se špatným zacházením nesečkali. Hodnocení chodců dopadlo kladně, lidé se snaží být ochotní, i když ne vždy správným způsobem. Většinová společnost by se měla naučit pomáhat handicapovaným vhodným způsobem.

Oblast zapojení se do společnosti souvisí s původní výchovou a dobrým přístupem rodiny ke zrakově postiženému. I v tomto případě záleží na povahových vlastnostech daného jedince, na vzniku a stupni postižení. Dále na zapojení do společnosti působí lepší informovanost vidící společnosti o zrakově postižených a naopak. Další výhodu mají ti, kteří jsou vyrovnání se svým

handicapem a ti, co jsou vychováni k samostatnosti. V dřívější době zapojení do společnosti komplikovala především izolace zrakově postižených.

S integrací do společnosti také souvisí oblast samostatného pohybu. Pro některé nevidomé je samostatný pohyb lehký, pro některé těžký a nepředstavitelný. Záleží na povaze a průbojnosti zrakově postiženého. Někteří mají zjednodušený pohyb díky vodícím psům, různým kompenzačním pomůckám a jiní díky průvodcům. Samostatný pohyb zrakově postižených je také omezen různými druhy bariér, rozkopanými silnicemi, špatně označenými překážkami, nedostatkem ozvučení dopravních prostředků a křižovatek. Dále bylo zjištěno, že slabozrací oproti nevidomým mají více možností se sami pohybovat a tak se snadněji začlenit do majoritní společnosti.

Oblast kompenzačních pomůcek jsem zmínila již v oblasti samostatného pohybu. Tato oblast je pro nevidomé velmi důležitá, je také velmi pestrá. Existuje řada užitečných pomůcek, bez kterých si nevidomí lidé nedovedou přestavit svůj život. Jde např. o slepecké hole, akustické systémy pro snadnou orientaci a snadný pohyb. Významnou pomůckou je také vodící pes. Díky těmto pomůckám se zrakově handicapovaným zvyšují jejich kompetence, sebevědomí, sebejistota a hlavně integrace do společnosti.

Do budoucna by se měly stále více rozšiřovat informace o zrakově postižených, o jejich handicapu a zacházení s nimi. Neboť informovanost odbourává stereotypy, které vznikají mezi handicapovanými a zdravými jedinci a zvyšuje integraci takto postižených osob do vidící společnosti.

Pracovala jsem v Plzeňském TyfloCentru jako dobrovolník. Doprovázela jsem zrakově postižené na nákupy, do Tyfloservisu a TyfloCentra. Při těchto setkáních jsme probírali jen povrchní problémy, počasí, jak se mají, co je nového atd. Až osobní rozhovor s nevidomými lidmi mě velmi zasáhl a obohatil. Člověk začne přemýšlet a přehodnocovat své problémy a hodnoty úplně jinak. Získá nový pohled na svět, na lidi kolem i na sebe sama. Zpracování tohoto tématu a seznámení se s hloubkovou problematikou nevidomých mě hodně ovlivnilo. Pravidelné setkávání se zrakově postiženými mě naučilo větší ohleduplnosti a tolerance. Ráda bych v budoucnu pracovala pro jakkoliv postižené lidi.

SEZNAM LITERATURY

Tištěné zdroje

Alle Kinder wollen lernen. Wissenswertes für Eltern von Kindern mit Behinderungen. Düsseldorf: MSWWF, 2005.

BARTOŇOVÁ, M., PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. *Integrace handicapovaných na trhu práce v mezinárodním kontextu.* Brno: MSD, 2005. ISBN 80-86633-31-2.

BUCHTELOVÁ, R. *Akademický slovník cizích slov.* Praha: Academia, 1998, s. 698. ISBN 80-200-0607-9.

CULLINAN, T. *Visual disability in the elderly.* Kent: Croom Helm Ltd, 1986. ISBN 0-7099-3409-2.

ČÁLEK, O. *Pracovní uplatnění zrakově postižených osob.* 2. vyd. Praha: SPN, 1985.

ČÁLEK, O., HOLUBÁŘ Z., CERHA, J. *Vývoj osobnosti zrakově těžce postižených.* Praha: SPN, 1991. ISBN 80-7066-341-3.

Česko. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Vyhláška č. 72/2005 Sb., ze dne 9. února, o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. *In Sběrka zákonů. Česká republika.* 2005, částka 20, s. 490-503. Dostupné také na: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>>.

Česko. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Vyhláška č. 73/2005 Sb., ze dne 9. února, o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. *In Sběrka zákonů. Česká republika.* 2005, částka 20, s. 503-508. Dostupné také na: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-73-2005-sb-1>>.

Česko. Zákon č. 435/2004 Sb. ze dne 13. května, o zaměstnanosti. *In sbírka zákonů České republiky.* 2004, částka 143, s. 8289-8295. Dostupné také na: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2004&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=10>>.

Česko. Zákon č. 561/2004 Sb. ze dne 24. září, o předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). *In Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262-10348. Dostupné také na: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>>.

DOLEŽEL, R., VÍTKOVÁ M. (ed.). *Zaměstnávání osob se zdravotním postižením*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-143-0.

HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.

HARTL, P. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Budka, 1994, s. 60, 123, 187. ISBN 80-901548-0-5.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 534. ISBN 80-7178-303-X.

JESENSKÝ, J. aj. *Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. ISBN 80-7041-041-8.

JESENSKÝ, J. *Integrace – znamení doby*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-691-0.

JESENSKÝ, J. aj. *Kontrapunktů integrace zdravotně postižených*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-030-0.

JESENSKÝ, J., JANIŠ, K. *Malý slovník pomáhajících profesí*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, s. 43, 50, 101. ISBN 80-7041-126-0.

KEBLOVÁ, A. *Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. Praha: Septima, 1996. ISBN 80-85801-65-5.

KEBLOVÁ, A. *Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené žáky ZŠ*. Praha: Septima, 1995. ISBN 80-85801-62-0.

KEBLOVÁ, A. *Zrakově postižené dítě*. Praha: Septima, 2001. ISBN 80-7216-191-1.

KURZ, J., NEUBERT, F. K. *Deylův první český ústav pro nevidomé*. Praha: ÚV SI, 1985.

KVĚTOŇOVÁ - ŠVECOVÁ, L. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-50-8.

- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 67, 79. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MAŘÍKOVÁ, H., et al. *Velký sociologický slovník*. 1. sv. A-O. Praha: Karolinum, 1996, s. 613, 614. ISBN 80-7184-311-3.
- MONATOVÁ, L. *Speciální pedagogika*. Praha: SPN, 1990. ISBN 80-210-0164-X.
- MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z výchovného hlediska*. 2. vyd. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-60-5.
- MUŽÁKOVÁ, M. *Aspekty integrace lidí se zrakovým postižením v zrcadle historie spolkové činnosti*. Praha: SONS ČR, 2006. ISBN 80-902025-7-8.
- NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-197-5.
- POŽÁR, L. *Psychológia detí a mládeže s poruchami zraku*. Trnava: PFTU, 2000. ISBN 80-88774-74-8.
- SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1733-3.
- SMÝKAL, J. *Pohled do dějin slepeckého písma*. Praha: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994.
- SMÝKAL, J. *Tyflopedické kalendárium*. Praha: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1995.
- SMÝKAL, J. *Tyflopedický lexikon jmenný*. Brno: Slepecké muzeum, 2006, ISBN 80-86413-30-6.
- SURYNEK, A. aj. *Metody sociologického a sociálně psychologického výzkumu*. Praha: VŠE, 1999. ISBN 80-70-79-203-5.
- ŠTRÉBLOVÁ, M. *Poznáváme svět se zrakovým postižením, Úvod do tyflogedie*. Ústí nad Labem: UJEP, 2002. ISBN 80-7044-448-7.
- VÁGNEROVÁ, M. *Oftalmopsychologie dětského věku*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7148-053-X.
- VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0841-3.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178678-0.

VÍTKOVÁ, M. aj. *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-51-6.

Elektronické zdroje

Pavlíček, R. *Služby pro zrakově postižené / Tyfloservis, o. p. s.* [online]. c2005a, poslední revize 7. února 2010 [cit. 2010-02-07]. Dostupné z: <<http://www.tyfloservis.cz/sluzby-pro-zrakove-postizene.php>>.

Pavlíček, R. *Stručně o projektu / Tyfloemployability* [online]. c2005b, poslední revize 1. února 2010 [cit. 2010-02-01]. Dostupné z: <<http://www.tyfloemploy.org/strucne-o-projektu>>.

Pavlíček, R. *Poslání a náplň činností těchto společností / Tyflocentrum* [online]. c2002, poslední revize 7. února 2010 [cit. 2010-02-07]. Dostupné z: <<http://www.tyflocentrum.cz/poslani.php>>.

Pavlíček R. *Problematika zaměstnanosti / Tyfloemploy* [online]. c2005c, poslední revize 1. února 2010 [cit. 2010-02-01]. Dostupné z: <<http://www.tyfloemploy.org/problematika-zamestnanosti.php>>.

Pavlíček, R. *Základní údaje o Tyfloservisu / Tyfloservis, o.p.s.* [online]. c2005d, poslední revize 7. února 2010 [cit. 2010-02-07]. Dostupné z: <<http://www.tyfloservis.cz/zakladni-udaje.php>>.

Redweb. *Zaměstnání – Agapo – o nás* [online]. c2005, poslední revize 1. února 2010 [cit. 2010-02-01]. Dostupné z: <<http://www.agapo.cz/sekce/3-o-nas>>.

Schindler, R., Pešák, M. *SONS ČR - Kdo je zrakově postižený?* [online]. c2002, poslední revize 1. února 2010 [cit. 2010-02-01]. Dostupné z: <<http://www.sons.cz/kdojezp.php>>.

SONS ČR. *Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené v členění na jednotlivé typy, včetně seznamu dodavatelů* [online]. c2002a, poslední revize 1. února 2010 [cit. 2010-02-01]. Dostupné z: <<http://www.sons.cz/pomucky.php>>.

SONS ČR. *Ostatní pomůcky* [online]. c2002b, poslední revize 1. února 2010 [cit. 2010-02-01]. Dostupné z: <<http://www.sons.cz/ost-pom.php>>.

SONS ČR. *Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina* [online]. c2001, poslední revize 27. prosince 2009 [cit. 2010-02-01]. Dostupné z: <<http://www.dedina.cz>>.

SONS ČR. *Schéma vývoje a transformace služeb pro zrakově postižené* [online]. c2002c, poslední revize 7. února 2010 [cit. 2010-02-07]. Dostupné z: <<http://www.sons.cz/transformace.php>>.

Středisko výcviku vodičích psů SONS ČR [online]. c2002, poslední revize 2. dubna 2009 [cit. 2010-02-01]. Dostupné z: <<http://www.vodicipsi.cz/nasecinnost.htm>>.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autorky: Bc. Lucie Kubů

Studijní program: Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Biografická identita nevidomých a slabozrakých a jejich integrace do společnosti

Počet stran (bez příloh): 98

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 38

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 2

Počet internetových odkazů: 12

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Oldřich Čálek, CSc.

Rok dokončení práce: 2010

**Posudek vedoucího bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Lucie Kubů

Obor studia: sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Biografická identita nevidomých a slabozrakých a jejich integrace do společnosti

Vedoucí práce:

Docent PhDr. Oldřich Čálek CSc.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 98

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 52

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

--	--	--	--	--

Oborová příléhavost tématu

--	--	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

--	--	--	--	--

Autorka práce si téma zvolila z vlastního zájmu. Jedná se o téma závažné a aktuální. Odpovídá oboru, který studuje. Originalita tématu je relativní, avšak u nás není frekventované, ačkoliv v praktické péči o cílovou skupinu má klíčovou roli.

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

--	--	--	--	--

Autorka věnovala velkou pozornost dodržování pravopisné normy. Stylistické zpracování textu odpovídá jeho odbornému charakteru. Odbornou terminologii užívá příléhavě, je poznat, že jí jakož i celé tématice své práce rozumí.

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

--	--	--	--	--

Práci s odbornou literaturou a prameny autorka zvládla standartně. Na průběžné připomínky k přesnosti citací a odkazů reagovala pružně a pečlivě dohledávala chybějící údaje a přesné znění. Pokud jde o cizojazyčnou literaturu, uvádí dvě publikace.

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

--	--	--	--	--

Formální zpracování bakalářské práce Lucie Kubů dosahuje standartní úrovně: její téma je jasně vymezené, text je symetricky rozčleněn a celková grafická úprava je přehledná.

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

--	--	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

--	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

--	--	--	--	--

Tématem práce je specifická skupina těžce zrakově postižených, která je málo početná a rozptýlená po celém území státu. Sestavit a zkoumat

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

větší (standartní) vzorek zkoumaných osob je proto v reálném čase zpracování bakalářské práce neuskutečnitelné. Vhodnější je zde případové zkoumání kvalitativního rázu. To autorka zvládla volbou biografické metody, která je zde přílehavá. Jako empirické metody využila rozhovoru, jehož výsledky interpretovala kvalitativně. Využila přitom svých praktických zkušeností z práce se zrakově postiženými lidmi, ke kterým má vstřícný vztah.

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

--	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

--	--	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

--	--	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

--	--	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

--	--	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

--	--	--	--	--

Autorka k tématu přistupovala se zájmem; postupovala samostatně a iniciativně, s vedoucím práce spolupracovala ochotně a pružně reagovala na připomínky. Vykazovala dobrou motivovanost. Výsledná podoba práce vcelku splňuje její záměr a cíl, i když teoretická část převažuje nad empirickou. Text je plynulý, jednotlivé kapitoly a podkapitoly na sebe logicky navazují. odborný vklad práce spočívá v jejím kompilačním charakteru. Zpracování tématu je vyčerpávající, text tedy může sloužit k poučení dalších profesně zainteresovaných zájemců. Pokud by se jednalo o jeho případné publikování, patrně by posloužil jako skriptum studentům speciální pedagogiky, sociální práce resp. dalších pomáhajících profesí.

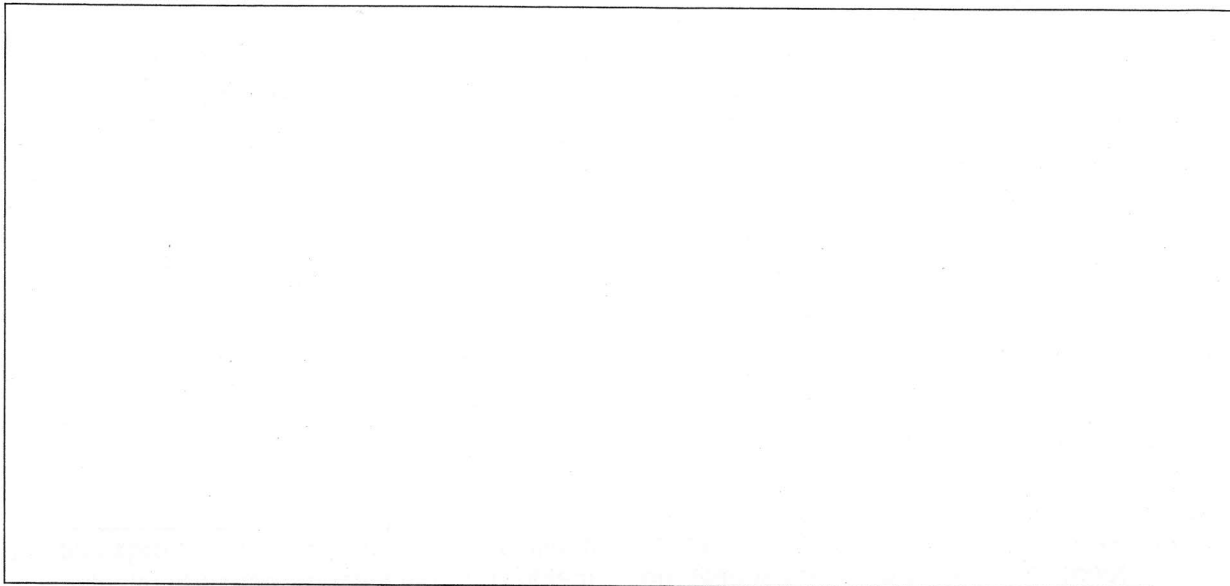
Otázky a náměty k diskusi při obhajobě: Jak může činnost profesionálního sociálního

--

pracovníka (např. ve státní správě) napomoci sociální integraci nevidomých a slabozrakých?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Bakalářskou práci Lucie Kubů lze celkově hodnotit jako zdařilou. Jejím kladem je to, že

tématiku zpracovává obsírně a vyčerpávajícím způsobem. Přináší mnoho faktů, což svědčí o její vynikající obeznámenosti s danou problematikou. Nedostatkem je zatím malý počet dotazovaných osob a jen částečná reprezentativnost vybraného vzorku.

Doporučení k obhajobě: doporučuji *

Navrhovaná klasifikace: výborná

Datum, podpis:

Oponentský posudek diplomové práce

Autorka: **Bc. Lucie Kubů**

Název práce: **Biografická identita nevidomých a slabozrakých a jejich integrace do společnosti**

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Oldřich Čálek, CSc.

Oponentka: Mgr. Magdalena Koťová

Autorka se v teoretické části diplomové práci zabývá historií a současným stavem procesu integrace osob se zrakovým postižením do společnosti. V empirické části nastiňuje kvalitativní výzkumnou sondu realizovanou metodou polostrukturovaných rozhovorů s osobami se zrakovým postižením. Sonda je zaměřena na zmapování situace integrace slabozrakých a nevidomých osob do společnosti.

Z textu práce je patrné, že téma autorku skutečně zajímá, snaží se danou problematiku pojmout komplexně a „pochtivě“. Oceňuji i výběr tématu a množství času a práce, který autorka nad textem patrně strávila. Domnívám se, že pro čtenáře, seznamujícího se s problematikou integrace osob se zrakovým postižením do společnosti, může být text cenným zdrojem zajímavých informací. Klíčové pojmy jsou vymezeny dobře. Kapitola číslo 2, pojednávající o historii integrace, je vypracována velmi podrobně a pečlivě, místy však mírně nepřehledně. V kapitole 3 místy dochází k „zacyklení“ textu týkajícího se integrace a asimilace (časté opakování téhož). Této části práci by též prospělo pečlivější členění na jednotlivé podkapitoly (rodina, škola atp.). Je však nutno podotknout, že se autorka snaží o co nejširší pohled na integraci osob s postižením, a uvedené nedostatky proto nejsou netolerovatelné.

Empirická část práce velmi vhodně doplňuje pasáže textu týkající se historie a teoretických poznatků. Oceňuji, že se autorka snažila dodržet formální náležitosti výzkumu. Dovolují si pouze několik poznámek k obsahu jednotlivých podkapitol. Cíle práce jsou vhodně vymezeny (nerozumím pouze používání výrazu „modul“). V popisu vzorku respondentů postrádám specifikaci metody výběru. Co se samotné výzkumné metody týče, lze s autorkou polemizovat nad jednotlivými formulacemi („biografická identita je metoda výzkumu...“, str. 62). Metodologické otázky jsou nezřídka definovány nepřesně (komparativní analýza, životní historie, životní příběh) či nejsou přesně vymezeny vůbec (typ rozhovoru, záznam dat, jejich zpracování a analýza). Metoda analýzy dat je definována jako „interpretace a analýza dat“ (str. 63). Vzhledem k názvu práce bych očekávala vymezení pojmu identita (samo toto vymezení je nelehké). Text celé diplomové práce se identity zrakově postižených osob dotýká jen rámcově (jaksi „ve druhém plánu“); i samotná výzkumná sonda je koncipována (a v tomto

smyslu jsou interpretována i získaná data) spíše jako pohled na zkušenosti osob se zrakovým postižením a na jejich integraci.

Shrnutí jednotlivých rozhovorů je velmi čtivé, autorka se snaží postihnout i nonverbální projevy jednotlivých respondentů. Výpovědi těchto osob jsou zároveň velmi cenným zdrojem zajímavých informací. Závěrečná „analýza“ je stručná, ale poměrně adekvátní; jde však spíše o shrnutí informací než o jejich analýzu provedenou na základě zvolené metody. V textu práce postrádám diskusi (včetně alespoň stručné zmínky o validitě a reliabilitě předkládaných výzkumných závěrů).

Jazyk práce je poměrně kultivovaný, některé věty by však zasloužily stylistickou úpravu. Seznam literatury je bohatý, práce se zdroji vcelku adekvátní, úprava práce dobrá.

Závěr: Práci **doporučuji k obhajobě**

V Praze, dne 24.5.2010

Mgr. Magdalena Kořová